

VAASAN YLIOPISTO

JOHTAMISEN YKSIKKÖ

Elina Sillanpää

KIDUTUKSEN KIELLON OIKEUDELLINEN MÄÄRITELMÄ

Tarkastelussa kidutuksen kiellon noudattaminen ja valvonta

Julkisoikeuden
pro gradu -tutkielma

VAASA 2020

SISÄLLYS

	sivu
LYHENTEET	3
1. JOHDANTO	7
1.1 Tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet	7
1.2 Tutkimusmenetelmät, tutkimuksen aineisto ja tutkimuksen eteneminen	13
2. KIDUTUKSEN OIKEUDELLINEN MÄÄRITELMÄ	16
2.1 Euroopan ihmisoikeussopimuksen määritelmä kidutuksesta	19
2.1.1 Lähikäsitteitä epäinhimillinen ja halventava kohtelu	33
2.2 Epäinhimillisen kohtelun kieltö ja ulkomaalaiset	41
2.3 Vapaudenriisto ja vankila-olosuhteet	55
2.4 Muut laitosolosuhteet	59
3. SOPIMUSTEN SOVELTAMINEN KIDUTUKSEN KIELLOSTA	68
3.1 Kansainvälisten sopimusten velvoittavuus	68
3.2 Sopimusten soveltaminen Suomessa	71
4. VALVONTAMEKANISMIT	73
4.1 Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuin	73
4.2 YK:n kidutuksen vastainen komitea	77
4.3 Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea	77
4.4 Valvontamekanismit Suomessa	78
4.4.1 Valvonnassa havaittuja epäkohtia Suomessa	80
4.5 Valvontajärjestelmän ongelmia	83
4.6 Yksilön oikeussuojakeinot	83
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	86
LÄHDELUETTELO	90
LIITE	
LIITE 1. EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN KÄSITTELYKAAVIO	100

LYHENTEET

CAT	YK:n kidutuksen vastainen komitea
COM	Euroopan komission lainsäädäntökirja
CPT	Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EN	Euroopan neuvosto
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
EU	Euroopan unioni
HE	Hallituksen esitys
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
PeL	Suomen perustuslaki 731/1999
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
RikosL	rikoslaki 39/1889
SEU	Sopimus Euroopan unionista
vp	valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat

VAASAN YLIOPISTO
Johtamisen yksikkö**Tekijä:** Elina Sillanpää**Pro gradu -tutkielma:** Kidutuksen kiellon oikeudellinen määritelmä:
Tarkastelussa kidutuksen kiellon noudattaminen
ja valvonta**Tutkinto:** Hallintotieteiden maisteri**Oppiaine:** Julkisoikeus**Työn ohjaaja:** Nina Mäntylä**Valmistumisvuosi:** 2020**Sivumäärä:** 101**TIIVISTELMÄ:**

Länsimaisen yhteiskuntajärjestyksen perustana pidetään oikeusvaltiota. Oikeusvaltion ydintehtävänä on niin ihmisarvon kunnioitus kuin perus- ja ihmisoikeuksien takaaminen. Kuitenkin erilaiset kriisit, joista etenkin terrorismin vastainen sota synnyttävät jatkuvaa keskustelua kansainvälisestä oikeudesta ja ihmisoikeuksien asemasta suhteessa kansalliseen turvallisuuteen.

Valtiot joutuvatkin koko ajan tasapainoilemaan yksilöiden ihmisoikeuksien kunnioittamisen sekä kansallisen turvallisuuden välillä. Demokraattista yhteiskuntaa kohtaavat häiriöt nostavat painetta rajoittaa mahdollisesti yksilön oikeuksia. Tärkeä huomio on, etteivät yksilön oikeudet ja vapaudet voi rajoittaa kansallisen turvallisuuden vaateita kaikissa tilanteissa. Kansakunnan tason turvallisuus ei saa unohtua, vaan sen täytyy olla ehdottomasti ykkösasia.

Vaikka kidutus on kaikkialla ehdottomasti kielletty, ongelmana on, että kiellosta huolimatta kidutusta esiintyy edelleen monissa maissa. Tässä tutkimuksessa lähtökohtanani on kertoa, miten kidutuksen kiello määritellään laissa. Tutkimukseni metodi on oikeusdogmaattinen. Pyrkimyksenäni on tarkentaa miten eri oikeusnormit ja tuomioistuinten ratkaisut määrittelevät kidutuksen kiellon. Lisäksi tarkastelen, kuinka kidutuksen kielloa noudatetaan ja valvotaan käytännössä niin kansainvälisesti kuin kotimaisessa oikeusasteessa.

Valtion turvallisuuden ja yksilön ihmisoikeuksien välisissä ristiriitatilanteissa kuten terrorismia torjuttaessa on usein pyritty ratkaisemaan kyseenalaistamalla palautuskiellon ehdottomuus. Lisääntynyt terrorismin uhka on johtanut tilanteeseen, jossa valtioiden turvapaikkahakemusten tutkimiseen tarvittavat resurssit venytetään samaan aikaan, kun niillä on lisääntynyt kannustin turvapaikkahakemusten tutkimiseen hylätä ne. Tämä luo jännityksen maahanmuuton valvonnan ja ihmisoikeuksien suojaamisen välillä.

Ongelmana voidaan mielestäni nähdä se vaikeus, että vaikka valtiot ovat ihmisoikeussopimuksiin liittyessään sitoutuneet kunnioittamaan palauttamiskeltoja, ei määrittelystä ole olemassa edelleenkään yksimielisyyttä. Eli vaikka teoriassa palautuskieltojen sanotaan olevan ehdottomia, niin käytännön todellisuus voi olla tämän suhteen kuitenkin suhteellista.

AVAINSANAT: kidutus, epäinhimillinen ja halventava kohtelu, rikos ihmisyyttä vastaan, demokratia, oikeusvaltio, kansainvälinen oikeus, perus- ja ihmisoikeudet, terrorismi

1. JOHDANTO

Keskiajan sääty-yhteiskunta rakentui epätasa-arvon logiikalle. Oikeusjärjestelmä oli Jumalan luoma, ja se oli tämän vuoksi muuttumaton. Tuolloin muun muassa korkeimmat virat, kuten maanomistus ja poliittinen päätöksenteko olivat tavallisen kansan saavuttamattomissa. Tämä heijastui myös yksilöiden erilaiseen oikeusasemaan lain edessä. Esimerkiksi kidutusta käytettiin silloin, kun syytetyn yhteiskunnallinen tai sosiaalinen asema sen salli. Tavallinen kansa olikin keskeinen kidutuksen kohderyhmä. Tämän vuoksi rikos- ja rangaistustilastoja hallitsi rahvas. Kidutuksen toimilta olivat sen sijaan turvassa niin sanotusti arvokkaat ja kunnialliset henkilöt, joita olivat etenkin yläluokkaan kuuluvat aatelisto ja papisto. Valitettavasti kidutuskäytäntöihin heijastuva eriarvoisuus säilyi pitkän aikaa osana yleiseurooppalaista oikeuskäsitystä.¹

Kyseinen teema nousi keskeisenä esiin valistuksen ajalla markiisi Cesare Beccarian kirjoittamassa kirjassa *Dei delitti e delle pene* Rikoksesta ja rangaistuksesta. Beccaria kritisoi kyseisessä teoksessa kidutuksella saadun todistuksen näyttöarvoa. Hänen mukaan kidutus oli paitsi julmaa myös järjetöntä.² Lainssäädännön tuli olla sama kaikille, riippumatta yksilön syntyperästä tai yhteiskunnallisesta asemasta. Ainoastaan tällä tavoin voitaisiin taata rikosoikeuden toimivuus ja tehokkuus. Yhdessä ranskalaisen filosofijuristi Michel de Montaignen kanssa Beccaria ajatteli, ettei rikosoikeusseuraamuksen määräytyminen saanut riippua tuomitun säätyasemasta. He myös ajattelivat, että vaarantamalla yleisen siveellisyyden, se koitui kidutettavan yksilön lisäksi yhteiskunnan tuhoksi.³

1.1. Tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet

Länsimaisen yhteiskuntajärjestyksen perustana pidetään oikeusvaltiota. Oikeusvaltioperiaate on demokratian ja ihmisoikeuksien rinnalla yksi Euroopan neuvoston kolmesta peruspilarista. Demokraattisen oikeusvaltion ydintehtävänä on niin ihmisarvon kunnioitus

¹ Lidman 2013: 604–613.

² Lidman 2013: 606–607.

³ Lidman 2013: 613. ks. lisää Cesare Beccaria kirjassa Rikoksesta ja rangaistuksesta. Oy Edita Helsinki 1998.

kuin perus- ja ihmisoikeuksien takaaminen. Oikeusvaltion *The Rule of Law* tehtävänä on toimia etenkin vastaiskuna mielivallalle ja ennakoimattomalle hallinnolle sekä lainkäytölle.⁴ Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 2 artiklaan oikeusvaltio on merkitty yhtenä kaikkien jäsenvaltioiden yhteisistä arvoista. Oikeusvaltioperiaatteen kunnioittaminen on myös EU:n jäsenyyden ennakkoehto.⁵

”Unionin perustana olevat arvot ovat ihmisarvon kunnioittaminen, vapaus, kansanvalta, tasa-arvo, oikeusvaltio ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, vähemmistöihin kuuluvien oikeudet mukaan luettuina. Nämä ovat jäsenvaltioille yhteisiä arvoja yhteiskunnassa, jolle on ominaista moniarvoisuus, syrjimättömyys, suvaitsevaisuus, oikeudenmukaisuus, yhteisvastuu sekä naisten ja miesten tasa-arvo.”
(SEU-sopimuksen 2 artikla)

Demokraattinen oikeusvaltio edellyttää toimivaa perustuslakia. Toisin sanoen perustuslaki nojautuu demokraattisen oikeusvaltion kestäviin periaatteisiin. Oikeusvaltio ei kuitenkaan kehity hetkessä. Demokraattinen oikeusvaltio vaatii tuekseen myös niin perustuslain säännöksiä tukevaa valtiosääntökulttuuria kuin kehittyntä kansalaisyhteiskuntaa julkisuus- sekä järjestöverkostoineen. Demokratian kehitys onkin usein vaivalloisen ja kivuliaan kasvuprosessin tulos. Todistamme näitä kasvukipuja tällä hetkellä monissa entisissä Itä-Euroopan maissa.

Euroopan Unionin sisällä on viime aikoina nähty huolestuttavia merkkejä oikeusvaltion rapautumisesta. EU:n nykyisistä jäsenvaltioista erityisesti Puolan sekä Unkarin toimet ovat herättäneet huolta oikeusvaltioiden tilasta kyseisissä maissa.⁶ Euroopan parlamentti tiedotti esimerkiksi vuonna 2019 tammikuussa säännöstä, jonka mukaan oikeusvaltioperiaatetta uhkaavat EU-maat voivat menettää EU- maksuja, mikäli he laiminlyövät mm. tehokasta ja riippumatonta tuomioistuinvalvontaa.⁷ Unkari ja Puola ovat haastaneet määrätietoisesti EU:n arvoja rikkomalla yhteisrintamaa mm. hidastamalla päätöksentekoa, joka koskee oikeusvaltiomekanismiperiaatetta. Näissä maissa oikeuslaitosta on taivutettu valtapuolueen alle parlamenttien asemaa heikentämällä, vähemmistöjen oikeuksia

⁴ Tuori 2014: 94, Oikeusministeriön tulevaisuuskatsaus 2018.

⁵ COM (2014) 0158.

⁶ Euroopan parlamentti 2017.

⁷ COM (2018)0324 – C8-0178/2018 –2018/0136(COD).

loukkaamalla ja toimittajia vangitsemisella. Helsingin Sanomat kirjoitti 19.12.2020: *”Puolan Laki ja oikeus -puolueen poliitikot suhtautuvat unioniin vihamielisesti ja rikkoivat eurooppalaisia periaatteita ja arvoja.”*⁸ Demokratiaongelmia esiintyy myös muissa Euroopan maissa kuten Bulgariassa, Romaniassa, Kroatiaassa ja Slovakiassa.

Yhteiskunnan ja sen arvopohjan muutoksen heijastumisen uhkakuvina voidaankin pitää muun muassa kansallismielisten populistien nousua läntisissä demokratioissa. Demokraattinen valtio kunnioittaa oikeuslaitoksen riippumattomuutta ja mahdollistaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin. Korruptio onkin erityisen huolestuttavaa lainvalvontaelimissä ja oikeuslaitoksissa. Korruptoituneissa maissa tuomareiden ja virkamiesten päätöksenteko ei ole lainmukaista. Oikeusturva ei toteudu vaan se voi johtaa mielivaltaisuuteen ja pahimmassa tapauksessa kidutukseen.

Alueellisen toimivallan periaatteen mukaan valtiolla on omalla alueellaan ehdoton toimivalta siellä oleviin fyysisiin ja juridisiin henkilöihin – olkoon kyseessä oman maan kansalaiset tai ulkomaalaiset. Poikkeuksellisissa tilanteissa vastuu voi ulottua myös oman alueen ulkopuolelle.⁹ Tärkeä huomio on, että kaikkien kohdalla on kuitenkin noudatettava yleisiä ihmisoikeusvelvoitteita. Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan periaatteiden mukaisesti ihmiskunnan kaikkien jäsenten yhtäläisten ja luovuttamattomien oikeuksien tunnustaminen on niin vapauden, oikeudenmukaisuuden kuin rauhan perustana maailmassa.¹⁰

Perus- ja ihmisoikeuksien suojaamiseksi on syntynyt kansainvälinen ihmisoikeusjärjestelmä ja humanitaarinen oikeus.¹¹ Ihmisoikeuksien kolme tärkeintä periaatetta ovat

⁸ Helsingin Sanomat (19.12.2020): Poliitikkojen puheet vievät Puolaa kohti EU-eroa.

⁹ Hirvelä & Heikkilä 2017: 8. Voidaan soveltaa esimerkiksi tapaukseen Hirsi Jamaa ym. v. Italia (23.3.2012). Asia koski Eritrea ja Somalian siirtotyöläisiä, jotka pakenivat Libyasta. Italian viranomaiset pysäyttivät henkilöt avomerellä palauttaen heidät takaisin Libyaan. EIT:n mukaan valittajat kuuluivat Italian lainkäyttövallan piiriin. Kansainvälistyvässä maailmassa poikkeustilanteet tulevat yhä enemmän ajankohtaisiksi.

¹⁰ YK:n peruskirja (SopS 1/1956).

¹¹ Humanitaarinen oikeus kuuluu osaksi kansainväliseen oikeuteen ja se on voimassa ainoastaan sodan aikana. ks. Geneven (SopS 7–8/1955) ja Haagin (SopS 11/1924) sopimuksista lisäpöytäkirjoineen. Ihmisoikeudet liittyvät erottamattomasti humanitaariseen oikeuteen. Humanitaarisen oikeuden pääpaino on ollut vastapuolen eli vihollisen ihmisten inhimillisessä kohtelussa nimenomaan sotien ja muiden aseellisten selkkausten aikana. Ihmisoikeuksien turvaamisessa painopiste sen sijaan on ollut omien kansalaisten oikeuksien turvaamisessa erityisesti rauhanomaisissa olosuhteissa. ks. humanitaarisesta oikeudesta esim. Rosén & Parkkari 2004: 1–7.

universaalisuus eli yleismaailmallisuus, luovuttamattomuus ja perustavanlaatuisuus. Perustavanlaatuisuudella tarkoitetaan ihmisoikeuksien jakamattomuutta, luovuttamattomuutta ja yleisyyttä. Näin ollen ne ovat voimassa maailman kaikille ihmisille kaikkialla ja kaikkina aikoina samanlaisina.¹² Ihmisoikeudet kuuluvatkin kaikille ihmisille olkoonpa henkilön alkuperä, asuinmaa, kansalaisuus, rotu¹³ tai muu vastaava henkilöön liittyvä syy mikä tahansa. Ne ovat syntyneet niin rikoksesta epäiltyjen, kuin sotavankien ja muiden vastaavien suojaksi.¹⁴

”Korkeat sopimuspuolet takaavat jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla tämän yleissopimuksen I osassa määritellyt oikeudet ja vapaudet.”
(Euroopan ihmisoikeussopimus SopS 17–19/1990, 1 artikla: Velvollisuus kunnioittaa ihmisoikeuksia)

Valtioiden velvollisuutena on edistää ihmisoikeuksien sekä perusvapauksien yleismaailmallista kunnioittamista ja noudattamista. Oikeudellisesta näkökulmasta ihmisoikeuksilla tarkoitetaan siis oikeuksia, jotka on turvattu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Tämän vuoksi ne ovat osa kansainvälistä oikeutta. Ne ovat myös jäsenvaltioissa suoraan sovellettavaa oikeutta.

Ihmisoikeusjärjestelmässä valtion rooli on erilainen kuin humanitaarisen oikeuden alueella. Valtion rooli on estää ihmisyyttä vastaan kohdistuvia rikoksia tapahtumasta. Ennaltaehkäisyllä pyritään niin lakien, oikeusturvamekanismien kuin hyvien toimintatapojen olemassaoloon sekä niiden noudattamiseen. Tässä keskeisessä asemassa ovat niin kansainväliset kuin kotimaiset valvontajärjestelmät ja niiden antamat suositukset. Tämän vuoksi vain valtiot voivat joutua myös vastuuseen ihmisoikeusloukkauksista, kun taas humanitaarisen oikeuden loukkauksista ovat vastuussa sekä valtio että yksilöt. Lisäksi tulee vielä huomata, että perimmäiset ihmisoikeusvelvoitteet sitovat valtiota aina, vaikkei se olisi liittynyt mihinkään ihmisoikeuksia koskevaan sopimukseen.¹⁵

¹² Ojanen 2016: 135–136.

¹³ Sopimuksessa käytetään termiä rotu.

¹⁴ Scheinin 2002: 15.

¹⁵ Hakapää 2010: 226.

Perusoikeuksilla tarkoitetaan taas yksilöille kuuluvia oikeuksia, jotka on turvattu valtioiden kansallisissa perustuslaeissa. Perustuslain tehtävänä on luoda valtioille yleisesti hyväksytyt kehykset. Tähän perustuu valtioiden perustuslain ja muiden lakien kunnioittaminen sekä kehittynyt valtiosääntökulttuuri. Valtiosäännön tuleekin turvata ihmisarvon loukkaamattomuus tuomalla vakautta oikeudelliseen järjestelmään.¹⁶ Tämä tarkoittaa sitä, että perustuslaeissa turvatut perusoikeudet sisältyvät kunkin maan kansalliseen lainsäädäntöön. Esimerkiksi Suomessa vallitsee perusoikeusmyönteinen laintulkintaoppi.¹⁷ Perustuslain (731/1999) mukaan

”Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.”
(Suomen perustuslaki 731/1999, 22 §)

Julkisella vallalla on siis kyseisen säädöksen nojalla velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeudet kaikille Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleville ihmisille. Julkiselle vallalle asetettu turvaamisvelvollisuus korostaa kuitenkin ainoastaan perusoikeuksien tosiasiallisen toteutumisen merkitystä.¹⁸ Suomea pidetään yleisesti kehittyneenä ja vakaana oikeusvaltiona. Perustuslakimme antaa vahvan suojan jokaisen yksilön ihmisarvolle ja koskemattomuudelle sekä muille perusoikeuksille. Maamme on sitoutunut noudattamaan kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia sekä EU:n perusoikeussäännöksiä. Oikeusvaltiomme ytimessä on laadukas perus- ja ihmisoikeuksia turvaava lainsäädäntö, jota myös sovelletaan riippumattomissa tuomioistuimissa.¹⁹

Demokraattisen oikeusvaltion turvaaminen edellyttää niin lainsäätäjiltä kuin tuomioistuinlaitokselta oikeusjärjestyksen yhtenäisyyttä ja arvoperustan vaalimista.²⁰ Perustuslakiamme valvoo ennakoiva perustuslakivaliokunta, jonka jäsenet ovat poliitikkoja. Lainsäädännössämme on siis kyse sekä oikeudellisesta että poliittisesta järjestelmästä.²¹ Kuin-
tenkin esimerkiksi poliittisesti herkissä lainsäädäntöhankkeissa on parin viimeisen

¹⁶ Tuori 2007: 221.

¹⁷ Kolehmainen 2015: 18.

¹⁸ HE 237/2018 vp.

¹⁹ Valtioneuvosto 2019.

²⁰ Tuori 2018: 110–111.

²¹ Tuori 2007: 222.

vaalikauden aikana ollut vakavia, läheltä piti -tilanteita.²² Tämän vuoksi ongelmana voidaan nähdä puoluepoliittisesti motivoituneita pyrkimyksiä ohjata perustuslakivaliokunnan toimintaa.²³ Kyseinen ongelma on näkynyt perustuslakikulttuurin hallitustyöskentelyssä, jossa saatetaan vähätellä perustuslain lainsäädäntötyölle asettamia reunaeh-toja. Tämä tarkoittaa sitä, ettei hallitus *välttämättä* kuuntele oikeusoppineita tai kunnioita perustuslakia.

Tärkeä huomio kuitenkin on, että järjestelmä toimii ainoastaan niin kauan kuin perustuslakivaliokunta nauttii riittävää arvovaltaa niin eduskunnassa kuin tuomioistuinlaitok-
 sessa. Sama ilmiö heijastuu luonnollisesti koko yhteiskuntaan.²⁴ Meidän ei siis tule jäädä uskomaan, että valtiosääntöperiaattemme ja perustuslakimme olisi kaikessa muuttuma-
 ton. Kaarlo Tuori on mielestäni aiheellisesti todennut, että pahimmassa tapauksessa tämä
 saattaa johtaa siihen, että kotimainen perustuslaki- ja ihmisoikeusvalvonta menettävät
 myös meillä merkityksensä.²⁵

Pro gradu -tutkimukseni aihe on *kidutuksen kiellon oikeudellinen määritelmä, tarkaste-
 lussa kidutuksen kiellon toteutuminen ja valvonta*. Kidutuksessa on aina kyse vakavasta
 ihmisoikeusrikkoksesta, jolla loukataan syvästi ihmisarvoa. Kidutuksen kielto merkitsee
 ihmisarvon kunnioittamista. Tutkimuksessani kerron esimerkkien avulla mitä kidutus kä-
 sittää. Tutkimusongelmani on selvittää lain säädösten ja eri oikeusnormien kautta kidu-
 tuksen määritelmää suhteessa tuomioistuinten tosiasialliseen ratkaisukäytäntöön sekä
 valvontamekanismeihin. Tanskalainen oikeusteoreetikko Alf Roos on katsonut, että oi-
 keus toteutuu vasta tuomioistuinikäytännössä.²⁶ Oikeudellinen ratkaisu perustuukin aina
 oikeuslähteisiin ja niihin johdettavissa oleviin reaalsiin argumentteihin.²⁷

Tärkeä huomioitava seikka onkin, ettei kidutus kuulu ainoastaan menneisyyteen. Kidu-
 tuksen ongelmaa esiintyy edelleen niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin. Suomen

²² Tapauksessa viitataan mm. kunta-, sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseen. Perustusvaliokunnasta vuoti julkisuuteen sote-uudistuksen lausunto vuonna 2018.

²³ Tapauksessa viitataan mm. perustuslakivaliokunnan toimiin ulkoministeri Haaviston tapauksessa syk-
 syllä 2020.

²⁴ Tuori 2018: 107.

²⁵ Tuori 2014: 94–95.

²⁶ Aarnio: 2011: 15.

²⁷ Huovila 2005: 20.

suurin päivälehti Helsingin Sanomat kirjoitti vuoden 2018 lokakuussa Kiinassa olevista suljetuista leireistä, joissa kidutetaan muslimivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä.²⁸ Kiinassa oikeus on keino käyttää valtaa. Kyse on kiinalaisesta lainsäädännöstä, joka on selkeässä ristiriidassa eurooppalaisen oikeusvaltio rule of law -käsitteen kanssa.²⁹

Myös Suomi on saanut moitteita YK:n kidutuksen vastaiselta komitealta. Moitteet ovat koskeneet niin suomalaisvankiloiden ahtautta kuin puutteellisia saniteettitiloja, nk. paljusellejä. Suomea on mm. moitittu niin turvapaikanhakijoiden, kuin laittomien maahanmuuttajien ja muiden ulkomaalaisten kohtelun kestosta sekä säilöönotto-olosuhteista. Turvapaikanhakijoiden osalta komitea on ollut huolissaan Suomen lainsäädännön muutoksista, jotka koskevat turvapaikanhakijoiden oikeussuojakeinoja. Suomea koskevaa huomautettavaa on löytynyt lisäksi kidutuksen uhrien tunnistamisesta turvapaikanhakijoiden keskuudessa.³⁰

1.2. Tutkimusmenetelmät, tutkimuksessa käytettävä aineisto ja tutkimuksen eteneminen

Ensimmäisessä luvussa eli johdannossa käyn läpi tutkimukseni taustaa. Saman luvun kapaleessa kerron aiheeni tutkimusongelmasta sekä sen keskeisistä käsitteistä. Tämän jälkeen syvennyn tutkimusmenetelmääni eli metodiini ja tutkimukseni aineistoon sekä teeni sisältöön.

Julkisoikeuden pro gradu -tutkimukseni metodissa käytän lainopillista tutkimusnäkökulmaa. Lainopillinen tutkimus tuottaa voimassa olevaa oikeutta koskevia perusteltuja tulkinta-, punninta- ja systematisointikannanottoja.³¹ Lainopissa on kyse oikeustieteen argumentaatiosta.³² Tutkimusongelmanani on oikeuslähdeopin keinoin tulkita mitä voimassa oleva oikeus on, *de lege lata*³³ kidutuskäytännössä. Aulis Aarnio on todennut, ettei

²⁸ Helsingin Sanomat (16.10.2018): Kiina vaikenä pitkään leireistä, joihin suljetut kertoivat kidutuksesta ja aivopesusta.

²⁹ Raitio 2017: 560.

³⁰ CAT/C/FIN/CO/7 concluding observations 2017. United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

³¹ Kolehmainen 2015: 107.

³² Kolehmainen 2015: 115.

³³ De lege lata viitataan voimassa oleviin oikeussääntöihin säädetyn lain kannalta.

oikeuslähdeoppi ole pelkästään tieteellinen malli tai kuvaus, vaan kyse on kannanotosta itse oikeuden sisällöstä³⁴ ja näkökulmasta oikeuteen³⁵.

Oikeustieteellä on aina suora vaikutussuhde yhteiskuntaan ja vice versa. Oikeudessa on kyse siis yhteiskunnan sisäänrakennetusta järjestelmästä, eli siitä, mitä oikeus on. Lakien säätämisessä on kyse poliittisesta instrumentista.³⁶ Kyse on tuolloin oikeuspoliittisesta, *de lege ferenda* -näkemyksestä, eli siitä mihin kidutuksen lainsäädännön ratkaisumallien tulee perustua.³⁷ Suomessa vakiintunut oikeuslähdeoppi tunnustaa ensisijaiseksi oikeuslähteeksi lain ja tavanomaisen oikeuden.³⁸ Tutkimuksessani vastaan kysymykseen mikä on voimassaolevan oikeuden eli positiivisen oikeuden sisältö.³⁹ Kerron siitä, mikä on valitsevan lainopin mukaan voimassa olevan muodollisen oikeuden sen hetkinen sisältö kidutuksessa. Vaihtoehtoisessa lainopissa taas pohditaan oikeuden sisäisiä ristiriitoja eli sitä mitä oikeuden pitäisi olla.⁴⁰ Vaihtoehtoista lainoppia en tässä tutkimuksessani käytä.⁴¹

Toisen luvun aiheenani on kidutuksen oikeudellinen määritelmä. Käyn läpi euroopan ihmisoikeustuomioistuimen määritelmän kidutuksen oikeuskäytännöstä. Käsittelen aluksi yläkäsitetä mitä kidutus on, jonka jälkeen jatkan lähikäsitteen epäinhimillinen ja halventava kohtelu- kautta erityisryhmiin; ulkomaalaisista vapautensa menettäneisiin ja laitotosuhteissa eläviin kohdentaen näissä tilanteissa tapahtuvia oikeudenloukkauksia. Tulen tutkimuksessani avaamaan voimassaolevan oikeuden, tässä tapauksessa kidutuksen määritelmää ja kidutuksen kiellon toteutumista sekä kidutuksen valvontamekanismeja niin tuomioistuimien ratkaisukäytännössä kuin kidutuksen merkitystä suhteessa yhteiskunnassa vallitsevaan lainoppiin.⁴² Oikeuspositivistisen oikeusdogmatiikan ajattelu-tavan mukaan oikeus nähdään tuolloin järjestäytyneenä loogisena kokonaisuutena⁴³.

³⁴ Hirvonen 2012: 152.

³⁵ Kolehmainen 2015: 112.

³⁶ Tolonen 2003: 92.

³⁷ Aarnio 2011: 113. De lege ferenda perustuu yhteiskunnalliseen tarkoituksellisuusharkintaan ks. lisää Kolehmainen 2015: 108.

³⁸ Husa 1995: 211.

³⁹ Husa 1995: 143.

⁴⁰ Husa 1995: 245; Tolonen 2003: 54.

⁴¹ Kolehmainen 2015: 1–3, 8.

⁴² Kolehmainen 2015: 2.

⁴³ Husa 1995: 135.

Kolmannessa luvussa avaan niin kansainvälisten sopimusten velvoittavuutta kuin sopimusten soveltamista Suomessa. Tehtävänäni on selvittää, miten kidutuksen kieltä ja valvontamekanismit määritellään voimassaolevassa laissa sekä miten kidutuksen kieltä ja valvontaa sovelletaan käytännössä. Oikeuslähteinä tulen käyttämään kansainvälisen ja kansallisen oikeuden voimassaolevaa lainsäädäntöä. Huomioin Suomea sitovan kansainvälisen ohella vahvasti velvoittavan, kuten Eurooppaoikeuden oikeusnormit. Havainnollistan esimerkeillä EU-tuomioistuimen sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeudellisen ratkaisutoiminnan lainmukaisia tuomioistuinratkaisuja.⁴⁴ Lisäksi kyseeseen tulevat Suomen kansallisen oikeuden perustuslain perusoikeudet, voimassaolevat lait ja lakien nojalla annetut alemman tasoiset normit. Aiheeseen sisältyvät luonnollisesti myös oikeudelliset aineistot kuten lainvalmistelutyöt ja niihin kuuluvat asiakirjat sekä eduskunnan valiokuntien mietinnöt ja muut mahdolliset asiantuntijalausunnat.

Neljännessä luvussa keskityn kertomaan kidutuksen valvontamekanismeista. Tässä luvussa käyn läpi Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen, YK:n kidutuksen vastaisen komitean, Euroopan neuvoston kidutuksen vastaisen komitean, sekä Suomen valtion valvontamekanismit. Luvun lopuksi käsittelen valvontajärjestelmien ongelmia niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin sekä yksilön oikeussuojakeinoja. Tämä tapahtuu lain oikeussääntöjen ja tuomioistuinten ratkaisukäytännön välityksellä suhteessa kidutuksen määritelmään sekä sen valvontamekanismeihin.

Kyse on oikeuden sisällön tulkinnasta suhteessa kidutukseen, kidutuksen oikeusperiaatteiden punninnasta sekä kidutuksen oikeussäännösten perusteellisesta systematisoinnista. Systematisoinnin avulla lainopista tehdään tiedettä.⁴⁵ Viimeisessä eli viidennessä luvussa kokoan johtopäätökset tutkielmastani.

⁴⁴ Hirvonen 2012: 10–12; Kolehmainen 2015: 8.

⁴⁵ Kolehmainen 2015: 18.

2. KIDUTUKSEN OIKEUDELLINEN MÄÄRITELMÄ

Kidutuksessa on kyse epäinhimillisen kohtelun tai rangaistuksen tahallisesta ja törkeästä tekemuodosta. Keskeisenä kidutuksen kriteerinä on tarkoituksellinen erityisen vakavan kärsimyksen aiheuttaminen.⁴⁶ Kidutuksella on määritelmän mukaan päämäärä, kuten pelottelu tai tiedon hankinta. Kysymys on tahallisesti aiheutetusta teosta, josta aiheutuu uhrielle kovaa henkisen tai ruumiillisen kärsimyksen aiheuttamaa kipua.⁴⁷ Kyseessä on yksi kansainvälisen oikeuden vastaisista rikoksista, jonka tunnusmerkistöön kuuluu niiden kohdistaminen erityisesti siviiliväestöä kohtaan. Esimerkiksi raiskaus, kun siihen syyllistyy viranomainen, on katsottu kidutukseksi. Samoin kidutusta on mielivaltaisen oikeudenkäynti, jonka päätteeksi on tuomittu kuolemanrangaistus ja pidetty tuomittua epäinhimillisissä oloissa vangittuna.

Alla olevassa tapauksessa *Aydin vastaan Turkki* poliisit raiskasivat 17-vuotiaan tytön poliisivankilassa.

Valittajan kertomuksen mukaan santarmit olivat tulleet hänen vanhempiansa taloon 29.6.1993. Santarmit kuulustelivat uhkauksin ja loukkauksin asukkaita heidän yhteyksistään Kurdistanin työväenpuolueen edustajiin. Poistuessaan santarmit ottivat hänet yhdessä isänsä ja kälensä kanssa mukaansa päämajaansa. Siellä heidät erotettiin ja hänet riisuttiin alasti, jonka jälkeen häntä pahoinpideltiin lyönnein ja kylmin suihkuin. Häntä myös pyöritettiin ympäri autonrenkaassa. Myöhemmin hänet vietiin lukittuun huoneeseen, jossa sotilaspukuinen henkilö raiskasi hänet. Tapahtuman jälkeen häntä lyötiin useiden henkilöiden toimesta ja häntä käskettiin olemaan vaiti asiasta. Muutaman päivän kuluttua 2.7.1993 hänet kuljetettiin isänsä ja kälensä kanssa vuoristoseudulle, jossa heidät vapautettiin.

Tapauksessa todettiin, että raiskaus on erityisen vakava ja halventava toisen fyysiseen ja psyykkiseen koskemattomuuteen kajoava teko, jonka teki vielä vakavammaksi se, että sen olivat tehneet virkamiehet henkilön ollessaan heidän valvontansa alaisena.⁴⁸

Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 7 artiklan mukaan kidutuksessa on kyse rikoksesta ihmisyyttä vastaan. Rikosta ihmisyyttä vastaan -määritelmä ei ole aina ollut saman sisältöinen, vaan se on kehittynyt ajan kuluessa.

⁴⁶ Pellonpää ym. 2012: 347.

⁴⁷ Pirjola 2002: 751.

⁴⁸ EIT *Aydin v. Turkki* (25.9.1997).

Menettelyt, joita aikaisemmin olisi pidetty epäinhimillisinä ja halventavina, saattavat myöhemmin tulla tulkituksi kidutukseksi. Kidutuksen määrittely onkin muuttunut oikeuskäytännössä aikaisempien vuosien määritelmästä laajempien olosuhteiden ja aiheutetun kärsimyksestä kokonaisvaltaisen arvioinnin suuntaan.⁴⁹

Kehitys on tapahtunut muun muassa historiassa tapahtuneiden tekojen myötä. Natsi-Saksan jälkeisessä Nürnbergin sota-oikeudenkäynnissä vuosina 1945–1946 määriteltiin ensimmäisen kerran ihmisyyttä vastaan kohdistuvat rikokset. Tunnetuimmat ihmisyyttä vastaan kohdistuvia rikoksia sääntelevät kansainvälisten tuomioistuinten perustamissäännöt ovat Nürnbergin sotarikostuomioistuimen perussäännön 6 artiklan c kohta, Jugoslavian sotarikostuomioistuimen perussäännön 5 artikla, Ruandan sotarikostuomioistuimen 3 artikla ja Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön 7 artikla. Muita ovat mm. YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia (niin kutsuttu KP-sopimus) koskeva kansainvälinen yleissopimuksen (SopS 7–8/1976) 7 artikla, eurooppalaiseen yleissopimukseen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämisen sopimus (SopS 16–17/1991) ja vuoden 1984 lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) 37:s artikla. Lisäksi kidutus kielletään kaikissa neljässä sodan säännöt sisältävässä vuoden 1949 Geneven sopimuksessa (SopS 7–8/1955) ja niihin liittyvissä vuoden 1977 lisäpöytäkirjoissa.

Määräyksiä kidutuskiellosta löytyy monista kansainvälisistä sopimuksista ja asiakirjoista. Lisäksi kidutuskielto sisältyy useimpien valtioiden perustuslakeihin ja niiden kansalliseen oikeusjärjestykseen. Kielto löytyy myös merkittävimmistä ihmisoikeussopimuksista. Kidutuksen kielto ilmentää ihmisarvon kunnioitusta. Se on kansainvälisessä oikeudessa ehdottomampi ja riidattomampi kuin esimerkiksi kuolemanrangaistuksen kielto.⁵⁰ Kyse on ihmisarvosta eli siitä, kuinka asia sisältyy oikeusjärjestykseen.

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 5 artiklan mukaan⁵¹

⁴⁹ Hirvelä & Heikkilä 2017: 133.

⁵⁰ Petman 2007: 1149–1151.

⁵¹ ks. YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, joka on annettu vuonna 1948. Tärkeä huomio on, ettei ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus ole valtioita oikeudellisesti velvoittava asiakirja, mutta sen poliittinen ja moraalinen vaikutusvalta on huomattavan suuri.

”Ketään ei saa kiduttaa tai kohdella tai rangaista julmasti, epäinhimillisesti tai halventavasti.”

Vastaavasti YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen (60/1989) 1 artiklan määritelmän mukaan

”Kidutuksella tarkoitetaan tahallista voimakkaan henkisen tai ruumiillisen kärsimyksen aiheuttamista toiselle tarkoituksena saada esimerkiksi tunnustus tai tietoja taikka rangaista, pelotella tai pakottaa johonkin tai syrjiä.”

”Kidutuksella tarkoitetaan siis kaikkia tekoja, joilla aiheutetaan jollekulle tahallisesti kovaa kipua tai kovaa joko henkistä tai ruumiillista kärsimystä. Kidutuksella pyritään tietojen tai tunnustuksen saamiseksi uhrilta tai joltakulta kolmannelta henkilöltä. Kidutusta ei sen sijaan ole sellainen kipu tai kärsimys, joka saa alkunsa pelkästään laillisista seuraamuksista, joko niihin kuuluvana tai niihin liittyvänä”.

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 7–8/1976) nk. KP-sopimuksen 7 artiklassa taas määrätään

”Ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Erityisesti ei ketään saa alistaa ilman hänen suostumustaan lääketieteelliseen tai tieteelliseen kokeiluun.”

Lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) 37 artiklan a kohdan mukaan

”Sopimusvaltiot takaavat, että lasta ei kiduteta, eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.” (SopS 59–60/1991, 37 artikla)

Myös Suomen perustuslakiin sisältyy kidutuksen ehdoton kielto.⁵² Suomen Perustuslain (731/1999) 7 pykälässä turvataan jokaisen henkilökohtainen vapaus, koskemattomuus ja

⁵² HE 76/2009 vp s.17.

turvallisuus. Vapaudenmenetys rajoittaa tätä keskeistä perusoikeutta. Tärkeä huomio on, ettei vapaudenmenetys saa kuitenkaan tarkoittaa oikeutta rajoittaa henkilön muita perusoikeuksia. Säädöksen mukaan

”Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.” (Suomen perustuslaki 731/1999, 7 §)

2.1. Euroopan ihmisoikeussopimuksen määritelmä kidutuksesta

Euroopan ihmisoikeussopimuksen ratkaisukäytännössä kidutus määritellään epäinhimillisen kohtelun törkeäksi muodoksi. Samassa sopimuksessa kidutus myös kielletään.

”Ketään ei saa kiduttaa, eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.” (SopS 17–19/1990, 3 artikla)

EIS 3 artikla mainitsee kolme kielletyn kohtelun lajia. Nämä ovat kidutus, epäinhimillinen ja halventava kohtelu. Kyseinen artikla kieltää kiduttamasta sekä kohtelemasta tai rankaisemasta ketään epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.⁵³ Kidutuksen kieltö (EIS 3 artikla) onkin yhdessä oikeudesta elämään (EIS 2 artikla) kanssa kaikkien perustavanlaatuisimpia oikeuksia. Kiellon absoluuttinen luonne merkitsee käytännössä sitä, että mitään artiklan määritelmän täyttävää menettelyä ei voida *missään olosuhteissa* pitää laillisena tai hyväksyttävänä.

Huonon kohtelun täytyy kuitenkin aina saavuttaa tietty vakavuuden vähimmäistaso kuulukseen EIS 3 artiklan piiriin. Tällä jaottelulla pyritään tekemään eroa muusta 3 artiklan tarkoittamasta huonosta kohtelusta. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä täsmennetään siis asiaa, eli sitä milloin kyse on nimenomaan kidutuksesta. Tällä täsmennyksellä pyritään erottamaan kyseisen artiklan tarkoittama huonon, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun kieltö.⁵⁴

⁵³ Pellonpää ym. 2018: 408.

⁵⁴ Nuotio & Hannula 2007: 133.

Kidutuksen ja muun epäinhimillisen ja halventavan kohtelun rajanvetoa on kuitenkin vaikea määritellä yksiselitteisesti. Vaikka kaltoinkohtelulta edellytetään aina tiettyä minimitasoa nk. *minimum level of severity*, niin keskeisin tulkintakysymys on kyetä määrittelemään, onko kohtelu yltänyt epäinhimillisyyden asteelle. Erot erilaisten kaltoinkohteluiden välillä ovat usein myös aste-eroja.⁵⁵ Huomionarvoista onkin se, että vaikka EIT oikeuskäytännössä on täsmennetty sitä, milloin kyse on nimenomaan kidutuksesta, etteivät sopimukset määrittele tekoja kuitenkaan sen tarkemmin. Toisin sanoen, vaikka kidutus on kaikkialla kielletty, vallitsee kidutuksen määritelmästä edelleen erimielisyys. Ongelmana onkin, että *jokainen* kiduttaja voi määritellä oman menetelmänsä käsitteen ulkopuolelle.⁵⁶

Lisäksi huomioitavaa on se, että rajanveto niin kidutuksen, epäinhimillisen kuin halventavan kohtelun välillä saattaa ajan kuluessa myös muuttua. Eli on myös ymmärrettävä, että se mikä on tänään epäinhimillistä voi huomenna olla kidutusta. Tämä tulee huomioida siksi, koska mahdollisesti etenkin eri yhteiskuntien ja väestöryhmien välillä saattaa olla eroa siitä, mikä milloinkin koetaan kidutukseksi. Nykyisin kohtelua arvioidaan esimerkiksi aikaisempaa tiukemmin. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kohtelun vakavuuden minimitasoa ylittävät tänään sellaisetkin menettelyt, jotka aikaisemman käytännön mukaisesti eivät olisi sitä välttämättä olleet. Lisäksi huomioitavaa on se, että mikä on katsottavissa lapsen ja vanhuksen kidutukseksi ei välttämättä ole kidutusta, kun kohteena on aikuinen kuten koulutettu sotilas.

Tapauksessa *O’Keeffe v. Irlanti* (2014) valtio oli epäonnistunut suojelemaan valittajaa seksuaaliselta hyväksikäytöltä, jonka uhriksi valittaja oli joutunut 9-vuotiaana katolisessa koulussa vuonna 1973. EIT pyrki arvioimaan asiassa aikanaan vallinneita käsityksiä ja tietoja vasten eli ottamaan huomioon sen, että yleinen tietoisuus lasten riskistä joutua opetuslaitoksissa seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi on kehittynyt vasta myöhemmin.⁵⁷

Valtion positiiviset toimintavelvoitteet ovat erityisen korostettuja keskeisissä julkisissa tehtävissä kuten perusopetuksessa, jonka kohderyhmänä olevat lapset ovat

⁵⁵ Hirvelä & Heikkilä 2017: 129.

⁵⁶ Petman 2007: 1151.

⁵⁷ EIT *O’Keeffe v. Irlanti* (28.1.2014).

lähtökohtaisesti haavoittuvassa asemassa. Valtion vastuulla on huolehtia opetustoimen riittävästä valvonnasta ja raportoinnista sekä lastensuojelullisista toimenpiteistä. Valtio ei voi näin ollen välttyä vastuultaan siirtämällä julkisia tehtäviä yksityisten yritysten tai yksityishenkilöiden hoidettavaksi.

Tässä edellä mainitussa Irlannin tapauksessa koulutuksen järjestämisvastuu on siis valtiolla, mutta tuottamistehtävä oli tuolloin 1970-luvulla yli 90-prosenttisesti paikallisilla katolisten yhteisöjen hoitamilla kouluilla. Erinäisten tutkimusten kautta valtion tiedossa oli tuolloin kuitenkin ollut lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten yleisyys. Niinpä kun valtio oli luovuttanut huomattavan valtaosan lapsista perustusopetuksen pois valtion omasta kontrollista ja antanut ohjat ei-valtiolliselle toimijalle, olisi valtion samalla tullut huolehtia niin valvonnallisista kuin lastensuojelullisistakin toimista. Ongelmana kyseisessä tapauksessa oli se, että opettajiin kohdistetut kantelut oli kuitenkin tutkittu ainoastaan koulun johtajan toimesta eli katolisen kirkon oman organisaation sisällä. Samaisessa tapauksessa opettajasta oli myös tehty useita valituksia. Ongelmana on ollut se, etteivät ne – eivätkä 400 muuta alueen katolisista kouluista muutaman vuoden aikana tehtyä valitusta – eivät ole koskaan edenneet koulun johtajilta eteenpäin. Valtiollisten koulutarkastajien tehtäviin ei ollut myöskään kuulunut nimenomaisena osana valvoa lasten kohtelua opettajien toimesta tai vastaanottaa kanteluita opettajista. EIT onkin pitänyt kyseisessä tapauksessa valtion valvontamekanismeja tehottomina lastensuojelun ja EIS 3 artiklaan sisältyvien positiivisten toimintavelvoitteiden kannalta. Tehokkaat valvontamekanismit olisivat todennäköisesti estäneet valittajan joutumisen rikoksen uhriksi koulussa. Tapauksesta voi siis päätellä, että ihmisoikeusvelvoitteiden toteuttamiseksi esimerkiksi pelkäänsä yritysten omavalvontasuunnitelmiin perustuva ulkoistettujen julkisten tehtävien valvonta, tai muuten puutteellinen valtion oma valvonta, on riskinottoa niin valtion kansainvälisoikeudellisten velvoitteiden kuin yksittäisten ihmistenkin kannalta.⁵⁸

Ensimmäinen ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu, jossa sopimusvaltion katsottiin syyllistyneen nimenomaan kidutukseen, on vuodelta 1996 *Aksoy v. Turkki*.

Tapaus Aksoy vastaan Turkki oli hyvin räikeä. Se liittyi kurdijärjestö PKK:n (Kurdistanin työväenpuolue) toimintaan Kaakkois-Turkissa. Kysymys oli niin kutsutusta

⁵⁸ Pellonpää ym. 2018: 407–408.

”palestiinalaisesta hirttämisestä”, joka tarkoituksellisessa julmuudessaan toteutti kidutuksen määritelmän. Tapauksessa kuulusteltava riisuttiin alasti, hänen kätensä sidottiin yhteen selän taakse ja häntä roikutettiin käsistä. Kohtelun aikaisen kärsimyksen lisäksi tämä aiheutti käsien halvaantumisen. Turkin hallitus puolustautui korostamalla olojen poikkeuksellisuutta. Tuomioistuimen mukaan kohtelu oli luonteeltaan vakavaa ja julmaa. Lisäksi EIT korosti EIS 3 artiklan ilmentämien arvojen perustavuutta demokraattisessa yhteiskunnassa.⁵⁹

Tärkeä huomioitava seikka on, ettei EIS 3 artiklan velvoitteista valtio tai sen yksittäinen kansalainen voi vapautua missään muodossa. Toisin sanoen valtio ei voi poiketa velvoitteista, eikä myöskään sanoutua niistä irti. Kielto soveltuu kohteena olevan henkilön käytöksestä tai käsiteltävänä olevasta asiasta riippumatta. Kyseinen sääntö pätee myös kaikkina aikoina niin sodan kuin mahdollisesti valtiota uhkaavan poikkeustilan aikana, eli myös silloin kun normaali yhteiskuntaelämä on uhattuna. Oikeuden ehdottomuus tarkoittaa siis, ettei niistä ole sallittua poiketa edes yleisen hätätilan aikana.⁶⁰ Kiellon vastainen menettely ei ole myöskään sallittu esimerkiksi muun vakavan rikollisuuden torjumiseksi.⁶¹

Valtio ei voi poiketa EIS 3 artiklan velvoitteista edes silloin, jos henkilöllä voidaan perustellusti epäillä olevan terroristi- tai muita rikollisyhteyksiä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että oikeudet taataan tällä tavoin kaikkina aikoina jokaiselle sopimusvaltion oikeudenkäyttöpiiriin kuuluvalla henkilöllä. Mahdollisella kansallisuudella tai syntyperällä ei siis ole merkitystä kyseisen oikeuden määrittelyssä. Myöskään sillä ei ole merkitystä onko henkilön mahdollinen kansallisuusvaltio liittynyt sopimukseen vai ei. Kyseinen säännös suojaakin yksilöä mahdollisesti suhteessa kolmansiin osapuoliin.⁶²

Kyseessä oleva aineellisen puolen negatiivinen pidättäytymisvelvollisuus merkitsee valtiota ja viranomaisia koskevaa kieltoa kohdistaa artiklassa tarkoitettuja menettelytapoja ketään kohtaan. Artiklan toinen velvollisuus on taas prosessuaalinen. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että väkivaltatapaukset tulee selvittää aina tehokkaasti, ovatpa ne sitten

⁵⁹ EIT Aksoy v. Turkki (18.12.1996).

⁶⁰ Hirvelä & Heikkilä 2017: 63.

⁶¹ Hirvelä & Heikkilä 2017: 127.

⁶² Scheinin 2002: 15.

julkisen vallan tai yksityisten aiheuttamia laiminlyöntejä.⁶³ Tapauksen selvittämisessä ei kuitenkaan ole kysymys siitä, että tutkinnan tulisi päätyä johonkin tietynlaiseen lopputulokseen. Kyse on ainoastaan tapauksen selvittämisestä asianmukaisella tavalla. Tämän selvittämisvelvollisuuden tukena tulee olla riittävä kansallinen lainsäädäntö. Kansallisen lainsäädännön tehtävänä on antaa perusteet kyseisen loukkauksen tutkimiseen. Toimenpiteellä pyritään saattaman tekoihin syyllistyneet rikosoikeudelliseen vastuuseen tekemistään teoista.

Asianmukaisen tutkimuksen, joka perustuu voimassaolevaan lainsäädäntöön, tulee olla niin itsenäinen, tehokas kuin joutuisa. Sen tulee myös johtaa tapauksesta vastuullisten tunnistamiseen sekä heidän vastuunsa selvittämiseen. Ennen kaikkea viranomaisten tulee reagoida välittömästi, kun ilmoitus asiasta on tehty. Selvittämisvelvollisuus koskeekin kaikkia tapauksia kuten esimerkiksi vaikeita turvallisuustilanteita. Näitä ovat muun muassa sotaan verrattavat aseelliset konfliktit, joissa selvittämisen tulee käytännön vaikeuksista huolimatta täyttää kaikki tehokkuuden ja riippumattomuuden edellytykset. Kyse voi esimerkiksi olla tilanteista, joissa mitään virallista ilmoitusta ei tehdä, mutta viranomaisien tiedossa on kuitenkin merkkejä kidutuksesta tai muusta vakavasta kaltoinkoittelusta. Tällöin viranomaisten tulee ryhtyä oma-aloitteisesti asian selvittämiseen.⁶⁴

Vaikka EIT 3 artiklan sisältämä kielto on negatiivisesti muotoiltu velvoite, seuraa artiklasta valtiolle myös positiivisia velvoitteita.⁶⁵ EIS turvaamat oikeudet ja vapaudet laajentavat artiklan soveltumiseen horisontaalisen tason. Kyseeseen tulee siis valtion velvoite ryhtyä aktiivisiin toimenpiteisiin henkilöiden toisiinsa kohdistamien EIS 3 artiklan vastaisten menettelytapojen ehkäisemiseksi sekä niiden rankaisemiseksi.⁶⁶ Valtion positiivinen velvollisuus tarkoittaa siis valtiovallan velvoitetta ryhtyä toimenpiteisiin henkilöiden toisiinsa kohdistamien EIS 3 artiklan vastaisten menettelytapojen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi. Sopimuksesta on siis johdettavissa valtion velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin suojatun oikeuden tekemiseksi tehokkaaksi ja todelliseksi.⁶⁷

⁶³ Hirvelä & Heikkilä 2017: 128.

⁶⁴ Hirvelä & Heikkilä 2017: 212.

⁶⁵ Pellonpää ym. 2012: 344.

⁶⁶ Hirvelä & Heikkilä 2017: 128.

⁶⁷ Hirvelä & Heikkilä 2017: 129.

Alla olevassa tapauksessa *Wenner v. Saksa* oli kyse 3 artiklan positiivisen velvoitteen epäämisestä, koska valtio oli rikkonut EIS 3 artiklaa kieltäytyttyään antamasta valittajalle heroini- ja korvaushoitoa vankilassa.

Valittaja on Saksan kansalainen, joka on ollut heroini- ja korvaushoitoon yli 40 vuotta. Hän on 100-prosenttisesti työkyvytön. Valittaja sairastaa C-hepatiittia ja on HIV-positiivinen. Hän on saanut korvaushoitoa heroini- ja korvaushoitoon 17 vuotta, vuosina 1991–2008. Vuonna 2008 valittaja sai syytteen huumausainekaupasta, ja vuonna 2009 hänet tuomittiin kolmen ja puolen vuoden vankeusrangaistukseen. Vankilassa hän sai päihtetömyyteen tähtäävää kuntoutushoitoa ja vahvoja kipulääkkeitä, mutta ei kuitenkaan korvaushoitoa. Hän ei toisinaan pystynyt nousemaan vuoteesta kipujensa vuoksi. Hän pyysi korvaushoitoa, mutta siihen ei suostuttu kahden pätevän lääketieteellisen asiantuntijan neuvoista huolimatta. Valittaja valitti vankilan päätöksestä sekä alueelliseen tuomioistuimeen, että kansalliseen muutoksenhakutuomioistuimeen, mutta molemmat valitukset hylättiin. Valittaja väitti, että epäinhimillisen kohtelun kieltävää EIS 3 artiklaa oli rikottu, koska viranomaiset olivat kieltäytyneet antamasta hänelle korvaushoitoa heroini- ja korvaushoitoon vankilassa. Valittaja oli kärsinyt huomattavista kivuista, ja hoidon puuttuminen oli vahingoittanut hänen terveytensä.

EIT totesi, että parantumattomasti huumeriippuvaisen ja 17 vuotta korvaushoitoa saaneen vangin korvaushoito oli lopetettu vankilassa tavalla, joka merkitsi EIS 3 artiklan positiivisten toimintavelvollisuuksien loukkausta.⁶⁸

Viranomaisten velvollisuus on käytännössä suojella vapaudenriiston kohteena olevien terveyttä. EIS 3 artiklaa voidaan siis loukata myös hoidon laiminlyönnin kautta. Ihmisoikeustuomioistuin onkin toistuvasti korostanut, että viranomaisten hallussa olevia henkilöitä on kohdeltava asianmukaisesti. Tämä tarkoittaa, ettei heitä saa alistaa kyseisen EIS 3 artiklan vastaiselle kohtelulle.⁶⁹ Käytännössä tämä tarkoittaa, että vapautensa menettäneiden henkilöiden terveydenhoidon tulee vastata yhteiskunnassa yleisesti saatavilla olevien terveystalveluiden tasoa. Esimerkiksi tapauksessa *Pilčić v. Kroatia* oli kyse vangin epäinhimillisestä ja halventavasta kohtelusta, koska hänelle ei tehty lääkärintalvusunnoissa suositeltua munuaiskivien leikkausta.⁷⁰

Yksityishenkilöiden toisiinsa kohdistamien tekojen osalta velvollisuus merkitsee käytännössä valtiolle positiivista toimintavelvollisuutta suojata henkilön koskemattomuutta

⁶⁸ EIT *Wenner v. Saksa* (1.9.2016).

⁶⁹ Pellonpää ym. 2018: 415–416.

⁷⁰ EIT *Pilčić v. Kroatia* (17.4.2008).

lainsäädännöllisillä tai muilla tavoilla. Toisaalta tulee huomioida, että näissä tilanteissa kynnys todeta valtion laiminlyönti on suhteessa korkeampi kuin viranomaisväkivallan tai muun viranomaisten henkilöihin kohdistaman kaltoinkohtelun kohdalla. Viranomaisten käyttäytymisen arvioinnissa noudatetaan myös tarkempaa ja matalampaa kynnystä kuin vaikkapa yksityishenkilöiden toisiinsa kohdistamissa menettelyissä.⁷¹ Monissa tapauksissa sama teko saattaa myös käsittää elementtejä useammasta kuin yhdestä edellä mainitusta ryhmästä.⁷²

Poliisien tekemästä raiskauksesta ja sen katsomisesta kidutukseksi oli kysymys alla olevassa tapauksessa *Maslova ja Nalbandov v. Venäjä*.

Maslovaa oli kuultu todistajana marraskuussa 1999 eräässä murhajutussa. Hän kävi useita kertoja poliisilaitoksella. Epäilty B kertoi, että Maslova oli saanut murhatun tavaroita. Hän kertoi seuranneista tapahtumista seuraavaa: Häntä kuulusteltiin marraskuun lopulla poliisien Kh:n ja K:n toimesta. Poliisit kehottivat häntä tunnustamaan tavaroiden ottamisen. Kun hän kiisti sen, poliisit ottivat häneltä hänen päällään olleen jalkapalloseuran kaulaliinan ja löivät häntä sillä kasvoihin. K poistui huoneesta, minkä jälkeen Kh lukitsi oven ja satoi hänet peukaloistaan ja löi häntä päähän ja poskille. Edelleen Kh raikasi hänet käyttäen kondomia sekä pakotti hänet suuseksiin. Kh lopetti vasta, kun käytävästä kuului melua ja ovelle koputettiin. Häntä kuulusteltiin vastakkain B:n kanssa, jolloin hän kiisti osallisuutensa murhaan. Sanotun jälkeen Kh ja K sitoivat hänen peukalonsa ja löivät häntä useita kertoja vatsaan. He kiinnittivät hänelle kaasunaamarin ja estivät ilman tuloa. Lisäksi hänelle annettiin sähköiskuja hänen korvarenkaisiinsa kiinnitetyillä sähköjohdoilla. Lopulta hän myönsi ottaneensa tavaroita ja antoi kirjallisen tunnustuksen. Poliisien vaatimuksesta hänen äitinsä ja Nalbandov toivat poliisilaitokselle hänen muistivihkonsa, jossa oli hänen ystäviensä ja tuttujensa puhelinnumeroita ja osoitteita. Sitten syyttäjänviraston tutkija S tuli paikalle ja kuultuaan, että hän oli tietyn jalkapalloseuran kannattaja, alkoi solvata ja lyömään häntä päähän Nalbandovin kaulaliinalla vaatien häntä luopumaan seurasta. Hiukan myöhemmin hänet vietiin syyttäjänvirastoon, jossa häntä kuulusteltiin hänen tunnustuksensa takia. Häntä painostaakseen viranomaiset pidättivät hänen äitinsä. Äiti oli pidätettyä pari tuntia.

Nalbandov kertoi, että tutkija S oli vaatinut häntä karkein sanoin poistumaan rakennuksesta ja potkaissut häntä lonkkaan sekä työntänyt häntä uloskäyntiä kohden. Tuolloin S otti kiinni hänestä ja vei hänet väkisin virkahuoneeseen, jossa oli kaksi poliisia. Sen jälkeen S lukitsi oven ja löi häntä nyrkillä keholle useita kertoja sekä muutaman kerran hänen kaulaliinallaan päähän ja keholle. Hänet vietiin toiseen huoneeseen, jossa S jatkoi pahoinpitelyään Kh:n ja tutkija M:n läsnä ollessa vaatien häntä luopumaan jalkapallokerhostaan. Kun hän kieltäytyi, S kietoi hänen kaulaliinansa hänen kaulansa ympärille ja alkoi tukehduttaa häntä lyöden samalla häntä kehoon. Lopulta hän antautui. Sen jälkeen hänet lähetettiin läheiseen kauppaan ostamaan alkoholia, tupakkaa ja ruokaa. Ne tuotuaan hänet poistettiin rakennuksesta. Maslova kertoi edelleen, että S ja M tulivat huoneeseen, jossa tutkija Zh oli kuulustelemassa häntä. Häntä ei päästetty lähtemään kuulustelujen päätyttyä. Poliisit alkoivat

⁷¹ Hirvelä & Heikkilä 2017: 130.

⁷² Pellonpää ym. 2018: 408.

juoda viinaa. Hänet vietiin pyynnöstään pesutiloihin, jossa hän yrityksestään huolimatta ei kyennyt katkaisemaan verisuoniaan ranteessaan. Hän palasi virkahuoneeseen. Pari tuntia myöhemmin Zh, S ja M raiskasivat hänet. He käyttivät kondomeja. S:n poistuttua Zh ja M ryhtyivät uudelleen raiskaamaan häntä. Hänet päästettiin tuntia myöhemmin pois. Tämän jälkeen hän meni tuttunsa luokse. Paikalle tuli muitakin. Seuraavana päivänä he menivät sairaalaan, jossa Maslova kertoi, että hänet oli raiskattu poliisilaitoksella. Häntä ei kuitenkaan tutkittu vaan häntä kehoitettiin kääntymään rikostutkimuslaboratorion puoleen. Hän ei mennyt sinne, kun se oli liian lähellä poliisilaitosta. Myöskään hän ei mennyt vastaavaan virastoon toisella paikkakunnalla.

EIT totesi, että poliisit olivat toistuvasti raiskanneet pidätetyn ja pahoinpidelleet häntä ja toista henkilöä. Kysymys oli myös siitä, ettei tapahtumia ollut tutkittu asianmukaisesti. Valtio oli myös rikkonut velvollisuuksiaan, kun se ei toimittanut esitutkinta-asiakirjoja EIT:lle. Kyse oli EIS 3 artiklan rikkomisesta.⁷³

Viranomaisten käyttämien fyysisten voimakeinojen perusteena tulee olla aina henkilön omasta käyttäytymisestä johtunut syy, jonka perusteena käytetyt voimakeinot ovat kyseisessä tilanteessa ehdottoman välttämättömiä. Mikäli tällaista syytä ei ole ja henkilö on viranomaisten määräysvallan alaisena, niin henkilöön kohdistuvat toimenpiteet merkitsevät tuolloin henkilön halventamista. Tämän vuoksi ne ovat jo sellaisenaan EIS 3 artiklan vastaista halventavaa menettelyä.

Alla olevassa tapauksessa *Ribitsch v. Itävalta* poliisien aiheuttamia fyysisiä vammoja ja pahoinpitelystä aiheutunutta psyykkistä traumaa pidettiin epäinhimillisenä ja halventavana kohteluna.

Tapauksessa oli kyse siitä, oliko huumausainerikoksesta epäiltyä henkilöä kohdeltu epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla hänen ollessaan pidätyksensä aikana poliisin huostassa.

Keväällä 1988 Wienissä oli kuollut kaksi huumeiden käyttäjää heroiinin yliannostuksen vuoksi. Heroiinin myyjäksi poliisi epäili saamiensa vihjeiden perusteella Ribitschiä (R). Tämän asunnossa toimitetussa kotietsinnässä löydettiin 0,5 grammaa hasista, jolloin R. ja tämän vaimo pidätettiin. Heitä pidettiin poliisin tiloissa 31.5. klo 12.30–2.6. klo 9.30 välisen ajan. Tapahtumista tänä aikana esitettiin kaksi erilaista versiota.

R:n mukaan häntä kuulustelleet poliisit olivat herjanneet häntä karkeasti ja käyneet hänen päälleen toistuvasti pakottaakseen hänet tunnustamaan rikoksen. Häntä oli lyöty päähän, munuaisiin ja käsivarteen sekä lisäksi potkittu reiteen ja munuaisiin. Hänet oli vedetty lattialle hiuksista ja hänen päätänsä oli lyöty lattiaan. M. niminen poliisi oli aiheuttanut 90 % hänen vammoistaan.

⁷³ EIT Maslova ja Nalbandov v. Venäjä (24.1.2008).

M:n mukaan R. oli jouduttu kuljettamaan poliisiautolla erääseen tutkimuslaitokseen, jolloin R. oli astuessaan ulos autosta kaatunut ja lyönyt oikean käsivartensa auton oveen. M. oli saanut kiinni hänen vasemmasta käsivarresta mutta ei ollut kyennyt estämään kaatumista. R. oli kuitenkin kaatunut pehmeästi selälleen. Vasta seuraavana aamuna R. oli ilmoittanut vammoistaan.

Vapauduttuaan 2.6. R. oli välittömästi ilmoittanut pahoinpitelystä useille sukulaisilleen, psykologille sekä lehtimiehelle. Lisäksi hän meni samana päivänä sairaalaan, jossa suoritetuissa tutkimuksissa todettiin, että hänellä oli ruhjeita oikeassa käsivarressaan sekä sen ulko- että sisäpuolella. Raajoissa ei havaittu muita vammoja. Mitään luunmurtumia ei havaittu eikä myöskään vammoja päänseudussa. Seuraavana päivänä R. meni myös oman lääkärinsä tutkimuksiin, jolloin em. vammojen lisäksi todettiin, että R:llä oli niskaoireille luonteenomaista oksentelua ja voimakasta päänsärkyä.

R:n kohtelusta tehdyn radio-ohjelman jälkeen viranomaiset ryhtyivät tutkimaan tapausta. Esitutinnan päätyttyä M:ää ja kahta muuta poliisia vastaan nostettiin syyte pahoinpitelystä. Tuomioistuimissa kuuli oikeudenkäynnin aikana syytettyjen ohella useita todistajia, mm. R:ää ja tämän puolisoa, eräitä poliiseja ja kaikkia niitä, jotka olivat nähneet R:n vammat tai joille tämä oli ilmoittanut pahoinpitelystä. R:n lääkäri totesi, ettei kaatuminen ovea vasten ollut voinut aiheuttaa tämän vammoja käsivarteen. Lokakuussa 1989 antamallaan päätöksellä oikeus katsoi selvitetyn, että M. oli syyllistynyt pahoinpitelyyn. M. tuomittiin kahden kuukauden ehdolliseen vankeuteen. Syytteet kahta muuta poliisia vastaan hylättiin. Oikeuden mielestä R:n vammat eivät olleet voineet aiheutua tapaturmaisesti. Päätös perustui lähinnä R:n ja tämän vammat nähneen lehtimiehen antamiin kertomuksiin.

M. valitti päätöksestä. Valitustuomioistuimessa esitettiin Wienin oikeuslääketieteen laitoksen lausunto R:n vammojen todennäköisestä alkuperästä. Lausunnossa todettiin, että R:n käsivarren ruhjeet olivat vähäisiä. Ne olivat aiheutuneet tylpästä esineestä. Niiden alkuperää ei voitu sanottua tarkemmin määritellä. Siten ei voitu sulkea pois, että käsivarren ulkopuolinen vamma oli aiheutunut kaatumisesta auton oveen.

Kaatuminen ei kuitenkaan voinut selittää kaikkia vammoja. Syyskuussa 1990 antamallaan päätöksellä tuomioistuimessa kumosi alioikeuden päätöksen ja hylkäsi syytteen. Tuomioistuimissa ei pitänyt R:n versiota tapahtumista uskottavana, kun mm. R. oli tuomittu aikaisemmin huumausainerikoksista ja kun tämän ilmoittamat tulot eivät kyenneet kattamaan huumausaineiden käytöstä johtuvia kuluja. Lisäksi R:lle olisi aiheutunut huomattavasti enemmän vammoja varsinkin päänseutuun, jos hänen kertomuksensa pitäisi paikkansa.

R. valitti perustuslakituomioistuimeen, joka marraskuussa 1990 antamassaan päätöksessä jätti valituksen pahoinpitelyn osalta tutkimatta mutta totesi, että R:n pidätys ja kotietsinnät olivat olleet laittomia, kun ne oli suoritettu ilman asianmukaista määräystä.

EIT totesi, että asiassa oli rikottu EIS 3 artiklaa.⁷⁴

⁷⁴ EIT Ribitsch v. Itävalta (4.12.1995).

Henkilön provosoiva käytös ei saa olla ehdottoman välttämätön syy esimerkiksi poliisin henkilöön kohdistamiin fyysisiin voimakeinoihin.⁷⁵ Tämä todettiin alla olevassa tapauksessa *Bouyid v. Belgia*, jossa poliisi oli poliisilaitoksella läimäyttänyt kahta henkilöä poskelle näiden provosoivan käyttäytymisen vuoksi.

Tapaus koski kahta veljeä, joista toinen oli tuolloin alaikäinen. Kyse oli väitteestä, jonka mukaan kaksi poliisia löi heitä kasvoille, kun he olivat poliisien valvonnassa paikallisella poliisiasemalla Saint-Josse -ten-Noode (Bryssel).

Tuomioistuimien totesi erityisesti, että läimäys oli heikentänyt heidän ihmisarvoansa. Se totesi myös, että myöhempi tutkimus ei ollut ollut tehokasta, että tutkintaviranomaiset eivät olleet kiinnittäneet tarpeellista huomiota kantajien väitteisiin ja että tutkimuksen kesto oli ollut kohtuuton.

Tuomioistuimien toisti, että jopa vaikeimmissakin olosuhteissa yleissopimus kielsi ehdottomasti kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen riippumatta asianomaisen henkilön käyttäytymisestä. Demokraattisessa yhteiskunnassa pahoinpitely ei ollut koskaan asianmukaista vastausta viranomaisten kohtaamiin ongelmiin.

Tapauksessa todettiin, että henkilöiden arvokkuutta oli halvennettu, ja kyseessä oli tämän vuoksi EIS 3 artiklan loukkaus.⁷⁶

Tärkeä huomioitava seikka kuitenkin on, ettei vapaudenriiston kohteena olevan henkilön eristäminen automaattisesti loukkaa EIS 3 artiklaa. Sen sijaan huomioon tulee ottaa niin eristämisen ajan pituus, kuin sosiaalisten kontaktien katkaiseminen sekä mahdollisesti muut asiaan vaikuttavat seikat. Myös teon tarkoituksella on merkitystä, kun erotellaan epäinhimillinen kohtelu ja kidutus. Tämän vuoksi teon määrittelyssä tarvitaankin aina tapauskohtaista arviointia ja tulkintaa. Vakavuuden arvioinnin tulee olla tilannekohtaista ja riippuu tämän vuoksi tapauksen kaikista olosuhteista. Päätös tulee myös tehdä kokonaisarvioinnin perusteella. Kokonaisarvioinnissa teon motiiveilla on luonnollisesti merkitystä siinä, luokitellaanko epäinhimillinen kohtelu kidutukseksi.⁷⁷

Tapauksessa *Dedovskiy ym. v. Venäjä* kidutusta oli vankeihin kohdistettu väkivalta jokseenkin vähäisten käytösrikkomusten vuoksi.⁷⁸

⁷⁵ Hirvelä & Heikkilä 2017: 130.

⁷⁶ EIT *Bouyid v. Belgia* [GC], no. 23380/09, § 88–87 ja 108–113, (28.9.2015).

⁷⁷ Pellonpää ym. 2018: 411.

⁷⁸ EIT *Dedovskiy ym. v. Venäjä* (15.5.2008).

Tapahtumahetkellä *Dedovskiy ym.* suorittivat vankeusrangaistusta kasvatuslaitoksessa Permin alueen Cherdynskiy-alueen Chepetsin kylässä.

Huhtikuussa vuonna 2001 Varyagin erityisyksikön kahdeksan virkamiehen joukko vankeinhoitolaitoksen AM-244 virkamiehiä saapui B.: n johdolla siirtokuntaan "tarjotakseen käytännön apua pidätysjärjestelmän ylläpitämisessä".

Saapuessaan B. ja P. turvallisuus- ja operatiivisien toimien sekä siirtokunnan johtajat laativat suunnitelman, joka sisälsi seuraavat toimenpiteet: etsinnät asuintiloista, mukaan lukien tiukan turvallisuuden osaston tilat, rangaistusosasto ja solumaiset tilat; pidätettyjen ruumiinetsinnät, myös heidän palatessaan työstä; valvontaa siitä, miten vangit noudattavat hallintomääräyksiä. Yksikön upseerit käyttivät naamioita ja kantoivat kumipamppuja suunnitelman toteuttamisen aikana.

Tapahtumahetkellä *Dedovskiy ym.* suorittivat vankeusrangaistusta kasvatuslaitoksessa Permin alueen Cherdynskiy-alueen Chepetsin kylässä.

Huhtikuussa vuonna 2001 Varyagin erityisyksikön kahdeksan virkamiehen joukko vankeinhoitolaitoksen AM-244 virkamiehiä saapui B.: n johdolla siirtokuntaan "tarjotakseen käytännön apua pidätysjärjestelmän ylläpitämisessä".

Saapuessaan B. ja P. siirtokunnan johtaja, turvallisuus- ja operatiiviset toimet, laativat suunnitelman, joka sisälsi seuraavat toimenpiteet: He tekisivät etsinnät asuintiloista, mukaan lukien tiukan turvallisuuden osaston tilat, rangaistusosaston ja solumaiset tilat; tekisivät pidätettyihin ruumiinetsinnät, myös heidän palatessaan työstä; sekä valvonnan siitä, miten vangit noudattavat hallintomääräyksiä. Yksikön upseerit käyttivät naamioita ja kantoivat kumipamppuja etsintäsuunnitelman toteuttamisen aikana.

Palattuaan töistä asuintiloihin *Dedovskiy ym.* sai muilta pidätetyiltä tietää, että yksikön upseerit tekivät etsintää asuintiloihin. Etsinnän aikana he löivät herra *Dedovskiy ym.* selälle neljä tai viisi kertaa naulalla ilman mitään ilmeistä syytä ja pahoinpitelivät häntä suullisesti. Poistuessaan etsintätiloista hän sai lisää paineiskuja.

Myöhemmin päivällä, kun meni illalliselle, herra *Dedovskiy*, muiden pidätettyjen joukossa, käskettiin kyykistyä ja kahlata "ankkatyylisenä" ruokalaan.

Dedovskiy ym. väittivät, että yksikön upseerit olivat lyöneet pidätettyjä ja potkineet heitä.

Kidutuksen arvioinnissa on siis merkitystä niin menettelyn tarkoituksella kuin uhriin jäämillä jäljillä tai vaikutuksilla. Luonnollisesti arviointiin vaikuttavat niin kyseessä olevan kohtelun kesto, kuin fyysinen ja henkisen kärsimyksen vaikutus uhriin. Kysymys on siis suhteellisuudesta. Lisäksi on hyvä muistaa, että se mikä nöyryyttää yhtä, ei välttämättä nöyryytä toista henkilöä.⁷⁹ Myös uhrin sukupuolella, iällä, terveydentilalla ja muilla

⁷⁹ Petman 2007: 1151.

mahdollisilla seikoilla on vaikutusta teon määrittelyssä.⁸⁰ Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kutakin tutkittavaa tekoa on arvioitava aina subjektiivisella tavalla.⁸¹

Ihmisoikeustuomioistuimien onkin toistuvasti korostanut, että viranomaisten hallussa olevia henkilöitä on kohdeltava aina asianmukaisesti eikä heitä saa alistaa EIS 3 artiklan vastaiselle kohtelulle. Tämän vuoksi valtio on vastuussa kidutuksesta tai epäinhimillisestä tai halventavasta kohtelusta EIS 3 artiklan nojalla, eli julkisen vallan edustajien kuten esimerkiksi poliisin, armeijan, turvallisuus- tai vankilaviranomaisten toimista.

Alla olevassa tapauksessa *Selmouni v. Ranska* kuulusteltava oli poliisien toimesta pahoinpidelty ja halvennettu useita päiviä tarkoituksessa saada tämä tunnustamaan syykseen epäilty rikos.

Tapauksessa poliisi oli pidättänyt valittajan 25.11.1991 epäiltynä osallisuudesta huumausainekauppaan. Häntä kuulusteltiin 26.11.1991 keskiyön paikkeilla parin tunnin ajan, jonka jälkeen hän oli saanut huimauskohtauksen. Hänet vietiin sairaalan ensiapuun, jossa hän ilmoitti tulleen pahoinpidellyksi. Hänellä todettiin vammoja molemmissa käsissä, kasvoissa ja kyljessä sekä mustelmia päässä. Neurologinen tutkimus ei osoittanut mitään epänormaalia. Myöhemmin päivän kuluessa häntä kuulusteltiin uudelleen useita kertoja.

Hänet tutki lääkäri A, joka totesi mustelmia hänen silmäluomessaan, käsivarressaan ja selän alaosassa sekä pään alueella kipuja. Häntä kuulusteltiin myös 27.–28.11.1991. Lääkäri A tutki hänet kumpanakin päivänä. A:n havainnot olivat pääosin samoja kuin ensimmäisellä kerralla. Lisäksi A totesi vamman päässä. Seuraavana päivänä (29.11.1991) valittajan tutki yleislääkäri E. Lääkäri E antoi todistuksen, jossa todettiin, että valittaja oli ilmoittanut tulleen pahoinpidellyksi. Hänellä oli päänsärkyä sekä verenpurkaumia silmien alapuolella; käsivarsissa, selässä, rinnassa, reisissä ja polvessa. Kehon alueella oli myös särkyä.

Tutkintatuomari esitti valittajalle syytteet huumausainerikoksista ja määräsi hänet tutkintavankeuteen. Myös valittajan rikostoverille M:lle esitettiin syytteet samoista rikoksista. Kuultuaan henkilökohtaisesti valittajaa tutkintatuomari määräsi omasta aloitteestaan oikeuslääketieteen asiantuntija G:n tutkimaan hänet ja M:n. Tutkintatuomari liitti lääkärin tekemän raportin tutkinta-asiakirjoihin ja lähetti ne 11.12.1991 viralliselle syyttäjälle, joka helmikuussa 1992 kehotti kansallista poliisitarkastusvirastoa kuulustelemaan ao. poliiseja.

Kun valittajaa kuultiin joulukuussa 1992 vankilassa, hän vahvisti aiemmat lausumansa yksityiskohtaisessa kertomuksessaan todeten lisäksi mm. seuraavaa: Saman 26. päivän iltana kuusi poliisia oli jälleen kuulustellut häntä. Poliisit olivat kohdelleet häntä erittäin raakalaismaisella tavalla. Häntä oli lyöty nyrkein ja patukalla sekä baseball-mailalla. Pahoinpitelyä oli jatkettu klo 1:een aamuyöstä. Se oli alkanut noin klo 19 aikoihin. Yhdessä vaiheessa ryhmän johdossa ollut poliisi oli tarttunut häntä hiuksista ja pannut hänet

⁸⁰ Pellonpää ym. 2012: 351.

⁸¹ Hirvelä & Heikkilä 2017: 129.

juoksemaan pitkää käytävää pitkin, jonka sivuille sijoittautuneet muut poliisit olivat kaataneet hänet kamputuksin.

Sen jälkeen hänet oli viety huoneeseen, jossa joku nuorelta vaikuttanut nainen oli ollut istumassa. Hänet oli pantu polvistumaan ja naiselle oli sanottu, että "tulet kuulemaan jonkun laulavan". Hän oli ollut siinä noin 10 minuuttia, jonka jälkeen hänet oli viety käytävään, jossa yksi poliiseista oli ottanut peniksensä esille ja tullut hänen luokseen sekä kehottanut häntä imemään sitä. Tuossa vaiheessa hän oli ollut polvillaan ja pitänyt suutaan kiinni, koska poliisi oli tuonut peniksensä aivan hänen huulilleen. Kun hän ei ollut noudattanut kehotusta, poliisi oli virtsannut hänen päälleen. Sitten hänet oli viety toimistoon, jossa häntä oli uhattu polttamisella, ellei hän puhuisi. Kun hän oli kieltäytynyt, hänet oli pantu istumaan ja kaksi palamaan sytytettyä puhalluslamppua oli sijoitettu metrin päähän hänen paljaista jaloistaan. Samaan aikaan häntä oli lyöty. Sen jälkeen poliisit olivat heilutelleet injektioruiskua ja uhanneet pistää häntä. Sen nähdessään hän oli repäissyt hihansa auki ja sanonut: "Antakaa mennä, ette kuitenkaan uskalla". Uhkausta ei ollutkaan toteutettu, mutta häntä oli jälleen pahoinpidelty. Hänet oli jätetty rauhaan noin 15 minuutiksi, jonka jälkeen yksi oli sanonut: "Te arabit nautitte naiduksi tulemisesta". Sitten häntä oli pidetty kiinni ja hänet oli riisuttu ja hänen aunukseensa oli työnnetty pieni patukka. Tällä kohdin kuulustelukertomusta oli merkintä, että valittaja alkoi itkeä. Hän antoi vielä lyhyen kuvauksen eräistä poliiseista sekä totesi lopuksi, että hän teki poliiseista valituksen.

Valittaja tuomittiin joulukuussa 1992 15 vuodeksi vankeuteen. Vuonna 1993 ylioikeus alensi vankeusrangaistuksen 13 vuodeksi.

Helmikuussa 1993 valittaja teki kohtelustaan poliisilaitoksella rikosilmoituksen tekopaikan tutkintatuomarille. Hän katsoi, että hänet oli pahoinpidelty ja raiskattu. Lisäksi hän pyysi, että hän saisi liittyä asianomistajaksi oikeudenkäyntiin. Myös M teki vastaavan ilmoituksen ja pyynnön omalta kohdaltaan. Tutkintatuomari kuulusteli valittajaa toukokuussa 1993. Tutkintatuomarinkehotuksesta G tutki uudelleen valittajan kesäkuussa 1993. Raportissaan G totesi mm. seuraavaa: Valittaja ei ollut ilmoituksensa mukaan maininnut seksuaalisesta väkivallasta ensimmäisellä kerralla, kun hän oli ollut siitä häpeissään. Lähinnä ajan kulumisen vuoksi tutkimuksissa ei havaittu mitään vammaa, joka olisi tuonut selvitystä tuohon väitteeseen. Aiemmassa todistuksessa mainittujen vammojen parantuminen oli edistynyt hyvin ilman komplikaatioita. Niitä ei voitu pitää vakavina. Vammat oikeuttivat 5 päivän sairaslomaan.

Tutkintatuomari kuulusteli valittajaa joulukuussa vuonna 1993. Tammikuussa 1994 hänelle määrättiin oikeudenkäyntiavustaja. Häntä kuulusteltiin jälleen helmikuussa 1994, jolloin valittajalle näytettiin kymmentä poliisia, joista hän tunnisti neljä hänen pahoinpitelijöikseen.

Maaliskuussa vuonna 1996 kuulusteltiin M:a, joka nimesi vielä viidennen poliisin tapahtumaan osalliseksi. Toukokuussa 1996 tutkintatuomari pyysi ao. poliisien henkilötietoja. Lokakuussa 1996 poliisit saivat virallisen ilmoituksen heistä tehtyjen rikosilmoitusten tutkinnan aloittamisesta. Poliiseja kuulusteltiin tammi - maaliskuun välisenä aikana vuonna 1997. He kiistivät väitetyt teot ja totesivat, että pidätettäessä valittaja oli tehnyt vastarintaa. Tutkintatuomari pyysi G:ltä uutta lausuntoa siltä osin, olivatko vammat voineet aiheutua pidättämisen yhteydessä tehdystä vastarinnasta. Kesäkuussa vuonna 1998 valittajaa ja neljää poliisia kuultiin vastakkain. Valittaja kertoi kunkin osuuden tapahtumiin. G antoi heinäkuussa 1998 raportin, jossa todettiin mm. seuraavaa: Lääkärintodistusten mukaan vammoja oli tullut lisää pidättämisen aikana. Osa vammoista oli voinut aiheutua vastarinnasta pidättämisen yhteydessä, mutta osa oli varmuudella aiheutunut pidättämisen jälkeen.

Rikostutkinta päätettiin elokuussa vuonna 1998 ja lokakuussa 1998 valittajan ja M:n ilmoittamille viidelle poliisille esitettiin syytteet. Valittajan ilmoittamaa neljää poliisia syytettiin pahoinpitelystä ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasta väkivaltaisesta käyttäytymisestä. Oikeudenkäynti aloitettiin helmikuun alussa vuonna 1999 Versailles'n rikostuomioistuimessa. Valittaja katsoi, että tosiasiaa hänen oli raiskattu ja että pahoinpitelyä oli pidettävä kidutuksena. Lisäksi pahoinpitelyllä oli aiheutettu pysyvä vamma, kun hänen näkönsä oli heikentynyt.

Tuomioistuin antoi maaliskuussa vuonna 1999 päätöksen, jossa todettiin aluksi, ettei anaalista tunkeutumista ollut näytetty eikä valittaja ollut kyennyt tunnistamaan väittämäänsä raiskaukseen syyllistynyttä poliisia. Siten tekoa ei voitu pitää raiskauksena. Tekoa ei myöskään voitu pitää kidutuksena eikä syy-yhteyttä lyöntien ja näön heikentymisen välillä ollut näytetty. Poliisien syyllisyyden osalta päätöksessä todettiin, ettei pidättämisen yhteydessä tehty vastarinta riittänyt selittämään todettujen vammojen laajuutta. Asianomistajien kertomukset olivat johdonmukaisia ja asiassa esitetyn näytön perusteella niitä oli pidettävä uskottavina. Tuomioistuin tuomitsi kolme poliisia 3 vuodeksi vankeuteen ja ryhmän johdossa olleen rikosylikomisarion 4 vuodeksi vankeuteen ottaen huomioon hänen asemansa ja sen, että hän oli kiskonut asianomistajaa hiuksista. Vielä tuomioistuin totesi, että valittaja oli vaatinut vahingonkorvausta siviilituomioistuimissa.

Poliisit valittivat päätöksestä. Pidettyään suullisen käsittelyn toukokuussa vuonna 1999 ylioikeus antoi heinäkuussa 1999 yksityiskohtaisesti perustellun päätöksen, jolla syytteet sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasta väkivaltaisesta käyttäytymisestä hylättiin, mutta syytteet pahoinpitelystä katsottiin selvitettyiksi. Ylikomisario tuomittiin 18 kuukaudeksi vankeuteen, josta 15 kuukautta oli ehdollista, ja kaksi muuta poliisia 15 kuukaudeksi ja yksi poliisi 12 kuukaudeksi ehdolliseen vankeuteen. Perusteluissa todettiin mm., että lääketieteellinen selvitys tuki asianomistajien ilmoituksia ja sopi yhteen heidän kertomustensa kanssa. Sen sijaan poliisien kertomukset todettujen vammojen syntymisestä olivat täysin epäuskottavia sekä lisäksi muutoinkin erilaisia. Toisin kuin poliisit olivat väittäneet, mikään ei osoittanut, että asianomistajat olisivat yhteistoimin tekaisseet väitteet. Teot olivat luonteeltaan erityisen halventavia ja törkeitä.

Kysymys oli siitä, oliko valittajaa pidättämisen aikana fyysisesti ja henkisesti pahoinpidelneiden poliisien tekoja pidettävä kidutuksena. Kysymys oli myös poliiseja vastaan nostetun oikeudenkäynnin kestosta. Vielä kysymys oli siitä, oliko kotimaiset oikeussuojakeinot käytetty loppuun, kun valittaja oli voinut oikeudenkäyntiin asianomistajaksi liittytyään vaatia vahingonkorvausta mutta oikeudenkäynti ei ollut vielä ennen valituksen tekemistä päättynyt.

EIT katsoi marraskuussa 1996 tekemällään päätöksellä, että valitus oli tutkittavissa. Joulukuussa 1997 antamassaan raportissa EIT katsoi yksimielisesti, että EIS 3 artiklaa ja 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu.⁸²

Edellä olevassa EIT tuomion tapauksessa *Selmouni v. Ranska* oli siis EIS 3 artiklan rikominen. Tapauksessa katsottiin, että fyysinen ja psyykkinen väkivalta, jonka päämääränä oli saada henkilö tunnustamaan, oli erityisen vakavaa ja julmaa, ja sitä pidettiin

⁸² EIT *Selmouni v. Ranska* (28.7.1999).

kidutuksena. Samoin oli tapauksessa *Denizci ym. v. Kypros*, jossa merkitystä oli lisäksi sillä, ettei viranomaisten motiivina väkivallan käyttämisessä ollut pakottaa tietojen antamiseen.⁸³ Tapauksessa *Dikme v. Turkki* todettiin, että henkilön piekseminen viranomais-ten toimesta samassa tarkoituksessa on katsottu kidutukseksi.⁸⁴

2.1.1. Lähikäsitteitä epäinhimillinen ja halventava kohtelu

EIS 3 artikla, joka ei täytä kidutuksen minimitasoa, katsotaan usein epäinhimilliseksi tai halventavaksi kohteluksi. Kyseessä oleva halventava kohtelu on EIS 3 artiklan kiellettyjen menettelytapojen lievin tekumuoto. Halventavasta kohtelusta tai rangaistuksesta on kyse silloin, kun kohtelu aiheuttaa uhrille pelon, hädän tai alemmuuden tunteita. Kohtelulla on pyrkimys nöyryyttää tai halventaa uhria.⁸⁵

Kuitenkin tapauksessa *Egmez v. Kypros*, jossa poliisien pidätettyyn kohdistama väkivalta oli lyhytkestoista ja johtui emotionaalisesti kiihtyneestä tilanteesta, ja jossa oli epäselvyyttä vammoista, kaltoinkohtelun vakavuusaste ei ylittänyt kidutuksen vaatimuksia. Sen sijaan kyseisessä tapauksessa kohtelu oli ollut epäinhimillistä.⁸⁶

Epäinhimilliseksi kohteluksi on luokiteltu muun muassa tahallisesti aiheutettu vakava henkinen tai fyysinen kärsimys, joka on kyseisessä tilanteessa epäoikeutettua. Epäinhimillinen kohtelu tai rangaistus tarkoittaa siis menettelyä, joka on ennalta harkittua ja yhämittaisesti kestäväää sekä tarkoituksellista kaltoinkohtelua. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan viranomaisten laiminlyönti ryhtyä lastensuojelutoimenpiteisiin, vaikka he olivat tietoisia lapsen ala-arvoisista kotiooloista, on katsottu täyttäneen epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tunnusmerkit.

EIS 3 artiklan kieltämänä kohteluna alla olevassa tapauksessa *A. v. Yhdistynyt kuningaskunta* oli kyse alle 10-vuotiaalle pojalle kepillä lyöden aiheutetuista vammoista. Vammat jättivät useita mustelmia eri puolille pojan kehoa.

⁸³ EIT *Denizci* ja muut v. *Kypros* (23.5.2001).

⁸⁴ EIT *Dikme v. Turkki* (11.7.2000).

⁸⁵ Hirvelä & Heikkilä 2017: 138–139.

⁸⁶ EIT *Egmez v. Kypros* (21.12.2000).

Vuonna 1990 poliisi antoi vuonna 1984 syntyneen valittajan äidin avomiehelle varoituksen, kun tämä oli lyönyt valittajaa kepillä. Sittemmin valittajan äiti meni naimisiin avomiehensä kanssa. Vuonna 1993 valittajan veli ilmoitti koulun rehtorille, että isäpuoli löi valittajaa kepillä. Lastenlääkäri tutki valittajan ja totesi viivamaisia jälkiä ja mustelmia hänen reidesään, pohkeessaan ja takamuksessaan. Lääkärin mielestä jäljet ja mustelmat olivat todennäköisesti aiheutuneet kepillä lyömisestä. Keppiä oli käytetty huomattavalla voimalla useammin kuin kerran.

Isäpuolta vastaan nostettiin syyte pahoinpitelystä. Puolustus ei sinänsä kiistänyt kepillä lyöntejä, mutta katsoi, että lyönnit olivat olleet tarpeellisia, kun valittaja oli vaikea poika, joka ei sopeutunut kuriin kotona eikä koulussa. Selostaessaan valamiehille tapauksen oikeudellisia kysymyksiä tuomari totesi, ettei rangaistavasta pahoinpitelystä ollut kysymys silloin, kun lasta ojennettiin vanhemman toimesta, jos ojentaminen oli laadultaan ja määrältään sekä keinoiltaan kohtuullista. Äänestyksen jälkeen valamiesten enemmistö katsoi, ettei isäpuoli ollut syyllistynyt pahoinpitelyyn.

EIT piti tarpeellisena tutkia itse tapauksen kysymykset. EIT totesi, että EIS 3 artiklaa voitiin soveltaa vain silloin, kun siinä tarkoitettu huono kohtelu oli vakavuudeltaan tiettyä minimitasoa. Minimien arviointi oli suhteellista. Se riippui tapauksen kaikista asianhaaroista, kuten teon laadusta ja yhteyksistä, sen kestosta sekä fyysisistä ja henkisistä vaikutuksista ja joissakin tapauksissa uhrin sukupuolesta, iästä ja terveydentilasta.

EIT pani merkille, että lastenlääkärimuutoksen mukaan tapahtuma-aikaan 9 vuoden ikäistä valittajaa oli lyöty kepillä huomattavalla voimalla useammin kuin kerran. EIT katsoi, että lasta oli kohdeltu EIS 3 artiklassa kielletyin tavoin. Kysymys oli vain siitä, oliko valtio vastuussa pahoinpitelystä. Tältä osin EIT viittasi EIS 1 artiklassa jäsenvaltioille asetettuun velvoitteeseen taata jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla henkilölle EIS:ssä määritellyt oikeudet ja vapaudet sekä totesi, että tuon velvoitteen mukaisesti valtion oli ryhdyttävä toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, ettei sen lainkäyttövaltaan kuuluvaa henkilöä kohdeltu EIS 3 artiklassa kielletyin tavoin myöskään yksityisten toimesta.

Erityisesti lapsilla ja muilla haavoittuvilla henkilöillä on oikeus vaatia valtiolta suojelua tehokkaan ehkäisyn muodossa henkilökohtaisen koskemattomuuden vakavia loukkauksia vastaan. Englannin oikeuden mukaan lapsen pahoinpitelystä syytteessä ollut vastaaja saattoi vedota puolustukseen siihen, että teossa oli kysymys järkevästä kurittamisesta. Syyttäjällä oli sen sijaan todistustaakka siitä, että pahoinpitelyllä ylitettiin laillisen rankaisemisen rajat. Tässä tapauksessa valamiehistö ei ollut pitänyt syytettä selvitettyinä, vaikka pahoinpitely oli ollut vakavuudeltaan sellaista, että EIS 3 artiklaa voitiin soveltaa. EIT katsoikin, ettei valittaja ollut saanut riittävää oikeudellista suojaa EIS 3 artiklassa kiellettyä kohtelua tai rankaisemista vastaan. Hallituskin oli myöntänyt, ettei voimassa ollut laki antanut riittävää suojaa lapsille ja että lakia oli muutettava. Näissä oloissa EIT katsoi, että tapauksessa oli rikottu EIS 3 artiklaa.⁸⁷

Halventava kohtelu edellyttää vakavaa julkista nöyryytystä tai henkilön pakottamista toimimaan mahdollisesti vastoin tahtoaan tai omaatuntoaan. Kidutuksen ja epäinhimillisen

⁸⁷ EIT A. v. Yhdistynyt kuningaskunta (23.9.1998).

kohtelun erottelun rajanvedossa teon tarkoituksperillä sekä motiiveilla on luonnollisesti aina merkitystä.⁸⁸ Kyseeseen tulevat muun muassa nuoriin henkilöihin sovellettujen ruumiillisten rangaistusten ja ruumiillisen koulukurinpidon yhteydessä. Kohtelusta aiheutuu ruumiinvamma tai voimakasta fyysistä ja henkistä kärsimystä.

Tapauksessa *Labita v. Italia* kysymys oli siitä, oliko riittävää näyttöä mafian jäsenyydestä epäillyn tutkintavangin pahoinpitelystä ja muusta huonosta kohtelusta vankilassa ja oliko kohtelua tutkittu riittävän tehokkaasti hänen tehtyään siitä rikosilmoituksen. Kysymys oli myös siitä, ylittikö 2 vuotta 7 kuukautta kestänyt tutkintavankeus kohtuullisen ajan. Kysymys oli lisäksi tutkintavangin kirjeenvaihdon tarkastamisen lainmukaisuudesta. Ja siitä, oliko syytteen hylkäämisen vuoksi vapautettavaksi määrätty syytetty voitu viedä vankilaan ja pitää häntä siellä yön yli, jotta olisi voitu hoitaa hallinnolliset muodollisuudet sekä oliko muuta syytä hänen vangittuna pitämiseensä. Lopuksi nousi kysymys vielä siitä, oikeuttiko epäily mafian jäsenyydestä liikkumisvapauden rajoituksia ja äänioikeuden menetyksen määrääjäksi.

Valittaja pidätettiin huhtikuussa 1992 epäiltynä mafian jäsenyydestä. Epäilykset perustuvat lausumiin, jotka oli antanut itsekin mafian jäsenyydestä syytetty B.F. mutta hän oli päättänyt ryhtyä yhteistoimintaan viranomaisten kanssa. B.F. oli saanut tiedot eräältä mafian vuonna 1989 tappamalta henkilöltä, joka puolestaan oli kuullut niistä toiselta mafian surmaamalta henkilöltä.

Valittaja vaati vapauttamistaan takuita vastaan toukokuussa vuonna 1992. Alioikeus hylkäsi hakemuksen todeten mm. seuraavaa: B.F:n muista henkilöistä ja tapahtumista antamien lausumien uskottavuuteen nähden häntä oli pidettävä yleisesti uskottavana, minkä vuoksi valittajan vankeudelle oli riittäviä perusteita. B.F. oli myös tunnistanut valittajan valokuvasta ja kertonut tarkoin hänen asemastaan järjestössä todeten tältä osin, että hän oli mafian erään klaanin johtajan lanko ja hän piti erään toisen mafian jäsenen kanssa disko-teeekkia. Valittajan vankeudessa pitäminen oli tarpeen myös todistajien suojelemiseksi. Tuomioistuimien kuitenkin hylkäsi valittajan tekemän valituksen lokakuussa vuonna 1992.

Valittaja pyysi uudemman kerran vapauttamistaan tutkintatuomarille tekemällään hakemuksella vedoten siihen, ettei vankeudentueksi ollut riittäviä perusteita. Tuomari hylkäsi hakemuksen joulukuussa vuonna 1992. Alioikeus hylkäsi valittajan valituksen helmikuussa 1993 sillä perusteella, ettei hän ollut esittänyt yksilöityä ja konkreettista näyttöä kumotakseen rikosprosessilain presumptiota siitä, että mafian jäsenyydestä syytetyn henkilönvankeudessa pitäminen oli välttämätöntä.

Tällä välin rikostutkinnassa oli kuulusteltu muita viranomaisyhteistyöhön kääntyneitä mafiosoja, jotka kertoivat, etteivät he tunteet valittajaa. Vuoden 1993 huhtikuussa

⁸⁸ Pellonpää ym. 2012: 347, 349.

tutkintatuomari antoi syyttäjän hakemuksesta määräyksen valittajan vankeuden jatkamisesta tutkintavankeuden sallittuun enimmäiskeston saakka. Valittaja valitti päätöksestä, sillä perusteella, ettei sitä ollut perusteltu eikä syyttäjän hakemusta ollut annettu etukäteen hänen asianajajalleen. Alioikeus hylkäsi valituksen kesäkuussa vuonna 1993 mm. seuraavilla perusteilla: Laki ei edellyttänyt hakemuksen tiedoksiantoa etukäteen. Päätöksen perustelu oli verrattain suppeaa, mutta siinä oli kuitenkin viitattu todisteiden hävittämisen vaaraan ottaen varsinkin huomioon rikoksen laadun ja törkeisiin rikoksiin kuten murhiin ryhtyvien rikollisjärjestöjen jäsenyydestä epäiltyjen syytettyjen vaarallisuuden. Lisäksi syyttäjä oli perustellut hakemusta tiettyjen lisätutkimusten tarpeellisuudella ja sillä, että tutkimusten täytyi koskea koko järjestöä ja siten kaikkia syytettyjä. Tuomioistuin hylkäsi valittajan valituksen lokakuussa vuonna 1993.

Lokakuussa vuonna 1993 aloitetussa oikeudenkäynnissä syyttäjä vaati 3 vuoden vankeusrangaistusta valittajalle. Marraskuussa 1995 annetulla päätöksellä alioikeus hylkäsi syytteen valittajan kohdalta ja määräsi, että hänet oli vapautettava, ellei ollut muita syitä pitää häntä edelleen vangittuna. Perusteluissa todettiin mm., että syyte oli perustunut pelkästään B.F:n ilmoituksiin, joita ei voitu vahvistaa, kun tietolähteet olivat kuolleet. Päätös annettiin klo 10 aikaan illalla. Valittaja vietiin takaisin vankilaan klo 0.25. Hänet vapautettiin vasta aamulla klo 8.30, koska vankilan vastaanottovirkailija ei ollut sitä ennen tavoitettavissa. Ylioikeus pysytti alioikeuden päätöksen joulukuussa vuonna 1995.

Valittajan kohtelu Pianosan vankilassa

Mafian surmattua kaksi tuomaria valittaja siirrettiin heinäkuussa 1992 yli 50 muun väitetyn mafioson kanssa Pianosan saarella sijainneeseen vankilaan. Vankilan potilasasiakirjoissa hänestä oli seuraavia merkintöjä: Hänen terveytensä oli hyvä hänen saapuessaan vankilaan. Hänet ohjattiin hammaslääkärille syyskuussa vuonna 1992 hänen valitettuaan vikaa yhdessä tekohampaassa ja huhtikuussa 1993 tekohampaan irtoamisen vuoksi. Vuoden 1993 elokuussa hänet ohjattiin röntgeniin ja ortopedille hänen valitettuaan kipua polvissaan. Testien jälkeen syyskuussa vuonna 1993 ortopedi havaitsi ongelmia polvissa. Niiden tarkkaa laatua ei kuitenkaan mainittu. Vuoden 1994 maaliskuussa hammaslääkäri totesi tekohampaiden rikkoutuneen täysin ja vaativan korjausta. Maaliskuussa 1995 polvinivelessä todettiin kalkkeutumista. Huhtikuussa vuonna 1996 suoritetuissa tutkimuksissa havaittiin kaksi pientä haavaa, jotka johtuivat polven yläosan vammasta. Maaliskuussa vuonna 1996 päivätyssä merkinnässä viitattiin 3 vuotta aiemmin alkaneisiin psykologisiin häiriöihin, mm. voimattomuuteen ja masennukseen.

Valittaja teki lokakuussa vuonna 1993 tutkintatuomarille ilmoituksen siitä, että häntä oli vankilaan tultuaan kidutettu ja kohdeltu nöyryyttävällä ja julmalla tavalla. Syyttäjänvirasto aloitti virallisen tutkimuksen ja kehotti poliisia kuulustelemaan valittajaa tämän väittämän kohtelun laadusta ja kestosta sekä tekoihin syillisistä. Kuulustelussa tammikuussa vuonna 1994 valittaja kertoi mm. seuraavaa: Vartijat olivat lyöneet häntä selkään ja panneet hänet juoksemaan liukkaaksi tehdyllä käytävällä vartijoiden muodostamaa kujaa pitkin heidän potkiessaan ja iskiessään häntä nyrkein ja patukoin. Kun hän oli kerran protestoinut puseronsa revettyä iskusta, hänen oli käsketty pitää suunsa kiinni ja häntä oli solvattu ja lyöty, jolloin hänen silmälasinsa ja tekohampaansa olivat rikkoutuneet. Vankeja lyötiin myös aina heidän poistuessaan kopeistaan. Hakkaamiset olivat loppuneet vasta lokakuussa 1992. Valittajaa kuulusteltiin uudelleen maaliskuussa 1995, jolloin hänelle näytettiin vankilassa työssä olleiden 262 vartijan valokuvista otetut valokopiot. Hän totesi, ettei hän kyennyt tunnistamaan pahoinpitelijöitään valokopioista mutta hän voisi tunnistaa heidät vaikeuksitta, jos hän vain näkisi heidät henkilökohtaisesti. Tutkimukset valittajan ilmoituksen johdosta lopetettiin hiukan yli viikko kuulustelun jälkeen sillä perusteella, ettei tekijöitä ollut kyetty tunnistamaan.

Rangaistusten täytäntöönpanosta vastanneen tuomioistuimen tuomari lähetti syyskuussa vuonna 1992 oikeusministeriölle ja muille ao. viranomaisille elokuussa 1992 tehdyn alustavan tarkastuksen jälkeen selvityksen Pianosan vankilan oloista. Sen mukaan mm. vankilan terveysolot olivat hirvittävät ja vankeja lyötiin patukoilla tai kohdeltiin muutoin huonosti. Esim. yksi vanki oli pakotettu riisuutumaan alasti ja tekemään lattialla liikkeitä ennen peräsuolen tarkastusta, joka oli ollut tarpeetonta. Vanki oli juuri lopettanut toisten vartijoiden alaisena tekemänsä työn. Vangin käytyä lääkärillä vartijat olivat yöllä hakanneet hänet. Tuomarin tekemä selvitys johti virallisen tutkimuksen aloittamiseen. Tekoihin syyllistyneistä kyettiin tunnistamaan vain kaksi vartijaa, joita epäiltiin pahoinpitelystä ja virkavallan väärinkäytöstä. Tutkinta oli osin edelleen vireillä. Edellä mainitun tuomioistuimen päällikkötuomarin laatimassa muistiossa joulukuulta 1996 todettiin, että valittajan väitteet Pianosan vankilaan siirron olosuhteista olivat uskottavia ja että siirto oli toimeenpantu kyseenalaisin ja epäoikeutetuin menetelmin. Todellinen tarkoitus oli pelotella vankeja. Vaarallisten vankien osastolla oli ollut muiden vankiloiden vartijoita, joita ei ollut valittu mitenkään erityisesti ja joille oli annettu ns. avoimet kädet. Tästä oli seurannut, että tuossa osastossa oli aluksi ilmennyt väärinkäytöksiä ja virheitä.

Valittaja väitti, että häntä oli kohdeltu artiklassa kielletyin tavoin vankeutensa ensimmäisinä kuukausina Pianosan vankilassa. Häntä oli lyöty useilla kerroilla nyrkein ja patukoin ja hänen sormiinsa, polviinsa ja kiveksiinsä oli tullut vammoja. Hänen kehoaan oli tarkastettu suihkussa ja hän oli ollut käsirauchoissa lääketieteellisten tutkimusten aikana. Hänen vastalauseensa olivat olleet turhia ja aiheuttaneet hänelle vaaran. Kerran häntä oli uhattu, solvattu ja lyöty, kun hän oli protestoinut vaatteidensa repeentymisestä. Tällöin hänen silmälasinsa ja tekohampaansa olivat rikkoutuneet.

Hallitus myönsi, että kesällä ja syksyllä 1992 tilanne vankilassa oli ollut hyvin vaikea. Toimenpiteiden ankaruus ei kuitenkaan yltänyt artiklan edellyttämälle tasolle. Ilmoitettuja epäkohtia oli myös tehokkaasti tutkittu.

EIT totesi, että EIS kielsi ehdottomin sanamuodoin kidutuksen sekä epäinhimillisen ja halventavan kohtelun jopa kaikkein vaikeimmissa olosuhteissa, kuten taistelussa terrorismia ja järjestäytyntä rikollisuutta vastaan. EIS 15 artiklan 2 kohdan mukaan poikkeukset EIS 3 artiklan kielloista eivät olleet sallittuja edes kansakunnan elämää uhanneen yleisen hätätilan aikana. Myöskään uhrin käyttäytyminen ei vaikuttanut ehdottomuuteen. Siten valittajan tekemäksi väitetyn rikoksen laadulla ei ollut merkitystä EIS 3 artiklan kannalta. Huonon kohtelun tuli kuitenkin yltää ankaruudeltaan tietylle minimitasolle. Minimien arviointi oli suhteellista ja riippui tapauksen kaikista asianhaaroista kuten kohtelun kestosta, sen fyysisistä ja henkisistä vaikutuksista ja joissakin tapauksissa uhrin sukupuolesta, iästä ja terveydentilasta. Kun kysymys oli vangitusta henkilöstä, fyysiseen voimaan turvautuminen vähensi hänen ihmisarvoaan ja rikkoi periaatteessa EIS 3 artiklaa, ellei se ollut ehdottoman välttämätöntä hänen oman käyttäytymisensä johdosta. Huonosta kohtelusta tuli olla näyttöä, joka ei jättänyt sijaa järkeville epäilyille. Sellainen näyttö saattoi perustua riittävän vahvoihin, selviin ja samansuuntaisiin päätelmiin tai kumoamattomiin olettamuksiin.

EIT pani merkille, ettei valittaja ollut esittänyt mitään vakuuttavaa näyttöä väitteistään taikka kertonut yksityiskohtaisesti viranomaisten väärinkäytöksistä ao. aikana. Ainoa konkreettinen näyttö perustui potilasasiakirjoihin, mutta ne eivät riittäneet korjaamaan näyttön puuttumista. Mikään niistä ei osoittanut, että tekohampaisiin liittyneet ongelmat olisivat johtuneet vartijoiden lyönneistä. Myöskään ei ollut näyttöä siitä, että polvivammat olisivat aiheutuneet pahoinpitelystä ottaen huomioon, että hän oli hakeutunut hoitoon vasta elokuussa vuonna 1993. Psykologisista häiriöistä oli todettu vasta yli 3 vuotta tapahtumien jälkeen päivätyssä todistuksessa, eikä se viitannut mihinkään tiettyyn syy-yhteyteen.

Todistuksen mukaan häiriöitä oli alkanut ilmetä 3 vuotta aiemmin eli valituksessa tarkoitettujentapahtumien lakattua.

EIT myönsi, että vangeille saattoi olla vaikeaa hankkia näyttöä siitä, että vartijat olivat kohdelleet heitä huonosti. Valittaja ei kuitenkaan ollut väittänyt esimerkiksi, että häneltä olisi joskus evätty pääsy lääkäriin. Hän oli myös tehnyt oikeusviranomaisille vapauttamispyyntöjä ja muita hakemuksia asianajajansa kautta. Hakemukset oli tehty pian syyskuun 1992 jälkeen eli ei kovin pitkän ajan kuluttua väitettyjen tapahtumien vähentymisestä tai jopa lakkaamisesta. Kuitenkaan hän ei ollut valittanut kohtelustaan ennen kuin kuulustelussa lokakuussa vuonna 1993 eikä hän ollut antanut mitään selitystä tuosta viivytyksestä.

EIT ei aliarvioinut vuoden joulukuussa 1996 päivätyssä tuomarin muistiossa kritisoitujen seikkojen vakavuutta, mutta muistio oli vain yleisluontoinen tilannearvio, jota ei ollut perustettu konkreettisiin ja todennettaviin seikkoihin. Siten sitä ei voitu pitää ratkaisevana todisteena. Myöskään syyskuussa 1992 annettu selvitys vankilan oloista ei sisältänyt valittajan kannalta välittömästi relevanttia aineistoa. Siten EIT katsoi jääneen näyttämättä, että valittajan kohtelu olisi ollut niin ankaraa, että se olisi yltänyt EIS 3 artiklan mukaiselle minimitasolle. Artiklaa ei ollut rikottu.

EIT katsoi, 1) ettei EIS 3 artiklaa ollut rikottu väitetyn huonon kohtelun osalta (9-8), mutta 2) että EIS 3 artiklaa oli rikottu tehokkaan tutkimuksen puuttumisen osalta (yksimielisesti). Lisäksi 3) EIS 5 artiklan 1 ja 3 kohtaa sekä 8 artiklaa oli rikottu (yksimielisesti), 4) ettei ollut tarpeen tutkia EIS 6 artiklan 3 kohdan rikkomista (yksimielisesti), 5) että 4 lisäpöytäkirjan 2 artiklaa ja 1 lisäpöytäkirjan 3 artiklaa oli rikottu (yksimielisesti). 6) Valtion oli tämän vuoksi maksettava valittajalle korvausta aineettomasta vahingosta 75 miljoonaa liiraa ja kuluista 6 miljoonaa liiraa 2,5 %:n laillisine korkoineen.

EIS 3 artiklan osalta vähemmistöön jääneet antoivat yhteisen lausunnon, jossa todettiin mm. seuraavaa: Enemmistön käyttämä standardi todisteiden arvioinnin osalta oli tässä tapauksessa käyttökelvoton ja mahdollisesti epälooginen, koska tehokkaan tutkimuksen puuttessa valittajalla ei ollut ollut mahdollisuutta saada todisteita ottaen huomioon ne vaikeudet, jotka liittyivät vartijoiden taholta harjoitetun huonon kohtelun selvittämiseen. EIT:n tehtävä ei ollut päättää rikkomusten tekijöiden syyllisyydestä ja rangaistuksesta vaan sen tuli suojella loukattuja ja antaa hyvitystä valtion toimenpiteiden aiheuttamasta vahingosta. Siten todistelumenetelmät ja standardit erosivat niistä, joita sovellettiin kansallisissa järjestelmissä. Kaikesta kohtelusta ei välttämättä jäänyt lääketieteellisissä tutkimuksissa havaittavia jälkiä mutta silti ne saattoivat olla omiaan vahingoittamaan yksilön henkistä koskemattomuutta. Vankilan yleisestä tilanteesta saatu selvitys tuki valittajan väitteitä.⁸⁹

Kyseeseen tulevat siis keinot, jotka ovat omiaan murtamaan uhrin fyysisen tai moraalisen vastarinnan. Tällöin pyrkimyksenä on saada uhri toimimaan vastoin tahtoaan tai vakaumustaan. Halventavuutta arvioitaessa otetaan tällöin myös huomioon, onko menettelyllä ollut tarkoitus nöyryyttää tai halventaa uhria, vaikka tällaisen tarkoituksen puuttuminen ei tapauksessa olisikaan ratkaisevaa.

⁸⁹ EIT Labita v. Italia (6.4.2000).

Tapauksessa *Irlanti vastaan Yhdistynyt kuningaskunta* tutkittiin viranomaisten käytössä olleita kuulustelutekniikoita. Kuulusteltavan pää peitettiin hupulla ja hänet altistettiin jatkuvalle monotoniselle melulle. Samalla henkilöä estettiin nukkumasta, hänen ruoan ja juoman saantiaan rajoitettiin sekä häntä pidettiin seisomassa pitkät ajat jalat harallaan kädet ylhäällä seinää vasten. Kohtelun päätyttyä näistä menettelytavoista ei jäänyt fyysistä terveyttä vahingoittavia seurauksia. Tapauksessa todettiin, että kuulustelutavat olivat epäinhimillisiä ja halventavia mutta eivät kuitenkaan kidutusta.⁹⁰

Halventavan kohtelun käsite on siis kehittynyt oikeuskäytännössä. Edellä mainitussa klassisessa tapauksessa *Irlanti v. Yhdistynyt kuningaskunta* kuulustelumenetelmien todettiin olevan halventavia sen lisäksi, että kyse oli ennen kaikkea epäinhimillisestä kohtelusta. Nämä myös herättivät uhreissa pelon, ahdistuksen ja alemmuuden tunteita. Ne myös nöyryyttivät ja halvensivat heitä sekä mahdollisesti mursivat henkilön fyysisen ja moraalisen vastustuskyvyn.

Halventavaa kohtelua oli myös alla olevassa tapauksessa *Petyo Petkov v. Bulgaria*, jossa vanki joutui pitämään kasvot peittävää huppua yli vuoden ajan aina poistuessaan sellistään. EIT ei kuitenkaan havainnut, että hupun käytölle olisi tapauksessa ollut mitään hyväksyttäviä perusteita.

Syyttäjän määräyksestä valittaja joutui toukokuusta 2002 alkaen pitämään kahdella silmäaukolla varustettua huppua ollessaan sellinsä ulkopuolella. Näin meneteltiin myös silloin, kun valittaja vietiin oikeuden istuntoihin tai poistui sellistään tavakseen perhettään tai asianajajiaan. Hänestä julkaistiin lehdissä useita valokuvia. Hän kanteli asiasta mm. oikeuskanslerille, mutta ei saanut vastausta. Hänen asianajajansa kanteli myös oikeudelle ja väitti, että toimenpide ei perustunut kotimaiseen lakiin. Syyttäjä vaati toimenpiteen pysyttämistä, kun eräs todistaja oli tunnistanut valittajan tutkittavina olevien muiden samanlaisten rikosten tekijäksi. Näihin tekoihin etsittiin muita todistajia ja valittajan kasvojen peittäminen oli välttämätöntä, jotta mahdolliset myöhemmät tunnistamistilaisuudet voitaisiin toimittaa asianmukaisesti. Todettuaan, että toimenpide oli ollut voimassa jo riittävän pitkän ajan, oikeus määräsi, että se oli päätettävä heti toukokuussa 2003 pidetyn istunnon jälkeen. Poliisit jatkoivat kuitenkin hupun käyttöä kesäkuun 2003 puoliväliin saakka. Valittajaa pidettiin tammi-kesäkuussa 2003 henkilökohtaisessa sellissä muista vangeista erillään eikä hän voinut osallistua vankien yhteisiin askareisiin. Hän kanteli asiasta, mutta ei saanut vastausta.

EIT totesi, että EIS 3 artiklaa voitiin soveltaa vain kaltoinkohteluun, joka ylitti kovuudeltaan tietyn minimikynnyksen. Minimien arviointi oli suhteellista ja riippui tapauksen kaikista asianhaaroista kuten kohtelun kestosta, sen fyysisistä tai psyykkisistä vaikutuksista sekä joskus myös uhrin sukupuolesta, iästä ja terveydentilasta. Kohtelun julkisuus saattoi olla yksi relevantti seikka, kun harkittiin, oliko se halventavaa sanotun artiklan mielessä. Julkisuuden puuttuminen ei kuitenkaan estänyt pitämästä kohtelua halventavana. Riitti, kun

⁹⁰ EIT *Irlanti v. Yhdistynyt kuningaskunta* (27.6.1978).

henkilö itse katsoi tulleen nöyryytetyksi. Se, että vangilta riistettiin mahdollisuus käyttää jotakin aistiaan pitemmän aikaa, saattoi EIT:n oikeuskäytännön mukaan perustaa kohtelun, joka ylitti artiklan mukaisen kynnyksen. Siten vangin silmien peittäminen saattoi aiheuttaa yhdessä muun kaltoin kohtelun kanssa niin kovaa psyykkistä ja fyysistä kärsimystä, että sitä oli pidettävä kiellettynä. Käsillä olevassa tapauksessa ei ollut väitetty, että hupun käyttöön olisi liittynyt muita toimenpiteitä, jotka olisivat olleet omiaan aiheuttamaan fyysistä tai psyykkistä kärsimystä. Myöskään ei ollut väitetty, että valittaja ei olisi hupun vuoksi kyennyt käyttämään näköaistiaan. Määräys oli toisaalta ollut voimassa noin 1 vuoden 1 kuukauden ajan. Näin pitkän aikaa kestänyt toimenpide oli peruste syvän henkilökohtaisen loukkauksen kokemiseen. Toimenpiteelle ei ollut ollut nimenomaista perustetta kotimaisessa laissa, mistä valittaja oli tiennyt. Tämän vuoksi hän oli voinut pitää kohteluaan mielivaltaisena. Sinänsä hänen henkilönsä salaamisen tarve oli median juttuun kiinnittämän laajan huomion, rikoksen laadun ja törkeyden sekä samanlaisia tekoja koskevan toisen tutkinnan vuoksi voinut oikeuttaa hupun käytön oikeuden istunnoissa. Määräys oli kuitenkin koskenut muitakin tilaisuuksia ja huppua oli käytetty myös silloin, kun hänet oli viety tapaamaan asianajajiaan ja perhettään.

EIT ei havainnut, että hupun käytölle olisi näissä tapauksissa ollut mitään hyväksyttäviä perusteita. EIT:n mielestä vastaaja olisi voitu salata jutun käsittelyn aikana pitämällä istunnot suljetuin ovin taikka rajoittamalla kameroiden käyttöä istuntojen aikana. Sellaisia toimenpiteitä ei kuitenkaan ollut edes harkittu, mikä oli pahentanut valittajalle toimenpiteen mielivaltaisuudesta aiheutuneita turhautumisen ja kyvyttömyyden tunteita. Vielä EIT pani merkille, että toimenpiteen päättämisestä annettua oikeuden määräystä ei ollut heti noudatettu vaan poliisit olivat jatkaneet hupun käyttöä vielä vajaan kuukauden ajan. Valittaja oli aiheellisesti voinut pitää poliisin menettelyä rangaistusluonteisena. Näissä oloissa EIT katsoi, että hupun käytöstä oli aiheutunut hänelle hädän, kyvyttömyyden ja alemmuuden tunteita, jotka olivat olleet omiaan halventamaan häntä hänen omissa silmissään. EIS 3 artiklaa oli rikottu ottaen huomioon määräyksen pitkän voimassaolon ja toimeenpanon tavan sekä sen, että toimenpiteelle ei ollut ollut perustetta kotimaisessa laissa ja sen käyttö oli ollut mielivaltaista ja osin rangaistusluonteista.⁹¹

Edellä olevaan menettelyyn ei ollut laillista perustetta, eivätkä vangin suojeleminen väkivallalta ja tutkinnan turvaaminen selittäneet, miksi vangin tuli pitää huppua myös tava-
tessaan perhettään ja lakimiestään. Kyseisellä menettelyllä oli siten rankaiseva luonne.

Halventavan kohtelun arvioinnissa erityistä merkitystä annetaan viranomaisen tarkoitukselle. Halventamisesta on kysymys, jos kohtelu osoittaa kohteen kunnioituksen puutetta tai se on kohdistettu häneen nimenomaisen nöyryyttämisen tarkoituksessa. Teon rasis-
tinen motiivi voidaan taas katsoa tekijäksi, joka tekee teon EIS 3 artiklan tarkoittamalla tavalla halventavaksi, olipa kysymys sitten virkamiesten henkilöön tai yksityishenkilöiden toisiinsa kohdistamasta väkivallasta, joka ei vielä sinänsä väkivallan vakavuuden

⁹¹ EIT Petyo Petkov v. Bulgaria (7.1.2010).

perusteella täyttäisi 3 artiklan vakavuusastetta. Tilanne edellyttääkin viranomaisilta vähintään prosessuaalisen velvollisuuden mukaista tapahtumien ja motiivin selvittämistä.⁹²

2.2. Epäinhimillisen kohtelun kielto ja ulkomaalaiset

Ulkomaalaistapaukset ovat nopeasti kasvava EIS 3 artiklan ryhmä.⁹³ Käytännössä epäinhimillisen kohtelun kielto tulee ilmi *etenkin* tilanteessa, missä henkilöä ollaan luovuttamassa tai karkottamassa takaisin joko kotimaahan tai kolmanteen valtioon.⁹⁴ Kyseisissä tapauksissa viranomaiset joutuvat pohtimaan vakavan kaltoinkohtelun todennäköisyyttä. YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (SopS 59–60/89) eli niin sanottu kidutussopimus sisältää myös palauttamiskiellon. Kyseisen sopimuksen 3 artiklan mukaan

”Mikään sopimusvaltio ei saa karkottaa, palauttaa tai luovuttaa ketään toiseen valtioon, jos on perusteltu syy uskoa, että hän olisi siellä vaarassa joutua kidutetuksi.”

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on katsonut, että palauttamiskiellon lähtökohdana tulee olla aina absoluuttinen kidutuskielto. Kiellon luonne merkitsee sitä, että mitään artiklan määritelmän täyttävää menettelyä ei voida pitää missään olosuhteissa laillisena tai hyväksyttävänä. Tämän vuoksi artiklan ehdottomuus ilmentää yhtä kaikkein perustavinta arvoa demokraattisessa yhteiskunnassa.⁹⁵ Velvoite on ihmisoikeussopimuksen artikloista ainoa, johon ei lähtökohtaisesti sisälly rajoituksia tai poikkeuksia.

Tärkeä huomioitava seikka onkin, ettei EIS 3 artiklan velvoitteista valtio tai sen yksittäinen kansalainen voi vapautua missään muodossa. Toisin sanoen valtio ei voi poiketa velvoitteista, eikä myöskään sanoutua niistä irti. Kielto soveltuu kohteena olevan henkilön käytöksestä tai käsiteltävänä olevasta asiasta riippumatta. Kyseinen sääntö pätee myös kaikkina aikoina niin sodan kuin mahdollisesti valtiota uhkaavan poikkeustilan aikana,

⁹² Hirvelä & Heikkilä 2017: 140–141.

⁹³ Pellonpää ym. 2018: 433.

⁹⁴ Hirvelä & Heikkilä 2017: 171.

⁹⁵ Hirvelä & Heikkilä 2017: 128.

eli myös silloin kun normaali yhteiskuntaelämä on uhattuna. Oikeuden ehdottomuus tarkoittaa siis, ettei niistä ole sallittua poiketa edes yleisen hätätilan aikana.⁹⁶ Kiellon vastainen menettely ei ole myöskään sallittu esimerkiksi muun vakavan rikollisuuden torjumiseksi.⁹⁷

Suomessa ulkomaalaislakiin (UlkL 301/2004) ja perustuslakiin (PeL 1999/731) sisältyy myös edellä mainittu palautuskieltopykälä, joka on ehdoton. Suomi on siis sitoutunut siihen, että turvapaikanhakijoita ei saa palauttaa kidutuksen tai muun halventavan kohtelun kohteeksi. Tämä tarkoittaa sitä, että ketään ei saa palauttaa alueelle, jossa häntä uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu epäinhimillinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu.

”Ulkomaalaista ei saa karkottaa, luovuttaa tai palauttaa, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu”.
(Suomen perustuslaki 731/1999, 9.4 §)

Tämä Perustuslain 9 §:n 4 momentin säännös vastaakin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten määräyksiä siitä, ettei ketään saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Pakolaissopimuksen ja ihmisoikeussopimusten palauttamiskiellot on sisällytetty myös Suomen lainsäädäntöön. Ulkomaalaislain 38 ja 41 §:n (537/1999) mukaan ketään ei saa käännättää tai karkottaa alueelle, jolla hän voi joutua kuolemanrangaistuksen, kidutuksen tai muun epäinhimillisen tai ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kohteeksi tai palaaminen olisi esimerkiksi aseellisen selkkauksen vuoksi mahdotonta.⁹⁸

Kansainvälisessä ihmisoikeuslainsäädännössä *non-refoulement*-periaatteella eli palautuskiellolla tarkoitetaan kieltoa palauttaa yksilö sellaiselle alueelle, jossa tämä saattaa tulla kidutetuksi tai muutoin kohdelluksi julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Kyse on siis siitä, että palauttava valtio eli lähettäjävaltio on vastuussa palauttamansa henkilön ihmisoikeuksien toteutumisesta vastaanottavassa valtiossa.⁹⁹

⁹⁶ Hirvelä & Heikkilä 2017: 63.

⁹⁷ Hirvelä & Heikkilä 2017: 127.

⁹⁸ Pirjola 2016: 742.

⁹⁹ Pentikäinen 2012: 265.

Todistustaakka valtion yleisestä turvallisuustilanteesta on siis maasta poistavalla valtiolla, jonka tulee selvittää asia viran puolesta.¹⁰⁰

Tapauksessa *J. K ja muut vastaan Ruotsi* oli kyse perheen käännättämisestä Ruotsista Irakiin. Kysymys oli siitä, merkitseekö Irakin kansalaisten turvapaikkahakemusten hylkääminen ja sitä myötä valittajien lähtömaahan palauttaminen kidutusta koskevan artiklan rikkomista.¹⁰¹

Valittajina on Irakin kansalainen, hänen vaimonsa ja heidän poikansa. Miehellä oli ollut liiketoimintaa Camp Victoryssa olleiden yhdysvaltalaisien joukkojen kanssa 1990-luvun alusta lähtien. Vuonna 2004 mies (ensimmäinen valittaja) joutui murhayrityksen kohteeksi. Häntä ammuttiin vatsaan, ja hän joutui olemaan sairaalassa kolme kuukautta. Vuonna 2005 al-Qaidan jäsenet sieppasivat ja uhkasivat tappaa ensimmäisen valittajan veljen, koska ensimmäinen valittaja oli tehnyt yhteistyötä amerikkalaisten kanssa. Hieman tämän jälkeen heidän talonsa ulkopuolelle asetettiin pommi. Vuonna 2008 perheen tytärtä ammuttiin hänen ajaessaan autoa, ja hän kuoli myöhemmin sairaalassa. Valittajat muuttivat näiden tapahtumien vuoksi useaan otteeseen Bagdadissa, koska al-Qaidan jäsenet hyökkäsivät miehen varastoon useita kertoja. Valittajat pakenivat Ruotsiin ja hakivat siellä turvapaikkaa, mutta hakemus hylättiin. Ruotsin viranomaiset päättivät palauttaa heidät Irakiin.

Valittajat valittivat EIT 13.9.2012. Jaoston 4.6.2015 antamassa tuomiossa [n:o 59166/12] EIT katsoi, että EIS 3 artiklaa ei ollut rikottu, mutta tuomioon liitettiin eriävä mielipide. Asia päätettiin 25.8.2015 siirtää suuren jaoston käsiteltäväksi valtion pyynnöstä.

Valittajat väittivät, että EIS 3 artiklaa oli rikottu. He väittivät, että olivat Irakissa kokemiensa tapahtumien ja maan heikentyneen turvallisuustilanteen vuoksi todellisessa vaarassa joutua EIS 3 artiklan vastaisen kohtelun kohteeksi, jos heidät palautettaisiin Irakiin.

EIT huomautti aluksi arvioivansa kaltoinkohtelun riskiä sellaisena kuin se oli asian käsittelyajankohtana, sillä valittajia ei ollut vielä poistettu maasta. Arviointi koski näin ollen sitä, olivatko valittajat nykyisen tilanteen perusteella todellisessa vaarassa joutua vainon kohteeksi, jos heidät palautettaisiin Irakiin. EIT hyväksyi valtion näkemyksen, jonka mukaan EIS 3 artiklan rikkomisen riski ei ollut Irakin yleisen turvallisuustilanteen vuoksi sellainen, että turvapaikanhakijoiden kansainväliselle suojelulle olisi yleinen tarve. EIT ryhtyi sen vuoksi arvioimaan valittajien henkilökohtaista tilannetta keskittyen erityisesti mieheen, sillä turvapaikkahakemus pohjautui hänen toimintaansa. Valittajat olivat väittäneet, että mies oli todellisessa vaarassa joutua kaltoinkohtelun kohteeksi Irakissa, koska hänellä oli ollut liiketoimintaa Yhdysvaltojen viranomaisten kanssa ja hän oli osallistunut julkiseen poliittiseen keskusteluun. EIT katsoi valittajien esittäneen vahvoja viitteitä siitä, että ei-valtiolliset toimijat aiheuttivat heille edelleen tällaisen vaaran. Viranomaisten tehtävänä oli näin ollen poistaa epäilyt tällaisesta vaarasta. Valittajat olivat väittäneet, että EIT:n jaoston tuomiossa koko todistustaakka oli asetettu heille ja että epäilyttäviä seikkoja ei ollut tulkittu heidän edukseensa. Lisäksi he väittivät, että viranomaiset olivat hylänneet heidän esittämänsä todisteet tutkimatta niitä. Valtio oli puolestaan väittänyt, että asiakirjat, jotka valittajat olivat esittäneet Irakin-tapahtumia koskevien väitteidensä tueksi, olivat yksinkertaisia

¹⁰⁰ Pellonpää ym. 2018: 437.

¹⁰¹ EIT tapaus *J. K ja muut v. Ruotsi* (23.8.2016).

ja niiden todistusarvo oli vähäinen. Lisäksi valtio piti kyseenalaisena, miksi valittajat eivät olleet turvapaikkahaastattelussa kertoneet yksityiskohtaisemmin esimerkiksi poliittiseen keskusteluun osallistumisesta. Valtion mielestä tämä heikensi valittajien uskottavuutta. EIT pani merkille, että turvapaikkahakemusta käsitelleet tahot eivät olleet ottaneet näitä seikkoja esiin omista arvioissaan. EIT katsoi kuitenkin, ettei todisteisiin liittyvien kysymysten selvittäminen ollut tarpeen, sillä kansallisissa päätöksissä ei ollut suljettu pois al-Qaidan aiheuttaman vaaran jatkumista. EIT:n mukaan päätösten antamisajankohtana näytti siltä, että al-Qaidan liikkumatila oli pienentynyt ja soluttautuminen viranomaisiin vähentynyt. Raporttien perusteella vaikutti kuitenkin myös siltä, että henkilöt, jotka olivat tehneet yhteistyötä amerikkalaisten kanssa sodan jälkeen, olivat joutuneet ja joutuivat edelleen al-Qaidan hyökkäysten kohteeksi. Ensimmäinen valittaja kuului tällaisiin henkilöihin ja koska raportit eivät tukeneet valtion väitettä, jonka mukaan al-Qaidan uhka oli poistunut miehen liiketoiminnan päätyttyä, EIT katsoi, että valittajat olivat todellisessa vaarassa joutua ei-valtiollisten toimijoiden vainon kohteeksi, jos heidät palautettaisiin Irakiin. EIT arvioi tämän jälkeen, pystyisivätkö kansalliset viranomaiset tarjoamaan valittajille riittävää suojaa, jos heidät palautettaisiin. EIT totesi useiden raporttien perusteella, että Irakin turvallisuus- ja oikeusjärjestelmän kapasiteetissa ja lahjomattomuudessa on puutteita. Irakin viranomaisten kyvyn suojella maan asukkaita on katsottava heikentyneen yleisen turvallisuustilanteen monimutkaisuuden ja epävakauden vuoksi. Maan tilanne on EIT:n mukaan pahentunut selvästi vuosista 2011 ja 2012, jolloin Ruotsin viranomaisten päätökset tehtiin. Etenkin uhan kohteena olevien henkilöiden, tässä tapauksessa valittajien tilanne on sellainen, etteivät he EIT:n käsityksen mukaan voisi saada riittävää suojaa al-Qaidaa tai muita ryhmiä vastaan.

EIT katsoi Irakin turvallisuustilanteen ja valittajien henkilökohtaisten olosuhteiden perusteella, että valittajat olisivat todellisessa vaarassa joutua kaltoinkohtelun kohteeksi, jos heidät palautettaisiin Irakiin. Näin ollen EIT katsoi, että palauttaminen merkitsisi EIS 3 artiklan rikkomista. EIT suuri jaosto katsoi 23.8.2016 antamassaan tuomiossa, että Irakista Ruotsiin tulleella pariskunnalla ja heidän pojallaan olisi todellinen riski joutua kidutuksen, epäinhimillisen tai muun halventavan kohtelun kohteeksi, mikäli heidät käännytettäisiin takaisin Irakiin. Perheen käännytys olisi johtanut EIS 3 artiklan loukkaukseen.

Palautuskielto ei kuitenkaan ole periaate, vaan kyse on luonteeltaan säännöstä. Kyse on *rajoituslausekkeettomasta* säännöstä, joka ei myöskään jätä sijaa periaatteiden soveltamisessa noudettavalle punninnalle missään olosuhteissa, ei edes taistelussa terrorismia vastaan.¹⁰² Tämä tarkoittaa sitä, että jopa kaikkein vaikeimmissa olosuhteissa, kuten terrorismin tai rikollisuuden vastaisessa taistelussa, ihmisoikeussopimus kieltää ehdottomasti kidutuksen tai epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kiellon uhrin toimintaan katsomatta. Tärkeä huomio onkin, että ihmisoikeussopimus suojaa myös terroristin oikeudet.¹⁰³

¹⁰² Pentikäinen 2012: 265.

¹⁰³ Petman 2007: 1166.

Kidutusta on ollut henkilön piekseminen, riisuminen ja sadomasokistinen kehoon tunkeutuminen naamioituneiden CIA-agenttien toimesta sopimusvaltion maaperällä kansallisten viranomaisten läsnä ollessa alla olevassa tapauksessa *El- Masri v. Makedonia*.¹⁰⁴

Hakija on libanonilaista alkuperää oleva Saksan kansalainen Khaled El-Masri, (syntynyt vuonna 1963 ja asuu Ulmissa Saksassa). Hänen mukaansa saapuessaan entisen Jugoslavian tasavallasta Makedoniasta bussilla 31. joulukuuta 2003 hänet pidätettiin Makedonian poliisin suorittamassa rajanylityksessä. Poliisit veivät hänet Skopjen hotelliin, missä häntä pidettiin lukittuna huoneessa 23 päivää ja kuulusteltiin englanniksi rajoitetusta kielen taidosta huolimatta hänen väitetyistä siteistään terroristijärjestöihin. Hänen pyyntönsä ottaa yhteyttä Saksan suurlähetystyöhön hylättiin. Yhdessä vaiheessa, kun hän totesi, että hän aikoi lähteä, häntä uhattiin ampumisella.

El-Masri, vietiin 23. tammikuuta 2004 Skopjeen käsiraudoissa ja side silmillä lentokentälle, jossa naamioituneet miehet hakkasivat häntä vakavasti. Häneltä riisuttiin vaatteet, sitten sodomoitiin esineellä ja myöhemmin hänelle laitettiin vaippa ja puettiin verryttelypukuun. Hänet kahlittiin ja huputettiin, ja hänet vietiin väkisin Makedonian turvallisuusagenttien ympäröimänä lentokoneelle.

Lentokoneessa, hänet heitettiin lattialle, kahlittiin maahan viennillä alas ja rauhoitettiin väkisin. El-Masri lennätettiin CIA:n agenttien toimesta toiseen maahan, jossa ulkona oli lämpimämpää kuin Skopjessa. Häntä ei ollut palautettu Saksaan, kuten hänelle oli kerrottu. Myöhemmin hän päätti olevansa Afganistanissa.

El-Masrin mukaan häntä pidettiin yli neljä kuukautta pienessä, likaisessa, tummassa betonibunkkerissa lähellä Kabulia, missä häntä toistuvasti kuulusteltiin, hakattiin, potkittiin ja uhattiin. Hänen toistuvat pyynnöt tavata saksalaisen hallituksen edustaja jätettiin huomiotta. El-Masri aloitti tämän vuoksi maaliskuussa vuonna 2004 nälkälakon protestoidakseen pidättämisestä ilman syytteitä. Huhtikuussa 37 päivän nälkälakko-olopäivän jälkeen El-Masri väitti, että hänet syötettiin pakolla putken kautta, mikä sai hänet vakavasti sairaaaksi ja vuoteenomaksi useiksi päiviksi. Toukokuussa 2004 hän aloitti toisen nälkälakon.

Vuonna 2004 28. toukokuuta El-Masri vietiin silmät sidottuina käsiraudoissa Albaniaan ja myöhemmin Albaniasta edelleen Saksaan. Silloin El-Masri painoi noin 18 kiloa vähemmän kuin muutamaa kuukautta aiemmin, kun hän oli lähtenyt Saksasta. Palattuaan Saksaan hän otti yhteyttä lakimieheen ja on nostanut useita oikeudellisia kanteita sen jälkeen. Vuonna 2004 tutkinta avattiin Saksassa. Tutkinta perustui väitteisiin, joiden mukaan hänet oli siepattu laittomasti, ja että hänet oli pidetty pidätettynä väärin perustein.

Tammikuussa vuonna 2007 Münchenin syyttäjä antoi pidätysmääräykset useille CIA:n edustajille, joiden nimiä ei paljastettu heidän osallistumisestaan El-Masrin väitettyyn luovutukseen. Asia koski Amerikan kansalaisvapauksien liiton Yhdysvaltoihin joulukuussa 2005 jättämää vaatimusta El-Masrin puolesta CIA:n entistä johtajaa ja tuntemattomia CIA:n edustajia vastaan. Tuomioistuimen päätös, josta tuli lopullinen Yhdysvaltain korkeimman oikeuden kanssa kieltäytyi tutkimasta tapausta lokakuussa 2007 todeten, että kyse oli valtion edusta ja valtion salaisuuksien säilyttämisestä.

¹⁰⁴ EIT El- Masri v. Makedonia (13.12.2012).

Saksan liittopäivät nimittivät huhtikuussa 2006 parlamentaarisen tutkintavaliokunnan tarkastelemaan salaisen CIA-palvelun toimintaa, jonka yhteyteen El-Masri oli joutunut. Vuoden 2009 raportissa pääteltiin erityisesti, että hänen kertomuksensa vankeudesta vuonna 2005 entisen Jugoslavian tasavallassa Makedoniassa ja Afganistanissa oli uskottava. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa käydyssä menettelyssä annettiin kirjallinen lausunto maaliskuussa 2010. Siinä vahvistettiin, että Makedonian lainvalvontaviranomaiset toimivat voimassa olevan kansainvälisen pidätyksen perusteella ja Yhdysvaltain viranomaisten antamalla määräyksellä.

EIS 3 artiklan mukaan El-Masria vastaan ei ollut käytetty fyysistä voimaa. Salaisella vankeudella oli kuitenkin suuri vaikutus aiheuttaa hänelle emotionaalista ja psykologista ahdistusta, mikä taas johtui 23 päivän kuulustelujen ajan vallinneesta epävarmasta kohtalosta.

Tällaista hoitoa oli käytetty tarkoituksella saadakseen tietoja hänen väitetyistä siteistään terroristijärjestöihin. Lisäksi uhka, että hänet ammutaan, jos hän poistuu hotellihuoneesta, se olisi ollut todellinen ja välitön. Siinä valossa tuomioistuin totesi, että El-Masrin kohtelu hotellissa oli epäinhimillistä ja halventavaa kohtelua 3 artiklan vastaisesti.

El-Masrin oli Skopjen lentokentällä CIA:n luovutusryhmän käsissä, jolloin häntä pahoinpideltiin, sodomoitiin, kahlittiin ja huputettiin sekä altistettiin täysin aistin puutteelle. Tämä oli toteutettu valtion entisten virkamiesten läsnä ollessa Jugoslavian tasavallan Makedonian ja sen lainkäyttövaltaan kuuluvalla alueella. Sen hallitus oli tämän vuoksi vastuussa ulkomaisten virkamiesten tekemistä teoista. Se ei ollut onnistunut esittämään argumentteja, joissa selitetään tai perustellaan käytetyn voiman astetta tai välttämättömyyttä. Toimenpiteitä oli käytetty tarkoituksena aiheuttaa El-Masrille voimakasta kipua tai kärsimystä ja saada tietoja. Tuomioistuimen mielestä tällainen kohtelu oli merkinnyt kidutusta ja tämän vuoksi toimenpiteet rikkoivat 3 artiklaa.

Lopuksi tuomioistuin totesi, että entisen Jugoslavian tasavallan Makedonian hallitus eli Makedonian valtio oli vastuussa El-Masrin altistamisesta edelleen vaaralle EIS 3 artiklan vastaisella kohtelulla siirtämällä hänet Yhdysvaltain viranomaisten välityksellä CIA:n säilöön. Tuomioistuin totesi lisäksi, että ei ollut näyttöä siirron tapahtumisesta luovuttamista koskevan oikeutetun pyynnön perusteella. Ilmailusta oli käynyt ilmi, että Makedonian viranomaisilla oli ollut tietoa lennon määräpaikasta. Lisäksi raportit Yhdysvaltojen viranomaisten käytänteistä epäiltyjä kohtaan, osallistuminen terrorismiin, olivat selvästi ristiriidassa EU:n periaatteiden kanssa.

EIS 3 artiklaa oli rikottu. Tuomioistuin korosti, että tapaus oli tärkeä paitsi El-Masrille myös muille samanlaisten rikosten uhreille ja yleisölle, jolla oli oikeus tietää mitä oli tapahtunut.

Valtiolla oli ollut vastuu myös alla olevassa tilanteessa, *Al Nashiri v. Puola*, jossa CIA:n agentit salaisilla Puolan kautta tapahtuneilla vankilennoilla siirsivät terrorismirikoksista epäillyn valittajan Guantanamoon, jossa hän saattoi joutua oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä turvaavan perustavanlaatuisen oikeuden räikeän loukkauksen kohteeksi.

Tapauksessa *Al Nashiri v. Puola* oli kysymys vastaavasta CIA-agenttien Puolan maaperällä sijaitsevassa salaisessa vankilassa käyttämistä kuulustelumenetelmistä terroristiksi epäiltyjen henkilöiden tutkinnassa. Kuulusteluissa käytettiin erittäin väkivaltaisia henkilön fyysisen ja psyykkisen vastarinnan murtavia keinoja järjestelmällisellä tavalla. Näiden katsottiin epäilyksettä olevan kidutusta. Puola oli tietoinen vankiloista ja siten vastuussa maaperälleen tapahtuneesta kidutuksesta.¹⁰⁵

Myös tapauksessa *Nasr ja Ghali v. Italia* katsottiin Italia vastuulliseksi CIA:n kuulusteluissa käyttämästä kidutuksesta, sillä Italian viranomaiset olivat osallistuneet pidättämiseen ja sallineet vangin siirtämiseen maasta CIA:n vankilaan.¹⁰⁶

Maasta karkotettavaksi tuomitun tekemän rikoksen luonteella ei siis ole merkitystä kyseistä henkilöä uhkaavan kohtelun riskiarvioinnissa. Valtio ei siten voi karkottaa henkilöä piittaamatta hänen kohtalostaan. Sopimus suojaa ulkomaalaisia, joita uhkaa niin sanotusti epäsuora palauttaminen kolmanteen valtioon. Tällainen palauttaminen voi tarkoittaa EIS 3 artiklan loukkausta, mikäli on olemassa vaara siitä, että henkilö palautetaan kolmannelta valtiosta edelleen maahan, jossa hän voi joutua 3 artiklassa kielletyn kohtelun alaiseksi. Karkottavan valtion vastuu voi olla vieläkin laajempi erityisen haavoittuvia henkilöitä, kuten lapsia koskevissa tapauksissa.¹⁰⁷

Tärkeä huomio on, ettei valtio voi poiketa EIS 3 artiklan velvoitteista edes silloin, jos henkilöllä voidaan perustellusti epäillä olevan terroristi- tai muita rikollisyhteyksiä. Tämä tarkoittaa sitä, ettei edes maasta karkotettavan tekemän rikoksen luonteella ole merkitystä kyseistä henkilöä uhkaavan 3 artiklan vastaisen kohtelun riskiarvioinnissa. Käytännössä kyse on siitä, että oikeudet taataan tällä tavoin kaikkina aikoina jokaiselle sopimusvaltion oikeudenkäyttöpiiriin kuuluvalla henkilölle. Mahdollisella kansallisuudella tai syntyperällä ei siis ole merkitystä kyseisen oikeuden määrittelyssä. Myöskään sillä ei ole merkitystä onko henkilön mahdollinen kansallisuusvaltio liittynyt sopimukseen vai ei. Kyseinen säännös suojaakin yksilöä mahdollisesti suhteessa kolmansiin osapuoliin.¹⁰⁸

¹⁰⁵ EIT *Al Nashiri v. Puola* (24.7.2014).

¹⁰⁶ EIT *Nasr ja Ghali v. Italia* (23.2.2016).

¹⁰⁷ Hirvelä & Heikkilä 2017: 172–173.

¹⁰⁸ Scheinin 2002: 15.

Asiaan tulee kyseeseen unionin ennakkoratkaisu turvapaikkapolitiikasta kidutustapauksessa, jota koskee neuvoston direktiivi 2004/83/ EY 2 artiklan e alakohtaa ja 15 artikla b alakohtaa. Tämän direktiivin tavoitteena on vahvistaa kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden pakolaisiksi tai muuta kansainvälistä suojelua tarvitseviksi henkilöiksi määrittelyä koskevat vähimmäisvaatimukset sekä myönnetyn suojelun sisältö.

Kyseisen direktiivin mukaan jäsenvaltioiden on myönnettävä toissijainen suojeluasema sellaiselle kolmannen maan kansalaiselle tai kansalaisuudettomalle henkilölle, joka voi saada toissijaista suojelua. Kyseeseen tulee siis tapaus, jossa henkilölle ei voida myöntää pakolaisasemaa, mutta jonka suhteen on esitetty merkittäviä perusteita uskoa, että jos hänet palautetaan alkuperämaahansa tai kansalaisuudettoman henkilön ollessa kyseessä entiseen pysyvään asuinmaahansa, hän joutuisi todelliseen vaaraan kärsiä edellä mainitussa 15 artiklassa määriteltyä vakavaa haittaa.

”Vakavalla haitalla tarkoitetaan seuraavia

- a) kuolemanrangaistus tai teloitus*
- b) hakijan alkuperämaassa kokema kidutus tai epäinhimillinen tai halventava kohtelu tai rangaistus tai*
- c) siviilihenkilön henkeä tai ruumiillista koskemattomuutta uhkaava vakava ja henkilökohtainen vaara, joka johtuu mielivaltaisesta väkivallasta kansainvälisen tai maan sisäisen aseellisen selkkauksen yhteydessä.”*

(Neuvoston direktiivi 2004/83/EY, toissijaisen suojelun edellytykset 15 artikla.)

Tapauksessa C-353/16 oli kyse asiasta, jossa turvapaikanhakija, joka oli aiemmin joutunut kidutetuiksi alkuperämaassaan, oli todellinen vaara joutua uudelleen alkuperämaahansa. Henkilön fyysinen ja psyykinen terveydentila saattaisi kuitenkin vastaavassa tapauksessa heikentyä vakavasti siten, että kyseinen kansalainen tekee mahdollisesti itsemurhan kärsimästään kidutuksesta aiheutuneen trauman vuoksi. Tämän ennaltaehkäisemiseksi henkilölle voidaan myöntää toissijainen suojeluasema, mikäli on olemassa todellinen vaara siitä, että häneltä evätään kyseisessä maassa tahallaan tästä kidutuksesta aiheutuneiden fyysisten tai psyykkisten jälkiseurauksien asianmukainen hoito. Asian varmistaminen on kansallisen tuomioistuimen tehtävä.

Turvapaikanhakijoiden tai maahanmuuttajien kohdalla on myös todettu, ettei heitä voi jättää epävarmuuden tilaan lentokenttien tai muiden raja-asemien läpikulkualueille ilman, että heidän perustarpeistaan pidetään huolta.

Tapauksessa *Riad ja Idiab v. Belgia* turvapaikanhakijoita pidettiin läpikulkualueella yli kymmenen päivää, mikä todettiin epäinhimilliseksi ja halventavaksi.¹⁰⁹

Huomioitavaa on kuitenkin se, ettei EIS 3 artikla anna ehdotonta oikeutta turvapaikkaoikeuteen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että valtion vastuu turvapaikanhakijoiden olosuhteista ei ole kyseisen 3 artiklan ehdottomasta luonteesta huolimatta rajaton. EIS 3 artikla ei siis sellaisenaan suojaa ulkomaalaista mahdollista maasta karkottamista tai luovuttamista vastaan¹¹⁰. Pelkkä uhka kidutuksen uhriksi joutumiseen ei siis riitä mahdollisen turvapaikan eikä muunkaan oleskeluluvan perusteeksi. Toisin sanoen turvapaikanhakijan kertomuksen tulee kuvata yksityiskohtaisesti valittajan yksilöllisiä olosuhteita siten, että riskiarvio on tehtävissä henkilökohtaisella tasolla erotuksena kotivaltion yleisestä tilanteesta.¹¹¹ Valittajaan kohdistuvan uhkan tulee olla aina myös yksilöllinen. EIS 3 artiklan loukkauksen toteaminen tulee olla myös todellinen. Uhka ei näin ollen voi olla vain yleisiin olosuhteisiin perustuva. Kyseeseen tulee niin sanottu *Soering*-periaate.

Ensimmäinen EIT tuomio, jossa maasta poistamisen on katsottu johtavan EIS 3 artiklan loukkaukseen, on tapauksessa *Soering vastaan Yhdistynyt kuningaskunta*. Tapauksessa Britanniaassa olevaa Saksan kansalaista vaadittiin luovutettavaksi USA:han vastaamaan murhaa koskevaan syytteen. Diplomaattisista vakuuksista huolimatta riskinä oli, että hänet olisi tuomittu kuolemanrangaistukseen ja että hän olisi joutunut odottamaan vuosia sen toimeenpanoa USA:ssa. Näissä olosuhteissa katsottiin, että Britannia loukkaa EIS 3 artiklaa, mikäli se luovuttaa valittajan USA:han. Ihmisoikeustuomioistuimen mielestä oli siis olemassa todellinen riski, että Soering tuomittaisiin kuolemaan Yhdysvaltoihin luovutettuna.¹¹²

Tapauksessa ihmisoikeussopimuksen osapuoli, joka karkottaa henkilön valtioon, jossa tämän voidaan perustellusti uskoa joutuvan kidutuksen kohteeksi tai epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla kohdelluksi, syyllistyy EIS 3 artiklan loukkaukseen, huolimatta

¹⁰⁹ EIT *Riad ja Idiab v. Belgia* (21.9.2006).

¹¹⁰ Petman 2007: 1163.

¹¹¹ Pellonpää ym. 2018: 438.

¹¹² EIT *Soering vastaan Yhdysvallat* (7.7.1989).

siitä, kuinka vakavaan rikokseen maasta poistettava henkilö olisi mahdollisesti syyllistynyt.¹¹³ Kansainväliset valvontaelimet ovatkin vahvistaneet periaatteen, jonka mukaan eräät sopimusmääräykset voivat rajoittaa valtioille kuuluvaa harkintavaltaa ulkomaalaisen henkilön maastakarkotusta tai luovuttamista vastaan.¹¹⁴ Tärkeä huomioitava seikka on, että periaatteeseen sisältyy kuitenkin poikkeuksia.

Sopimuksen soveltamisen kannalta on olennaista ja ratkaisevaa ainoastaan se, minkälaista kohtelua palautettavalle on kotimaassaan odotettavissa. Onko uhrin perusteltua syytä pelätä joutuvansa EIS 2 ja 3 artiklassa kielletyn kohtelun kohteeksi. Lisäksi on osoitettava, etteivät kohdevaltion viranomaiset kykene suojelemaan henkilöä kyseiseltä uhalta.¹¹⁵ Valtio ei siten voi karkottaa henkilöä ajattelematta hänen kohtalostaan hänen jätettyään kyseisen valtion maaperän. Tämä koskee niin kutsuttuja suoria palautuksia maahan, jossa henkilöllä on riski tulla kohdelluksi EIS 3 artiklan kieltämällä tavalla, että myös epäsuoria, toisen valtion kautta tapahtuvia palautuksia sellaiseen valtioon, jossa häntä kohtaisi ilmeinen riski.¹¹⁶ Tapauksen olosuhteissa tulee kuitenkin ottaa aina kokonaistausta huomioon. Tämä tarkoittaa esimerkiksi vastaanottavassa maassa koettua humanitaarista häättilää. Tässä tapauksessa viitataan vuoden 2016 Arabikevään aiheuttamaan pakolaiskriisiin.¹¹⁷

Myös vakavasti sairaan henkilön karkottaminen voi joissain olosuhteissa rikkoa EIS 3 artiklaa riippumatta siitä, joutuisiko henkilö toisessa maassa esimerkiksi kidutuksen kohteeksi. Joissain tapauksissa sopimusvaltio onkin suostunut siirtämään maastapoistamis päätöksen täytäntöönpanoa. Kyseeseen tulee tuolloin ihmisoikeustuomioistuimen työjärjestyksen säännön 39 nojalla tehty päätös, jonka seurauksena asia on ratkennut valituksen kautta sovinnollisesti.

¹¹³ Petman 2007: 1166.

¹¹⁴ Pellonpää ym. 2018: 433–434.

¹¹⁵ Pirjola 2002: 748.

¹¹⁶ Hirvelä & Heikkilä 2017: 172.

¹¹⁷ Arabikevät aiheutti mm. Italialle ja Kreikalle äärimmäisen vaikean tilanteen kyseisiin valtioihin vuonna 2011. EIT ottikin huomioon tämän tilanteen, kun Lampedusan saarelle vyöryi suurin joukoin turvapaikanhakijoita. ks. lisää tapauksessa EIT Khlaifia ym. v. Italia (5.12.2016).

EIT antoi alla olevassa asiassa *N. vastaan Suomi* vuonna 2005 työjärjestyksen 39 säännön mukaisen kehotuksen pidättäytyä maasta poistamisen täytäntöönpanosta ennen valitusajan ratkaisua.¹¹⁸

Valittaja väitti, että hänen karkotuksensa Kongoon rikkoisi EIS 3 artiklaa. Hän oli työskennellyt erikoisjoukoissa tehtävänänsä entisen presidentti Mobutun suojeleminen. Hänellä oli sama etninen alkuperä kuin Mobutulla ja hänellä oli läheiset yhteydet tämän perheen kanssa. Ihmisoikeusraporttien mukaan korruptio ja vallan väärinkäyttö oli laajaa Kongossa. Viimeaikaiset tapahtumat maassa eivät olleet parantaneet hänen asemaansa merkittävästi, koska tietoja ei ollut siitä, että suhtautuminen entiseen presidentin erikoisdivisioonaan olisi muuttunut. Hän ei ollut voinut Alankomaissa kertoa kaikista asioista, jotteivät hänen oleskelunsa todelliset tarkoitukset olisi tulleet ilmi. Hän oli Kongosta kiireessä lähtiessään ottanut mukaansa vain koulutustaan osoittaneen asiakirjan. Se oli kadonnut hänen saapuesaan Suomeen.

EIT katsoi, ottaen huomioon valtuutettujen saaman yleisen vaikutelman, että KK oli uskottava todistaja ja hänen kertomuksensa tuki selvästi valittajan omaa kertomusta työskentelystään presidentin erikoisdivisioonassa ja kuulumisestaan presidentin sisäpiiriin. Suomen viranomaisten saatavilla ei ollut KK:n lausumia niiden harkitessa valittajan tapausta. EIT suhtautui tiettyssä määrin varauksella valittajan omaan kertomukseen pitäen sitä välttelevänä monilta kohdin eikä EIT ollut valmis hyväksymään jokaista lausumaa tosiasiana. Varsinkin hänen kertomuksensa matkastaan Suomeen ei ollut uskottava. EIT katsoi kuitenkin, että hänen kertomustaan taustastaan Kongossa täytyi kokonaisuutena tarkastellen pitää riittävän johdonmukaisena ja uskottavana. EIT katsoi siten näytetyksi, että hän pakeni Kongosta toukokuussa 1997, jolloin Kabilan joukot olivat kaatamassa Mobutun hallintoa. EIT:n mielestä oli myös riittävän uskottavaa, että vaikka valittajalla ei ollut ollut korkeaa sotilasarvoa, hänen voitiin katsoa kuuluneen presidentin ja divisioonan komentajan sisäpiiriin. Vielä EIT piti riittävän uskottavana hänen lausumaansa siitä, että hän osallistui divisioonan toimihenkilönä erilaisiin tapahtumiin, joilla osoitettiin Mobutun uhkana pidettyjä toisinajattelijoita heidän vangitsemiseksi ja mahdollisesti teloittamiseksi. EIT:n mielestä Suomen viranomaiset ja tuomioistuimet, pitäessään valittajan kertomusta yleisesti ottaen epäuskottavana, eivät näyttäneet sulkeneen pois mahdollisuutta, että hän oli voinut työskennellä divisioonan hyväksi. Niillä ei myöskään ollut ollut mahdollisuutta kuulla KK:n kertomusta valittajan taustasta Kongossa. Siten ei voitu sanoa, että EIT:n kanta olisi ristiriidassa Suomen tuomioistuinten toteamusten kanssa. Myöskään ei ollut näyttöä siitä, että ensimmäistä kuulustelua olisi kiirehditty tai että se olisi muutoin toimitettu pinnallisesti.

EIT totesi, että sopimusvaltioilla oli vakiintuneen kansainvälisen oikeuden mukaisesti ja sopimusvelvoitteistaan, myös EIS:een perustuvista, johtuvien varauksien oikeus määrätä ulkomaalaisten maahantulosta, oleskelusta ja karkotuksesta. EIS tai sen pöytäkirjat eivät taanneet oikeutta poliittiseen turvapaikkaan. Karkotuspäätös saattoi kuitenkin antaa aihetta EIS 3 artiklan mukaiseen kysymykseen ja perustaa valtion vastuun, jos vahvoin perustein voitiin epäillä, että asianomaiselle henkilölle aiheutui todellinen kidutuksen tai epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vaara vastaanottajavaltiossa. Tällöin artikla perusti kiellon karkottaa henkilöä tuohon maahan. Kun artiklassa tarkoitettua kidutuksen ja muun kaltoin kohtelun kielto oli ehdoton, olennaista merkitystä ei ollut asianomaisen henkilön toiminnalla siitä riippumatta, miten hylättävää tai vaarallista se oli. Siten EIS 3

¹¹⁸ EIT *N. vastaan Suomi* (26.7.2005).

artiklan tarjoama suoja meni pitemmälle kuin se, mikä perustui pakolaisten asemaa koskevan vuoden 1951 sopimuksen 33 artiklaan. Vaaran olemassaoloa EIT arvioi sille esitettyjen ja tarvittaessa viran puolesta hankkimien selvitysten valossa. Arvio tuli perustaa tietoihin, jotka koskivat EIT:n harkinnan aikaan vallinneita oloja. Aiemmillä oloilla oli merkitystä sikäli, että ne saattoivat valaista nykyistä tilannetta ja sen todennäköistä kehitystä.

EIT totesi, valittaja oli lähtenyt Kongosta 8 vuotta sitten, eikä voitu sulkea pois sitä, että ajan kulumisen ja uuden, vuoden 2001 vallankaappauksen vuoksi Kongon nykyiset viranomaiset eivät enää olleet kovinkaan kiinnostuneita hänen vangitsemisestaan ja mahdollisesta kaltoin kohtelustaan sen takia, että hän oli aikoinaan toiminut Mobutun turvajoukoissa. Merkitystä, joskaan ei ratkaisevaa, oli myös sillä, että valittaja ei oman kertomuksensa mukaan ollut ollut koskaan suoraan yhteydessä Mobutuun eikä hän ollut saanut korkeaa sotilasarvoa siihen mennessä, kun hän oli joutunut lähtemään maasta. YK:n pakolaismission selonteista kävi kuitenkin ilmi, että sotilasarvon ohella muillakin seikoilla kuten sotilaan alkuperällä tai yhteyksillä vaikutusvaltaisiin henkilöihin saattoi olla merkitystä harkittaessa hänelle Kongoon paluusta mahdollisesti aiheutuvia vaaroja.

EIT ei pannut valittajalle aiheutuvaa vaaraa arvioidessaan ratkaisevaa merkitystä sille seikalle, että useat Mobutun kannattajat näyttivät palanneen Kongoon vapaaehtoisesti viime vuosina. EIT piti ratkaisevana seikkana valittajan toimintaa soluttautujana ja ilmiantajana Mobutun turvajoukoissa, jolloin hän teki suoraan ilmoituksia presidenttiä lähellä olleille hyvin korkearvoisille upseereille. Tuon toiminnan perusteella EIT katsoi, että hänelle aiheutuisi olennaista kaltoin kohtelun vaaraa, jos hänet karkotettaisiin nyt Kongoon. Käsillä olevassa tapauksessa, ei ollut kysymys pelkästä kaltoin kohtelun mahdollisuudesta vakiintumattomissa oloissa. Sanottu vaara ei välttämättä johtuisi nykyisistä viranomaisista vaan takana saattaisivat olla toisinajattelijoiden sukulaiset, jotka halusivat kostaa valittajalle hänen toimintansa Mobutun palveluksessa. EIT ei ollut oikeuskäytännössään sulkenut pois mahdollisuutta, että EIS 3 artikla soveltui myös silloin, kun vaara johtui henkilöistä tai henkilöryhmistä, jotka eivät olleet julkisia toimihenkilöitä. Tosin EIT oli tällöin edellyttänyt vaaran todellisuuden ohella sitä, että vastaanottajavaltion viranomaiset eivät kyenneet torjumaan vaaraa tarjoamalla asianmukaista suojelua. Tuossa tapauksessa oli myös jäänyt näyttämättä, että henkilön asema olisi vastaanottajavaltion muiden kansalaisten asemaa huonompi.

Käsillä olevan tapauksen oloissa, valittaja oli työskennellyt presidentin erikoisdivisioonassa ja kuulunut presidentin sisäpiiriin ja osallistunut toisinajattelijoiden nimeämiseen heidän vangitsemistaan ja mahdollista teloitustaan silmällä pitäen, oli syytä epäillä, että hänen asemansa voisi olla huonompi kuin useimpien muiden Mobutun kannattajien eivätkä viranomaiset välttämättä kyenneet tai halunneet suojella häntä mainitulta uhalta. Myöskään ei voitu sulkea pois sitä, että valittajan turvapaikkahakemukseen ja Suomessa tekemiin valituksiin liittynyt julkisuus voisi synnyttää kostonhalua toisinajattelijoiden omaisissa. Valittaja ei ollut itse aktiivisesti saattanut asiaa julkisuuteen eikä varsinkaan muiden Suomessa asuvien kongolaisten tiedoksi. Kun EIS 3 artiklan takaama suoja oli ehdotonta, merkitystä ei ollut valittajan työn luonteella divisioonassa eikä hänen Suomessa tekemillään vähäisillä rikoksillaan.

Edellä mainitussa tapauksessa EIT katsoi, että oli vahvoja perusteita epäillä valittajan joutuvan EIS 3 artiklassa kielletyn kohtelun vaaraan, jos hänet nyt karkotettaisiin

Kongoon. Siten karkotuspäätöksen täytäntöönpano rikkoisi artiklaa niin kauan kuin vaara oli olemassa.

Arvioitaessa maastapoistamistilanteita EIS 3 artiklan valossa ratkaisevaa on sekä karkotus- tai luovutusajankohta suhteessa kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun todennäköisyyteen. Toisin sanoen, jos kidutuksen uhriksi joutunut voi saada kotimaassaan viranomaisten suojelua ja asianmukaista hoitoa tai kidutuksen joutumisen uhka on poistunut, eivät oleskelulupaperusteet tällöin yleensä täyty. Olennaista tapauksessa on siis hakijan senhetkiset ja relevantit kotimaan olot.

Lisäksi tulee ymmärtää, että se mitä kotimaassa odottava halventava tai epäinhimillinen kohtelu kussakin yksittäisessä tilanteessa käytännössä tarkoittaa, on aina hyvin suhteellista. Luonnollisesti tämä myös riippuu tapauksen kaikista olosuhteista. Ratkaisua tehdessä eli sitä, että onko syyolettama todellinen, tulee toimivaltaisten viranomaisten ottaa YK:n kidutuksen vastaisen sopimuksen (SopS 59–60/1989) mukaan huomioon kaikki asiaan vaikuttavat seikat. Tällöin voidaan siis aiheellisesti kysyä, tapahtuuko kyseisessä valtiossa jatkuvasti törkeitä, räikeitä tai laajamittaisia ihmisoikeusloukkauksia.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin antoi viime vuoden syyskuussa Suomea koskevan ratkaisun turvapaikanhakijan palauttamista Irakiin koskevassa asiassa.¹¹⁹

Tapauksessa valittaja oli hakenut Suomesta kansainvälistä suojelua vuonna 2015 Irakiin palauttamista vastaan. Maahanmuuttovirasto oli hylännyt turvapaikkaa ja oleskelulupaa koskevan hakemuksen. Myös hallinto-oikeus oli hylännyt valituksen. Valittaja oli tämän jälkeen tehnyt jatkovalituksen EIT, jossa oli väittänyt, että hänen palauttamisensa Irakiin merkitsisi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan (kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kielto) ja 2 artiklan (oikeus elämään) loukkaamista.

EIT oli tuolloin antanut tapauksessa väliaikais määräyksen, jonka mukaan valittajaa ei saanut palauttaa kotimaahan ennen kuin hänen asiansa oli käsitelty loppuun EIT:ssa. Korkein hallinto-oikeus kumosikin 19.12.2018 tekemällään päätöksellä hallinto-oikeuden ja Maahanmuuttoviraston päätökset siltä osin kuin valittajalle ei ollut myönnetty oleskelulupaa toissijaisen suojelun perusteella sekä käännättämisen osalta. Vastaavasti KHO palautti asian käsittelyn Maahanmuuttovirastolle ulkomaalaislain (UlkL 323/2009) 88 §:n 1 momentissa tarkoitetun oleskeluluvan myöntämiseksi.

¹¹⁹ EIT N.A. v. Suomi (14.11.2019).

”Maassa oleskelevalle ulkomaalaiselle myönnetään oleskelulupa toissijaisen suojelun perusteella, jos 87 §:n mukaiset edellytykset turvapaikan antamiselle eivät täyty, mutta on esitetty merkittäviä perusteita uskoa, että jos ulkomaalainen palautetaan kotimaahansa tai pysyvään asuinmaahansa, hän joutuisi todelliseen vaaraan kärsiä vakavaa haittaa, ja hän on kykenemätön tai sellaisen vaaran vuoksi haluton turvautumaan sanotun maan suojeluun. Vakavalla haitalla tarkoitetaan:

- 1) kuolemanrangaistusta ja teloitusta;*
 - 2) kidutusta tai muuta epäinhimillistä tai ihmisarvoa loukkaavaa kohtelua tai rangaistusta;*
 - 3) mielivaltaisesta väkivallasta kansainvälisen tai maan sisäisen aseellisen selkkauksen yhteydessä johtuvaa vakavaa ja henkilökohtaista vaaraa.”*
- (Ulkomaalaislaki 323/2009, 88.1 §)

Kyseisessä asiassa Suomi siis epäsi mieheltä turvapaikan. Miehen aikuisen tyttären mukaan mies tapettiin pian Irakiin paluun jälkeen. Tämä tapaus oli ensimmäinen kerta, kun Suomi sai tuomion ihmisoikeussopimuksen elämää suojaavan ydinartiklan rikkomisesta. EIT 1. jaosto tuomitsikin Suomen tuolloin EIS 2 artiklan (oikeus elämään) ja EIS 3 artiklan (kidutuksen kielto) rikkomisesta. Tapauksessa mies oli palannut Irakiin niin sanotun vapaaehtoisen paluun kautta marraskuussa 2017. Suomen katsottiin rikkoneen tapauksessa oikeutta elämään koskevaa EIS 2 artiklaa ja kidutuksen kieltä koskevaa EIS 3 artiklaa. Tämän vuoksi EIT määräsi Suomen valtion maksamaan miehen aikuiselle tyttärelle (valittaja) 20 000 euroa korvauksena aineettomasta vahingosta. Valittajan itsensä osalta valitus oli ilmeisen perusteeton¹²⁰ eikä valitusta siltä osin otettu tutkittavaksi.

Asiassa tapahtui kuitenkin käänne. Helsingin käräjäoikeus alkoi käsitellä edellä mainittua tapausta 30.11.2020 huijaussyytteenä. Vuosi sitten (2019) EIT oli katsonut Suomen rikkoneen ihmisoikeussopimuksen ydinartikloja, koska vainotuksi joutunut irakilainen mies olisi tapettu Irakissa. Tosiasiassa mies oli palannut kotimaahansa sen jälkeen, kun Suomi oli hylännyt hänen turvapaikkahakemuksensa. Myöhemmin selvisi, että mies on edelleen hengissä. Nyt miehen 24-vuotias tytär ja 36-vuotias entinen vävy saavat käräjäoikeudessa syytteet törkeästä petoksesta ja törkeästä väärennyksestä.¹²¹

¹²⁰ peruste: valittaja oli aikuisen tyttären mukaan kuollut.

¹²¹ Helsingin Sanomat (30.11.2020): Oikeus alkaa käsitellä miehen tekaistua kuolemaa; kahta syytetään törkeästä petoksesta ja törkeästä väärennyksestä, joiden nojalla EIT tuomitsi Suomen.

2.3. Vapaudenriisto ja vankilaolosuhteet

EIT on oikeuskäytännössä suhtautunut entistä tiukemmin myös huonoihin vankilaolosuhteisiin. Kehnot vankilaolosuhteet voivat sellaisenaan olla vastoin EIS 3 artiklaa. EIT mukaan vankilaolosuhteiden ei tule lisätä sitä kärsimystä, joka jo muutoinkin liittyy vapauden menettämiseen. Oikeuskäytännössä on tällöin katsottu olevan kysymys kuitenkin enemminkin halventavasta kuin epäinhimillisestä kohtelusta.¹²²

Alla olevassa tapauksessa *Tomasi v. Ranska* oli kyse vapaudenriiston kohteena olevaan henkilöön kohdistetusta fyysisestä pahoinpitelystä. Lääkärintodistukset osoittivat, että tapauksessa oli käytetty väkivaltaa.

Tapauksessa *Tomasi vastaan Ranska* oli kyse tapauksesta, jossa henkilö (Tomasi) oli poliisin huostassa ollessaan kärsinyt EIS 3 artiklan vastaiseen kohteluun viittaavia vammoja. Häntä säilytettiin poliisiasemalla kaksi vuorokautta, joiden aikana hän väitti kuulustelijoidensa pahoinpidelleen häntä räikeästi ja toistuvasti iskuin ja potkuin. Valittajaa epäiltiin terrorismista osallistuessaan aseelliseen hyökkäykseen Korsikalla olevaa sotilastukikohtaa vastaan. Valtio saattaa tuon artiklan nojalla joutua vastuuseen, vaikka ketään poliisimiestä ei pystyttäisikään yksilöimään teon aiheuttajaksi. Mikäli muuta todennäköisyyttä vammoille ei ole, henkilön väite poliisiväkivallan kohteeksi joutumisesta on lähtökohtaisesti uskottava.¹²³

Tärkeä huomio kuitenkin on, että viranomaisten voimakeinojen käyttäminen ei kaikissa tilanteissa ole EIS 3 artiklan loukkaamista. Halventavan kohtelun arvioinnissa erityistä merkitystä annetaan aina viranomaisen tarkoitukselle. Fyysisen pakon käyttäminen pidätystilanteissa siitä huolimatta, että se saattaa johtaa vammoihin, jääkin artiklan ulkopuolelle, mikäli tämä on johtunut henkilön omasta käyttäytymisestä. Voimaa saa käyttää ai-noastaan, mikäli se on välttämätöntä. Näyttövelvollisuus voimankäytön välttämättömyydestä ja siitä, että se ei ole ollut liiallista, on kuitenkin valtiolla. Esimerkiksi tapauksessa *Klaas v. Saksa*, jossa valittaja sai pidätyksen yhteydessä mustelmia ja muita vammoja

¹²² Pellonpää ym. 2018: 418.

¹²³ EIT *Tomasi v. Ranska* (27.8.1992).

yrittäessään karata, katsottiin voimankäytön olleen tarpeellista ja vammojen johtuneen pidätettävän rimpuilusta.¹²⁴

Henkilön tekeminen liikkumattomaksi on sinänsä hyväksyttävä toimenpide epäillyn väkivaltaisuuden vuoksi. Mikäli tämä kestää kuitenkin liian kauan ja johtaa pidätettävälle aiheutuviin vakaviin seurauksiin, tulee viranomaisten vastuu ajankohtaiseksi. Myös pidätetyn tai vangitun vammojen hoitaminen mahdollisimman pian on viranomaisten vastuulla, ja tämän velvollisuuden laiminlyöminen voi johtaa EIS 3 artiklan loukkaukseen.

Tapauksissa, joissa pidättämisen yhteydessä pidätettävälle aiheutuu vakavia vammoja, viranomaisten on annettava uskottava ja vakuuttava selitys niiden syystä ja käytetyn väkivallan voimasta. Esimerkiksi tapauksessa *Rehbock v. Slovenia* viranomaiset eivät kyenneet antamaan vakuuttavaa selitystä, kuinka aseistamaton ja pidätystä vastustamaton henkilö oli saanut pidätyksen yhteydessä kaksi murtumaa.¹²⁵

Valittaja väitti, että poliisi oli aiheuttanut hänelle vakavia ruumiinvammoja huumausaineen salakuljetuksesta epäillyn pidättämisen yhteydessä. Kyseessä oli valittajan mukaan perusteeton liika voimankäyttö ja vamma aiheuttaminen, josta aiheutui kovaa kipua ja kärsimystä, että hänen kohteluun oli pidettävä epäinhimillisenä. Hallitus totesi, että voimaa oli käytetty vain siltä osin kuin se oli ollut välttämätöntä valittajan oman käyttäytymisen takia.

EIT pani merkille, ettei valittajaa ollut pidätetty sattumanvaraisen operaation aikana, jolloin olisi voinut tapahtua jotakin odottamatonta, mikä olisi saattanut vaatia poliisilta toimenpiteitä ilman etukäteistä valmistelua. EIT:n saama selvitys osoitti, että poliisi oli suunnitellut pidätykset etukäteen ja sillä oli ollut riittävästi aikaa arvioida mahdollisia riskejä ja ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin pidätyksen suorittamiseksi. Poliiseja oli ollut paikalla yhteensä 13 eli selvästi enemmän kuin epäiltyjä. Valittaja ei ollut uhannut häntä pidättäneitä poliiseja esim. pitämällä asetta esillä tai hyökkäämällä heitä kohden. Tähän taustaan nähden ja ottaen huomioon valittajan vammojen erityisen vakavan laadun sekä sen, ettei tapauksen riittaisista tosiseikoista ollut kansallisen tuomioistuimen päätöstä, EIT katsoi, että näyttötaakka oli hallituksella, jonka oli osoitettava vakuuttavin perustein, ettei voimaa ollut käytetty liikaa.

EIT totesi, että kansalliselle toimikunnalle oli annettu määräys tutkia poliisin menettelyä 5 kuukautta tapahtuman jälkeen. Tutkinta oli toimitettu siinä poliisipiirissä, johon kuuluvia poliiseja oli ollut pidättämässä valittajaa. Selonteossa ei mainittu, mihin tietoihin tai todisteisiin se perustui. Siitä ei ilmennyt, että sen laatijat olisivat kuulleet valittajaa tai hänen kanssaan pidätettyjä henkilöitä taikka muita todistajia kuin asianomaisia poliiseja. Hallitus ei ollut myöskään antanut selitystä siitä, miksi selonteko oli esitetty EIT:lle vasta touko-kuussa 2000 Strasbourgin oikeudenkäynnin ollessa päättymässä. EIT kiinnitti huomiota

¹²⁴ EIT Klaas v. Saksa (22.9.1993).

¹²⁵ EIT Rehbock v. Slovenia (28.11.2000).

myös siihen, että EIK:ssa hallitus oli väittänyt valittajan saaneen vamman lyötyään päänsä auton puskuriin. Poliisin laatima tapahtumaraportti osoitti kuitenkin, että valittaja oli lyönyt kasvonsa lokasuojaan ja asfalttiin. Hallitus ei ollut antanut selitystä tästä ristiriidasta.

EIT pani merkille, että valittajan leuka oli murtunut kahdesta kohtaa ja hänen kasvoihinsa oli tullut ruhjeita. Ottaen huomioon vammojen vakavan laadun ja riippumatta kansallisen tutkimustoimikunnan johtopäätöksistä EIT katsoi, ettei hallitus ollut esittänyt vakuuttavia ja uskottavia perusteita, jotka selittäisivät tai oikeuttaisivat pidättämisen yhteydessä käytetyn voiman asteen. Siten tapauksen oloihin nähden voimaa oli käytetty perusteetta liikaa. Voimankäytöstä oli johtunut vammoja, jotka epäilyksittä olivat aiheuttaneet valittajalle epäinhimilliseen kohteluun rinnastettavia kovia kärsimyksiä. Kyse oli pahoinpitelystä, joten EIS 3 artiklaa oli rikottu pidättämisen yhteydessä.

Pelkkä oletus siitä, että pidätettävä vastustaa toimenpidettä, ei ole riittävä peruste voimakeinojen käyttämiseen. Esimerkiksi mielenosoitukseen osallistuminen tai sananvaihto oikeustalossa ei ole ollut sellaista vastustamista, joka olisi oikeuttanut vähäiseenkin voimakeinojen käyttämiseen.

EIS 3 artiklan vastaista sen sijaan on ollut esimerkiksi käsiraudoissa pitäminen ilman välttämättömyyttä. Kyse on ollut siis valittajan alistamisesta ja halventamisesta. Myös käsiraudoitettuna kalterihäkissä oikeudenkäynnin ajan kaikissa istunnoissa, ilman näyttöä väkivaltaisuudesta on täyttänyt halventavan kohtelun tunnusmerkistön. Halventavia ovat olleet niin ikään lasikaappiin tai erilliseen häkkiin sulkemiset, jos niihin ei ole nimenomaista vangista johtuvaa turvallisuusriskiä.¹²⁶ Lisäksi käsiraudoissa pitäminen ilman perusteellista syytä ja käsiraudoista saamien vammojen hoitamatta jättäminen on ollut EIS 3 artiklan vastaista.

Halventavaksi kohtelu todettiin myös tapauksessa *Yaroslav Belousov v. Venäjä*, jossa vastaajat oli suljettu oikeussalissa pieneen, ahtaaseen lasikoppiin, jossa he joutuivat olemaan kahden ensimmäisen kuukauden istuntojen ajan. Asiassa todettiin, että oikeussalissa käytettävät lasiset kopit eivät ole sinänsä EIS 3 artiklan vastaisia ja että valtion harkinnassa oli, miten se järjesti turvallisuudesta huolehtimisen oikeussalissa. Siitä huolimatta pitkäaikainen ja päivittäin tunteja kestänyt eristäminen yleisön nähtävillä olevassa lasikopissa ylitti EIS 3 artiklan kynnyksen ja oli halventavaa menettelyä.¹²⁷

¹²⁶ Hirvelä & Heikkilä 2017: 139.

¹²⁷ EIT *Yaroslav Belousov v. Venäjä* (4.10.2016).

Halventavaa oli tapauksessa *Radkov ja Salev v. Bulgaria* vastaajien käsirautoittaminen vankilassa pidetyssä oikeuden istunnossa, jossa todellisia turvallisuusriskejä käsirautoittamisen perusteeksi ei ollut esitetty eikä menettelyä perusteltu.¹²⁸

Henkisen kärsimyksen tahallisen aiheuttamisen yhdistettynä fyysiseen pahoinpitelyyn on myös katsottu täyttävän kidutuksen tunnusmerkit. Toistaiseksi kuitenkin yksin henkisen kärsimyksen aiheuttamista ei ole pidetty kidutuksena, josta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien olisi antanut tuomioita. Sähköshokkien antamista tunnustuksen saamiseksi on sen sijaan pidetty kidutuksena.¹²⁹

Suomessa käsirautojen käyttöön tutkintavangin tai vangin kuljetuksen aikana on suhtauduttu rajoittavasti. Perustuslakivaliokunnan vakiintunut linja on ollut, ettei vankikuljetuksissa kahlehtiminen saa olla automaattista, vaan se tulee aina perustua todelliseen karkaamisvaaraan tai muuhun konkreettiseen perusteeseen.¹³⁰ HE 236/2016 vp esitettiin, että jatkossa kaikki kuljetettavat henkilöt saataisiin sitoa lyhytaikaisen kuljetuksen ajaksi. Apulaisoikeusasiamies oli aikaisemmin huomauttanut esityksen ongelmallisuudesta suhteessa perustuslain sekä siitä, että esitys on vastoin kansainvälisiä suosituksia ja kansainvälisten valvontaelinten, tässä tapauksessa Euroopan neuvoston kidutuksen vastaisen komitean, CPT käytäntöä. Esityksen tullessa perustuslakivaliokuntaan laillisuusvalvojan esitys kuitenkin tyrmättiin.¹³¹

Vastaavasti tapauksessa *Raninen vastaan Suomi* (1997) EIT totesi, että käsirautojen pitäminen vapaudenriiston yhteydessä ei ollut EIT 3 artiklan vastaista. Vaikka valittajan, tässä tapauksessa totaaliikieltäytyjä, panemiselle käsirautoihin häneen sotilasrikoksia koskeneen oikeudenkäynnin jälkeen kohdistetun laittoman vapaudenriiston yhteydessä ei ollut hyväksyttäviä perusteita, niin toimenpidettä ei voitu vakavuudeltaan pitää EIS 3 artiklan halventavalta kohtelulta edellyttämän vähimmäistasoon yltävänä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin määräsi Suomen valtion maksamaan korvauksia totaaliikieltäytyjä Kai Raniselle 10 000 markkaa yhdestä laittomasta pidätyksestä. Lisäksi Suomi korvaa Ranisen oikeudenkäyntikuluja Strasbourgissa 50000 markan verran.

¹²⁸ EIT *Radkov ja Salev v. Bulgaria* (27.5.2014).

¹²⁹ EIT *Cakici v. Turkki* (8.7.1999).

¹³⁰ Pellonpää ym. 2018: 424.

¹³¹ ks. lisää PeVL 6/2017 vp, LaVM 4/2017 vp.

Raninen tuomittiin vankeusrangaistukseen aikoinaan kahdeksan kertaa hänen kieltäytyttyään sekä aseellisesta että aseettomasta palveluksesta. Hän valitti toistuvista pidätyksistään Strasbourgiin, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Ihmisoikeustuomioistuin ei katsonut loukkaukseksi sitä, että Raninen kuljetettiin kerran mm. käsirautoissa varuskuntaan. Tuomioistuimen mielestä vain yksi pidätys oli laiton. Tuolloin Raninen vietiin häkkiin kertomatta pidätyksen syytä tai oikeammin kukaan ei kysynyt häneltä, aikooko hän kieltäytyä taas varusmiespalveluksesta. Tämä oli muun muassa sotilaskurinpitolain vastaista.¹³²

Myös kuolemanrangaistusta edeltänyt pitkäaikainen vangittuna pitäminen epäinhimillisissä olosuhteissa on katsottu kidutukseksi.¹³³

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuri jaosto antoi 9.7.2013 ratkaisun, jonka mukaan elinkautiseen vankeuteen tuomittujen tulee voida hakea vapauttamista. Tapauksessa *Vinter ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* oli kyse Englannin ja Walesin lain mukaan elinkautisen vankeusrangaistuksen määrittämisen yhteydessä määrätystä ehdottoman vankeuden vähimmäisajasta, jonka jälkeen tuomittu voi hakea vapauttamista. Jos rikos on erityisen vakava, elinkautisen vankeusrangaistuksen määrittämisen yhteydessä voidaan määrätä, ettei tuomitua voi vapauttaa muuten kuin invaliditeetin tai kuolemaan johtavan sairauden vuoksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuri jaosto katsoi asiassa, että Englannin ja Walesin laki on ihmisoikeussopimuksen vastainen. Tuomioistuin totesi, ettei vankeuden jatkamista puoltavien seikkojen painoarvossa tapahtuvia muutoksia voida arvioida lopullisesti tuomionantohetkellä. Rikoksen sovittaminen voi olla mahdotonta, jos vankeusaikana tapahtuvaa kehitystä ei oteta huomioon. On myös ihmisarvon vastaista riistää henkilöltä vapaus antamatta hänelle vähintään mahdollisuutta saada vapautensa jonakin päivänä takaisin. Ratkaisu perustuu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklaan, jonka mukaan ketään ei saa rangaista epäinhimillisellä tavalla.¹³⁴

2.4. Muut laitosolosuhteet

Vaikka kidutuksen sanotaan toteutuvan yleensä positiivisella teolla, se voi myös toteutua laiminlyönnillä, jos tämä on harkittua eikä kyse ole satunnaisesta toimesta. Viranomaisella onkin velvollisuus suojella vapaudenriiston kohteen terveyttä. Tämän vuoksi asianmukaisen hoidon laiminlyönti, samoin kuin epäinhimilliset hoitotoimenpiteet voivat olla EIS 3 artiklan loukkausta. Vastaavasti myös mielenterveys- tai muulle potilaalle

¹³² EIT Raninen v. Suomi (16.12.1997).

¹³³ Pellonpää ym. 2012: 347.

¹³⁴ EIT Vinter ja muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta (9.7.2013).

hoitotarkoituksessa annettu pakkolääkintä tai pakkoruokinta tai näiden toimenpiteet saatavat olosuhteiden mukaan olla ristiriidassa EIS sopimusmääräysten kanssa.

Pakkoruokinta, johon ei ollut terveydenhoidollisia perusteita, oli myös kidutusta alla olevassa tapauksessa *Nevmerzhitsky v. Ukraina*.¹³⁵

Nevmerzhitsky-tapauksessa kysymys oli siitä, perustiko nälkälakossa olleen tutkintavangin kohtelu pakkoruokintoihin kidutukseen. Kysymys oli myös siitä, perustuiko vankeus kailta osin kotimaiseen lakiin. Kysymys vielä siitä, oliko pitkään jatkunutta vankeutta perusteltu kaikissa vaiheissa relevantein ja riittävän syn.

Vuonna 1970 syntynyt valittaja toimi pankinjohtajana. Poliisi takavarikoi syyskuussa 1995 valittajan pankin tiloissa säilyttämät yli 184.000 US dollaria, jotka hän oli aikonut myydä eräälle asiakkaalle. Häntä vastaan aloitettiin saman vuoden lokakuussa esitutkinta valuuttamääräysten rikkomista koskevien epäilyjen perusteella. Hänelle esitettiin syytteitä huhtikuussa 1997 valuuttamääräysten rikkomisesta, varkaudesta ja veropetoksesta sekä joulukuussa 1997 ja maaliskuussa 1998 valtuuksien väärinkäytöstä, petoksesta ja väärennuksesta. Hän vaati tammi-huhtikuussa 1998 lääkärintarkastuksiin pääsyä. Häntä tutkineet lääkärit suosittelivat hänen viemistään terveysministeriön alaiseen laitokseen eri sairauksien vuoksi. Hänellä oli mm. syyhyä ja ihottumaa. Esitutkinta päätettiin syyskuussa 1998 ja syytetyt saivat tutustua asiakirjoihin. Aineisto toimitettiin elokuussa 1999 alioikeudelle, joka kuitenkin palautti asian lisätutkintaan. Syyttäjän valituksen johdosta korkein oikeus kumosi osin alioikeuden päätöksen todeten, että tiettyjen kysymysten osalta oli jo olemassa riittävät selvitykset. Lisätutkinta päätettiin helmikuussa 2000 mutta myöhemmin samassa kuussa tutkinta päätettiin aloittaa uudelleen. Helmikuussa 2001 valittaja tuomittiin petoksesta, petoksen valmistelusta, väärennuksista ja valtuuksien väärinkäytöstä 5,5 vuodeksi vankeuteen. Lisäksi kaikki hänen henkilökohtainen omaisuutensa julistettiin menetetyksi. Eräiltä osin syytteet hylättiin. Vuonna 2000 annetun armahdulain nojalla, ottaen myös huomioon, että valittaja oli jo ollut tutkintavankeudessa lähes 3 vuotta, alioikeus päätti, ettei hänen tarvinnut suorittaa rangaistusta. Tuomiosta ei valitettu.

Helmi- huhtikuussa 1998 valittajalla todettiin allerginen ihottuma, bakteeriperäinen märkäruupi ja krooninen sappirakontulehdus. Hän ryhtyi nälkälakkoon huhtikuussa 1998. Hän vain joi vettä. Hänen terveydentilaansa tutkittiin muutaman päivän kuluttua ja virtsa-analyysin jälkeen hänellä aloitettiin pakkoruokinta. Hän oli pakkoruokinnalla ja hän sai lääkärinhoitoa. Toukokuussa 1998 todettiin, että valittajalla oli ihottuma, krooninen sappirakontulehdus ja lihasheikkoutta. Tutkimuksen tehnyt laitos suositteli valittajan hakeutumista erikoishoitoon ihottumansa vuoksi. Hän keskeytti nälkälakkonsa heinäkuussa 1998, jolloin hänet otettiin iho- ja sukupuolitautilisairaalaan. Tutkimusten jälkeen hänellä todettiin syyhy ja märkäinen ihotulehdus. Lääkärit katsoivat, että valittajan syyhyä voitaisiin hoitaa vankilassa, ellei ollut edellytyksiä sille, että häntä hoidettaisiin sairaalan osastolla. Valittaja vaati osastohoitoa mutta pyyntö hylättiin. Hän ryhtyi jälleen nälkälakkoon lokakuussa 1998 ja jatkoi sitä ilmoituksensa mukaan helmikuuhun 2000 saakka. Hallituksen mukaan lääkärit tutkivat valittajaa toukokuun 1997 - helmikuun 2000 välisenä aikana kaikkiaan 61 kertaa. Kuitenkaan lääkärintarkastuksia ei tehty elokuun 1998 - tammikuun 2000 välillä. Päästyään vapaaksi helmikuussa 2000 valittaja otettiin kaupunginsairaalaan, jossa hän oli helmi-maaliskuussa 2000.

¹³⁵ EIT *Nevmerzhitsky v. Ukraina* (5.4.2005).

Valittajan sisar teki veljensä puolesta helmikuussa 2000 valituksen perustuslakituomioistuimelle pitäen tämän vankeutta perustuslain vastaisena. Tuomioistuimien jätti valituksen toimivaltaansa kuulumattomana tutkimatta.

Valittaja väitti, että hänen pakkoruokintansa ja vankeutensa olot rikkoivat erityisesti lokakuun 1998 - helmikuun 2000 välisen ajan osalta EIS 3 artiklaa. Hän väitti myös, että hänen tutkintavankeudestaan lokakuun 1998 - elokuun 1999 välillä ei ollut tehty asianmukaisia päätöksiä.

Hallitus väitti, ettei valittajan pakkoruokinnasta huolehtinut henkilöstö ollut ollut epäpätevää. Valittajaa ei myöskään ollut kytketty käsiraudoilla lämpöpatteriin vahtikoiran vartioidessa häntä. Hallituksen mukaan valittajaa ei ollut pidetty eristysseissä tammi-helmikuussa 2000. Hallitus vältteli kysymyksiä eristysseiden oloista ja siitä, oliko valittajan vankeuden jatkamisesta tehty asianmukaiset päätökset.

EIT totesi arvioivansa näytön riittävyyttä käyttämällä "kaiken järkevän epäilyn ulkopuolella"-kriteeriä. Sellainen näyttö saattoi perustua riittävän vahvojen, selvien ja yhdenmukaisten indisioiden tai kumoamattomien faktisten presumptioiden olemassaoloon. Huomioon tuli myös ottaa, miten asianosaiset olivat toimineet näyttöä hankittaessa. EIT:lla oli vain toissijainen asema ja sen tuli suhtautua varovasti ensiasteen tuomioistuimen tehtävien omaksumiseen, ellei se ollut välttämätöntä tietyn tapauksen oloissa. Jos kotimaista tutkintaa oli toimitettu, EIT:n tehtävänä ei ollut korvata omilla arvioillaan tosiseikoista kotimaisten tuomioistuinten tekemiä toteamuksia. Vaikka EIT ei ollut sidottu sellaisiin toteamuksiin, normaalisti täytyi olla pakottavia seikkoja, jotta EIT poikkeaisi niistä.

EIT totesi edelleen, että yksilövalitusjärjestelmän tehokkaan toimivuuden kannalta oli erittäin tärkeää, että valtiot tarjosivat kaiken tarpeellisen avun, jotta valitukset voitiin tutkia asianmukaisesti ja tehokkaasti. Käsillä olevan kaltaisille asioille oli luonteensa vuoksi, että tietyissä tapauksissa vain vastaajahallituksella oli pääsy tietoihin, joilla valittajan väitteet voitiin osoittaa tosiksi tai perättömiksi. Se, että hallitus jätti ilman tyydyttävää selitystä antamatta hallussaan olleita tietoja, saattoi kuitenkin antaa aiheen pitää valittajan väitteitä perusteltuina. Lisäksi se saattoi osoittaa, ettei vastaajavaltio ollut täyttänyt EIS 38 artiklan 1 a-kohdan mukaisia velvollisuuksiaan. Sama koski sitä tilannetta, että valtio viivytteli tietojen antamisen siten, että siitä aiheutui haittaa asian selvittämiseksi.

EIT totesi, että hallitus oli käsillä olevassa tapauksessa jättänyt antamatta lääkärinlausunnon ja vankilan johtajan päätöksen, joiden perusteella oli ryhdytty valittajan pakkoruokintaan. Hallitus ei myöskään ollut antanut perusteellisia ja yksityiskohtaisia selvityksiä valittajan vankeuden oikeudellisista perusteista eikä valittajan oloista yleensä vankeudessa ja erityisesti eristysseissä eikä hänen lääkärinhoidostaan. Sanotuista laiminlyönneistä ei ollut annettu vakuuttavaa selitystä. Sen vuoksi EIT katsoi, että hallituksen toiminnasta voitiin tehdä johtopäätöksiä. Ottaen huomioon tosiseikkojen selvittämisen vaikeuden käsillä olevan kaltaisissa tapauksissa ja vastaajahallituksen yhteistyön olennaisen merkityksen EIT katsoi, että hallitus ei ollut EIS 38 artiklan 1 a-kohdan mukaisesti tarjonnut kaikkea apuaan tosiseikkojen selvittämiseksi.

Valittaja väitti, että häntä oli pidetty vankilan eristysseissä, vaikka hänellä oli ollut kroonisia sairauksia. Hänelle ei ollut annettu asianmukaista lääkärinhoitoa ja vankeuden olot (hygieniat, vuodevaatteet jne.) olivat olleet epätydyttäviä. Häntä oli pakkoruokittu hänen nälkälakkonsa aikana ilman että se olisi ollut lääketieteellisesti välttämätöntä. Siitä oli aiheutunut hänelle merkittävää henkistä ja fyysistä kärsimystä. Hänet oli kytketty

käsiraudoilla lämpöpatteriin vartijoiden ollessa paikalla ja pitäessä häntä aloillaan, kun häntä oli ruokittu erityisen putken kautta.

EIT totesi, että EIS 3 artiklaa voitiin soveltaa vain kaltoin kohteluun, joka oli kovuudeltaan tiettyä minimitasoa. Minimien arviointi oli suhteellista ja riippui tapauksen kaikista asiantaaroista kuten kohtelun kestosta, sen fyysisistä ja henkisistä vaikutuksista ja joissakin tapauksissa uhrin sukupuolesta, iästä ja terveydentilasta. Kohtelun halventavuutta harkitessaan EIT otti huomioon, oliko sen tarkoituksena asianomaisen henkilön nöyryyttäminen ja halventaminen ja vaikuttiko se haitallisesti hänen henkilöönsä EIS 3 artiklan kanssa yhteensopimattomin tavoin. Artiklan rikkomusta ei kuitenkaan voitu johdonmukaisesti sulkea pois, vaikka sellaista tarkoitusta ei olisi ollut olemassa. Kärsimyksen ja nöyryytyksen täytyi ylittää sen kärsimyksen ja nöyryytyksen, joka välttämättä liittyi lailliseen vapaudenriistoon. Valtion oli kuitenkin varmistettava, että vankia pidettiin hänen ihmisarvonsa kanssa yhteensopivissa oloissa eikä täytäntöönpanon tavasta ja menetelmästä aiheutunut hänelle vankeuteen luontaisesti sisältyvää kärsimystä kovempia kärsimyksiä. Lisäksi valtion tuli varmistaa, että vangin terveys ja hyvinvointi turvattiin riittävästi vankeudesta johtuvien käytännöllisten vaatimusten puitteissa tarjoamalla hänelle asianmukaista lääkärinhoitoa. Huomioon tuli ottaa vankeuden olojen kumulatiiviset vaikutukset kuten myös valittajan tekemät erityiset väitteet.

Vankeuden olot

Valittaja väitti, että häntä oli pidetty 12 muun vangin kanssa 7 neliömetrin suuruudessa sellissä, jossa ei ollut juomavettä eikä mahdollisuutta peseytymiseen. Sellissä oli luteita ja täitä, jotka olivat aiheuttaneet hänelle ihotauteja. Huhtikuussa 1999 hänet oli pantu eristys-selliin 10 päiväksi, vaikka hän oli vielä ollut nälkälakossa. Selli sijaitsi 1800-luvun rakennuksen kellarikerroksessa ja oli kostea. Karkeapintaaiset betoniseinät olivat märkiä. Lämpötila oli 15 astetta. Myös lattia oli betonia. Ilmanvaihtoa ei ollut eikä hän ollut saanut käydä säännöllisesti ulkoilmassa. Sellissä ei ollut WC:tä ja vesijohto oli avattu vain pyynnöstä. Hän ei ollut kyennyt kestäämään näitä oloja, minkä vuoksi hän oli leikannut ranteensa päästäkseen takaisin nälkälakkolaisten selliin.

Hallitus ei lausunut asiasta.

EIT totesi, että valittajan sellin oloja ei voitu varmuudella selvittää ajan kulumisen vuoksi. Ottaen kuitenkin huomioon, että valittajan lausumat olivat johdonmukaisia ja yksityiskoh-taisia ja vastasivat yleisesti tiettyjen ihmisoikeuselinten toimittamien tarkastusten tuloksia eikä hallitus ollut lausunut asiasta, EIT katsoi, että valittajaa oli pidetty oloissa, jotka perustivat halventavan kohtelun EIS 3 artiklan mielessä. Hänen tilannettaan oli pahentanut se seikka, että hänet oli määrätty kurinpitotoimen eristys-selliin, jonka olot olivat täysin EIS 3 artiklan vastaisia. Lääkärintodistusten mukaan valittaja oli saanut vankeutensa aikana erilaisia ihosairauksia ja hänen terveytensä oli tuona aikana huonontunut merkittävästi. Vaikka hän oli saanut sairauksiin hoitoa, niiden saaminen, uusiutuminen, pahentuminen ja lisähoito vapauttamisen jälkeen osoittivat, että häntä oli pidetty epäterveellisessä ympäristössä, joka ei täyttänyt perusvaatimuksia hygienian suhteen. Näistä oloista oli seurannut hänen terveydelleen ja hyvinvoinnilleen niin suurta haittaa, että ne perustivat halventavan kohtelun. EIS 3 artiklaa oli rikottu.

Pakkoruokinta

Valittaja totesi, että pakkoruokinnan välttämättömyyttä lääketieteelliseltä kannalta ei ollut harkittu määräysten mukaisesti lääkitöimikunnassa. Häntä vastaan oli käytetty voimakeinoja. Häntä oli rangaistu nälkälakosta panemalla hänet eristys-selliin. Häntä oli ruokittu

muiden vankien eikä hoitohenkilöstön toimesta. Hänet oli usein kytketty tuoliin tai lämpöpatteriin ja hänet oli pakotettu nielemään kumiputki. Hän jätti EIT:lle näytöksi erään vankitoverinsa kirjallisen lausuman.

Hallitus totesi, että pakkoruokintaan oli ryhdytty valittajan hengen turvaamiseksi. Häntä oli tutkittu käytännössä joka toinen tai kolmas päivä yhden tai useamman lääkärin toimesta. Hänet oli viety sairaalaan laajempia tutkimuksia varten kahdella kerralla. Hoitohenkilöstö oli huolehtinut ruokinnasta. Hallitus jätti EIT:lle näytöksi hoitohenkilöstön kirjallisia lausumia.

EIT totesi, että toimenpidettä, joka lääketieteen vakiintuneiden periaatteiden kannalta hoidollisesti välttämätön, ei periaatteessa voitu pitää epäinhimillisenä ja halventavana. Samaa voitiin sanoa pakkoruokinnasta, jolla tarkoitettiin pelastaa vangin henki hänen kieltäytyessään syömästä. Kuitenkin lääketieteellisestä välttämättömyydestä täytyi olla vakuuttavaa näyttöä. Lisäksi päätöksentekoon tuli liittyä prosessuaalisia takeita. Pakkoruokinnan tapa nälkälakon aikana ei saanut ylittää kovuudeltaan EIS 3 artiklan mukaista minimikynnystä.

EIT totesi, että hallitus ei ollut jättänyt nälkälakon varalta annettujen määräysten mukaista lääkäritoimikunnan kirjallista lausuntoa, jolla olisi todettu valittajan terveydentilan hengenvaarallisesta huonontumisesta. Myöskään ei ollut jätetty määräysten mukaista vankeuslaitoksen johtajan päätöstä. Nämä vaatimukset olivat pakottavia. Sen vuoksi EIT katsoi jääneen näyttämättä, että kotimaiset viranomaiset olisivat tehneet päätöksen pakkoruokinnan lääketieteellisestä välttämättömyydestä. Niin ollen voitiin vain lähteä siitä, että pakkoruokinta oli ollut mielivaltaista. Prosessuaalisia vaatimuksia ei ollut noudatettu eikä voitu sanoa, että viranomaiset olisivat toimineet valittajan edun mukaisesti. Mitä tuli ruokinnan tapaan, EIT otaksui asianosaisten lausumien perusteella, että määräyksiä oli noudatettu. Kuitenkin pakkotoimet eli käsiraudat, suun levittäjä ja ruokatorveen pantu kumiputki saattoivat perustaa EIS 3 artiklassa tarkoitetun kidutukset, ellei näihin ryhtyminen ollut lääketieteellisesti välttämätöntä. EIT katsoi, ottaen huomioon, ettei lääketieteellistä välttämättömyyttä ollut näytetty, että valittajan kerrottua kohtelua oli pidettävä kidutuksena. Siten EIS 3 artiklaa oli rikottu.

Lääkärinhoito

Valittaja väitti, että hän ei ollut saanut tarpeellista lääkärinhoitoa vankeutensa aikana. Vankilassa ei ollut ollut hänen sairautensa vaatimia lääkkeitä. Hän oli saanut niitä sukulaisiltaan. Joskus niiden antaminen oli evätty, kun hän ei ollut lopettanut nälkälakkoaan.

Hallitus väitti, että valittajan lääkärinhoito oli ollut asianmukaista.

EIT totesi, että valittajan pakkohoito, sellaisena kuin sitä oli annettu, osoitti jo itsessään, että valittaja ei ollut saanut asianmukaista lääkärinhoitoa. Lisäksi lääkäri oli tutkinut hänet vasta 1,5 kuukauden kuluttua hänen vangitsemisestaan. Hänellä ei ennen vankeuttaan ollut ollut ihotauteja ja hänen terveydentilansa oli ollut normaali. Lääkäritutkimuksissa toukuussa 1998 oli suositeltu valittajan hoitoa erikoissairaalassa. Tätä suositusta ei ollut noudatettu, kun sairaalan mielestä valittajaa oli voitu hoitaa vankilassakin. Valittaja oli keskeyttänyt nälkälakkonsa heinäkuussa 1998 ja aloittanut sen uudelleen saman vuoden loka-kuussa. Saadusta selvityksestä ilmeni, että lääkäri ei ollut tutkinut häntä elokuun 1998 - tammikuun 2000 välillä. Tätä ei voitu pitää asianmukaisena lääkärinhoitona valittajan nälkälakkoon ja ihotauteihin nähden. Hallitus ei myöskään ollut antanut kirjallisia raportteja pakkoruokinnasta, ravinnon laadusta ja lääkärinavusta tuolta osin. EIT katsoi, että edellä olevassa tapauksessa oli yksimielisesti rikottu EIS 3 artiklaa.

Mielisairaaloihin koskevat vastaavanlaiset vaatimukset kuin vankiloita. Valtio ei siis voi pätevästi vedota varojen ja muiden resurssien puutteeseen selityksenä sille, miksi valtion vastuulla olevien vankiloiden, vastaanottokeskusten tai hoitokotien olosuhteet ovat EIS 3 artiklan vastaisesti epäinhimilliset tai halventavat. Tosin kehnot vankilaolosuhteet sellaisenaan voivat olla vastoin EIS 3 artiklaa.

Tapauksessa *Stanev v. Bulgaria* kidutuksen vastainen komitea oli todennut hoitokodin asumisolosuhteet, ruoan sekä muutkin asumisjärjestelyt epäinhimillisiksi ja halventaviksi EIS 3 artiklan nojalla.¹³⁶ Myös mielenterveysongelmista kärsivän henkilön hoitokodin puutteet ovat valtion vastuulla. Eristäminen ei sinänsä loukkaa EIS 3 artiklaa, vaan sen sijaan asiassa tulee ottaa huomioon eristämisen pituus ja muut mahdolliset seikat. Lisäksi tärkeä huomio on, että mielisairaanhoidon saaminen omalla kielellään kuuluu osaksi hyvää hoitoa.

Myös vastaanottokeskusten puutteelliset ja tai liian täydet tilat voivat aiheuttaa EIS 3 artiklan loukkauksen. Erityisesti lasten sijoittaminen karkottamista varten hallinnolliseen vankeuteen vastaanottokeskukseen niin sanottuun säilöönottoyksikköön, joka ei ole soveltuva heidän tarpeilleen, voi johtaa kyseisen EIS 3 artiklan loukkaukseen.

Tapauksessa *A.B. ym. v. Ranska* perheen 4-vuotiaan lapsen sijoittaminen säilöönottoyksikköön yhdessä vanhempiensa kanssa 18 päivän ajaksi oli EIS 3 artiklan vastaista, koska keskus oli lentokentän kiitoradan vieressä ja ulkona leikkivät lapset altistuivat valtavalle melulle. Lisäksi säilöönottoyksikössä oli pakkolaitosmainen ilmapiiri. Poliisien läsnäolo ja kovaäänisistä annetut määräykset sekä lapsen stressi vanhempien vankeuden aikana yhdessä vankeuden pituuden kanssa tekivät olosuhteista lapsen kannalta EIS 3 artiklan vastaisen. Lyhyempi jakso kyseisissä olosuhteissa ei välttämättä ole loukkaus, mutta ajan pitkittyminen merkitsi tässä tapauksessa ratkaisevasti.¹³⁷

¹³⁶ EIT *Stanev v. Bulgaria* (17.1.2012).

¹³⁷ EIT *A.B. ym. v. Ranska* (12.7.2016).

Samoin EIS 3 artiklan loukkaus voi tulla kyseeseen, mikäli lapsiperheen karkotustilanteessa karkottava valtio ei saa vastaanottavalta valtiolta tarpeellisia vakuuksia lasten asianmukaisesta sijoittamisesta ja siitä, että perheen jäseniä ei eroteta toisistaan. Tämä tulee esille alla olevassa tapauksessa *Tarakhel v. Sveitsi*, jossa katsottiin, että mikäli Sveitsi karkottaa lapsiperheen Italiaan ilman tällaisia vakuuksia ja perheenjäsenet erotetaan toisistaan, karkottaminen merkitsisi kyseisen 3 artiklan loukkausta.¹³⁸ Yksin elävän nuoren miehen karkottaminen Italiaan ei sen sijaan ole ollut EIS 3 artiklan vastaista.

Valittajina on kahdeksan Afganistanin kansalaista (Golajan Tarakhel, hänen vaimonsa ja heidän kuusi alaikäistä lastaan), jotka asuvat Sveitsissä. Aviopari ja heidän viisi vanhinta lastaan astuivat maihin Italian rannikolla kesäkuussa 2011. Väärän henkilöllisyyden ilmoittamisen vuoksi heihin sovellettiin Eurodac-tunnistamismenettelyä. Samana päivänä heidät sijoitettiin vastaanottotiloihin, joissa he olivat heinäkuuhun 2011 saakka. Kun heidän henkilöllisyytensä oli selvitetty, heidät siirrettiin turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskukseen (CARA) Bariin.

Kahden päivän kuluttua Bariin saapumisesta valittajat poistuivat luvatta vastaanottokeskuksesta ja matkustivat Itävaltaan. He hakivat turvapaikkaa Itävallasta, mutta heidän hakemuksensa hylättiin. Valittajat matkustivat Sveitsiin ja jättivät turvapaikkahakemuksen marraskuussa 2011. Tammikuussa 2012 liittovaltion maahanmuuttovirasto (FMO) päätti, ettei se käsitelisi turvapaikkahakemusta, koska Italia oli vastuussa asian käsittelystä. Päätös perustui Dublin-asetukseen, joka sitoo Sveitsiä EU:n kanssa tehdyn yhteistyösopimuksen nojalla. Valittajille annettiin sen vuoksi karkotusmääräys Italiaan.

Valittajien määräyksestä jättämä valitus hylättiin. Valittajat valittivat EIT:hen ja pyysivät väliaikaista toimenpidettä Italiaan karkotuksen lykkäämiseksi. Pyyntö hyväksyttiin toukuussa 2012. Sveitsin viranomaisille ilmoitettiin, ettei valittajia tulisi karkottaa Italiaan, kun asia oli EIT:n käsiteltävänä. Asiaa käsitellyt EIT:n jaosto luopui vuonna 2013 toimivallastaan suuren jaoston hyväksi.

Valittajat väittivät, että EIS 3 artiklaa oli rikottu. He katsoivat, että jos heidät palautettaisiin Italiaan ilman yksilöllisiä takeita siitä, että heistä pidettäisiin huolta, he joutuisivat epäinhimillisen ja halventavan kohtelun kohteeksi Italian turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmässä esiintyvien järjestelmällisten puutteiden vuoksi. Valittajat väittivät lisäksi, että EIS 13 artiklaa sekä EIS 3 artiklaa oli rikottu, koska Sveitsin viranomaiset eivät olleet ottaneet riittävästi huomioon heidän henkilökohtaisia olosuhteitaan ja perhetilannettaan Italiaan palauttamismenettelyn yhteydessä. Valtio vastusti valittajien väitteitä.

EIT katsoi ensin aiheelliseksi tarkastella Sveitsin EIS 3 artiklaan liittyvää vastuuta, vaikka se ei ollut kiistanalainen tässä asiassa. EIT huomautti, että yleissopimus ei estänyt valtioita siirtämästä suvereniteettia kansainväliselle järjestölle yhteistyön tekemiseksi tietyillä aloilla. Valtiolla on kuitenkin yleissopimuksen mukaan täysi vastuu kaikista toimista, jotka eivät kuulu sen kansainvälisiin velvoitteisiin, silloin kun valtio on käyttänyt harkintavaltaa. EIT huomautti, että jäsenvaltiot voivat Dublin-asetuksen ns. ”suvereniteettilausekkeen” perusteella käsitellä kolmannen maan kansalaisen turvapaikkahakemuksen, vaikka valtio ei

¹³⁸ EIT *Tarakhel v. Sveitsi* (4.11.2014).

asetuksen mukaan olisi vastuussa hakemuksen käsittelystä. Sveitsin viranomaiset olisivat Dublin-asetuksen mukaan siis voineet luopua valittajien palauttamisesta Italiaan, jos ne katsoivat, että vastaanottajamaa ei täyttänyt yleissopimuksen mukaisia velvoitteitaan. Päätös valittajien palauttamisesta ei siis tarkkaan ottaen kuulunut Sveitsin kansainvälisiin velvoitteisiin. Sveitsillä oli sen vuoksi katsottava olevan EIS 3 artiklaan liittyvä vastuu tässä asiassa.

Käsitellessään EIS 3 artiklaa EIT muistutti, että turvapaikanhakijan karkotus voi olla ristiriidassa EIS 3 artiklan kanssa, jos on olemassa ”vahvoja perusteita” epäillä, että henkilö on ”todellisessa vaarassa” joutua kidutuksen tai epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kohteeksi vastaanottajamaassa. EIT viittasi M.S.S.v.Belgia and Kreikka -tapaukseen (n:o 30696/09), jossa se painotti turvapaikanhakijoiden erityisen haavoittuvaa asemaa. Aiemmin käsitelmissään tapauksissa EIT on todennut, että alaikäisten erityinen haavoittuvuus on ratkaiseva tekijä ja sen on oltava etusijalla laittoman maahanmuuttajan asemaa koskeviin pohdintoihin nähden.

Tässä asiassa EIT:n oli arvioitava, oliko olemassa vahvoja perusteita epäillä, että valittajat joutuisivat EIS 3 artiklan vastaisen kohtelun kohteeksi, jos heidät palautettaisiin Italiaan. EIT tarkasteli ensin turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmän yleistä tilannetta Italiassa, muun muassa vastaanottokeskusten kapasiteettia. Ottamatta tarkemmin kantaa erimielisyyksiin menetelmistä, joita Italiassa käytettiin ilman asuinpaikkaa olevien turvapaikanhakijoiden määrän laskemiseen, EIT pani merkille, että vuonna 2013 jätettyjen turvapaikkahakemusten määrä (14 184 kesäkuussa) poikkesi huomattavasti niiden vastaanottokeskusten paikkamäärästä (9 630), joihin turvapaikanhakijat viranomaisten ilmoituksen mukaan sijoitettaisiin. EIT tarkasteli myös käytettävissä olevien vastaanottokeskuksen olosuhteita ja pani merkille, että UNHCR oli kuvannut useita ongelmia vuoden 2013 suosituksissaan. UNHCR ei ollut kuitenkaan havainnut laajalle levinnyttä väkivaltaa tai terveydelle vaarallisia olosuhteita. Suosituksissa korostettiin myös Italian viranomaisten työtä vastaanotto-olojen parantamiseksi. Edellä esitetyn perusteella EIT katsoi, että Italian tilannetta ei voitu verrata Kreikassa M.S.S.-tuomion antamisajankohtana vallinneeseen tilanteeseen. Pelkkä vastaanottojärjestelmän rakenne ja yleinen tilanne eivät voineet kokonaan estää turvapaikanhakijoiden lähettämistä Italiaan. Tietoaineisto herätti kuitenkin vakavia epäilyjä järjestelmän nykyisestä kapasiteetista. Oli mahdollista, että huomattava määrä turvapaikanhakijoita jätettiin ilman majoitusta tai sijoitettiin täpötäysiin vastaanottokeskuksiin ilman yksityisyyttä tai terveydelle vaarallisiin tai väkivaltaisiin olosuhteisiin. Tämän seikan poissulkeminen ei siis ollut perusteltua.

EIT tarkasteli tämän jälkeen valittajien henkilökohtaista tilannetta. EIT totesi, että, toisin kuin M.S.S.-tapauksessa, Italian viranomaiset huolehtivat valittajista heti heidän saavuttuaan maahan. Kun otetaan huomioon Italian vastaanottojärjestelmän nykytilanne, niin Sveitsin viranomaisten täytyi kuitenkin saada Italialta takeet siitä, että valittajat saisivat paikan vastaanottokeskuksesta. Ja että olosuhteet olisivat lasten iän mukaiset ja että perhe saisi pysyä yhdessä. Vaikka lapsiperheille Italian viranomaisten mukaan taattiin muun muassa asunto, ruoka, terveydenhuolto ja italian kielen opetus, EIT huomautti, että viranomaiset eivät olleet antaneet tarkempaa tietoa siitä, miten valittajista huolehdittaisiin. Koska vastaanottokeskuksesta, fyysisistä vastaanotto-oloista ja perheen pitämisestä yhdessä ei ollut yksityiskohtaista ja luotettavaa tietoa, niin EIT katsoi, ettei Sveitsin viranomaisilla ollut riittäviä takeita siitä, että valittajista huolehdittaisiin lasten iän kannalta sopivalla tavalla, jos heidät palautettaisiin takaisin Italiaan. EIT katsoi sen vuoksi, että EIS 3 artiklaa rikotaisiin, jos valittajat palautettaisiin Italiaan, vaikka Sveitsin viranomaiset eivät olisi saaneet Italian viranomaisilta yksilöllisiä takeita siitä, että valittajista huolehdittaisiin lasten iän kannalta sopivalla tavalla ja perhe saisi pysyä yhdessä.

Tarkastellessaan EIS 13 artiklaa yhdessä EIS 3 artiklan kanssa EIT totesi, että valittajilla oli ollut käytettävissään tehokas oikeussuojakeino EIS 3 artiklaan liittyvän valituksen osalta. Tämä osa valituksesta oli sen vuoksi hylättävä ilmeisen perusteettomana.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin onkin toistuvasti korostanut, että viranomaisten hallussa olevia henkilöitä on kohdeltava asianmukaisesti, eikä heitä saa alistaa EIS 3 artiklan vastaiselle kohtelulle. Tämän vuoksi valtio on vastuussa kidutuksesta tai epäinhimillisestä tai halventavasta kohtelusta EIS 3 artiklan nojalla eli julkisen vallan edustajien kuten esimerkiksi poliisin, armeijan, turvallisuus- tai vankilaviranomaisten toimista.

Vapaudenriiston kohteeksi joutuneen henkilön tulee kyetä näyttämään, että hän on joutunut väitetyn kohtelun alaiseksi tavalla, jonka vuoksi valtio on vastuussa teosta. Sen sijaan valtion vastuu ei välttämättä edellytä yksilöimään rikosoikeudellisessa vastuussa olevan yksilön osoittamista. Tärkeä huomio on myös se tosiseikka, että mikäli kidutuksen tai epäinhimillisen kohtelun uhrilla ei ole käytettävissään tehokkaita kotimaisia oikeussuojakeinoja, uhri voi suoraan kääntyä ihmisoikeustuomioistuimen puoleen.¹³⁹

Toisaalta tulee kuitenkin huomioida, että vapaudenriiston kohteena oleva henkilö saattaa olla niin sanotusti heikossa asemassa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että vapaudenriiston kohteena olevalla saattaa olla vaikeuksia näyttää, että on ylipäättään joutunut väitetyn kohtelun alaiseksi.¹⁴⁰ Ongelmana saattaa olla, että vapaudenriiston kohteeksi joutunut ei mahdollisesti voi viranomaisten lailla kerätä ja esittää todistusaineistoa itsensä puolustukseksi. Valittajan tekemän uskottavan väitteen kidutuksesta tai epäinhimillisestä kohtelusta edellyttävätkin aluksi tehokasta tutkintaa, sillä tuomioistuin edellyttää lisäksi vahvaa näyttöä väitetystä kohtelusta. Huomioitavaa on, ettei oikeudenloukkauksen kokeneen valittajan tarvitse osoittaa kuitenkaan väitetystä kohtelusta rikosoikeudellisessa vastuussa olevaa yksilöä.

¹³⁹ Petman 2007: 1156.

¹⁴⁰ Petman 2007: 1157.

3. SOPIMUSTEN SOVELTAMINEN KIDUTUKSEN KIELLOSTA

3.1. Kansainvälisten sopimusten velvoittavuus

Useat ihmisoikeudet jättävät kansainvälisten sopimusmääräysten mukaan tilaa punninnalle sekä rajoituslausekkeille. Oikeusperiaatteita punnitaan tällöin aina tapauskohtaisesti erilaisissa tilanteissa. Kyse on yhdysvaltalaisen oikeusfilosofin Ronald Dworkinin luokittelemasta oikeusnormista, jotka jaetaan sääntöihin ja periaatteisiin. Oikeussäännöt ovat ehdottomia. Niitä joko sovelletaan tai sitten ei. Sen sijaan periaatteille on tunnusomaista niiden suoma painoarvo. Toisaalta tulee huomata, että samaan tapaukseen voi soveltua myös keskenään ristiriidassa olevia oikeusperiaatteita.¹⁴¹

Ihmisoikeuksia sovellettaessa on kyse siitä, että *joissain tapauksissa* jäsenvaltiolla on mahdollisuus rajoittaa *jotain* EIS takaamaa oikeutta. Tällöin kyse on valtiolle suodun harkintavallan käytöstä. Euroopan ihmisoikeussopimus sisältää siis oikeuksia, joista voi ja ei voi poiketa. Lisäksi on olemassa oikeuksia ja vapauksia, joiden käyttämistä voidaan jollain tavalla rajoittaa. Sopimuksen perustavampaa laatua ovat taas ne artikkelit, joista ei ole oikeutta poiketa edes sodan tai kansallisen hätätilan aikana. Näitä ovat muun muassa oikeus elämään EIS 2 artikla, kidutuksen kieltö EIS 3 artikla, orjuuden kieltö EIS 4 § 1 artikla ja legaliteettiperiaate EIS 7 artikla¹⁴².

Legaliteettiperiaatteessa on kyse laillisuusperiaatteesta. Tällä tarkoitetaan lailla säättämisen vaatimusta sekä tarkkarajaisuus- ja täsmällisyysvaatimusta. Legaliteettiperiaate on yksi oikeusvaltiollisen rikosoikeuden kulmakivistä.¹⁴³ Ensinnäkin tärkeintä on ymmärtää, että mahdollisten ihmisoikeusrajoitusten tulee olla aina lainmukaisia. Lainmukaisuudella pyritään kansallisen oikeuden takaamaan riittävän oikeussuojakeinon suhteessa viranomaisen mahdollista mielivaltaa vastaan. Toisekseen mahdollisella rajoituksella tulee olla aina hyväksyttävä peruste ja päämäärä. Kolmanneksi rajoituksen tulee olla välttämätöntä tavoiteltavan päämäärän vuoksi.¹⁴⁴

¹⁴¹ Hirvonen 2012: 72–75.

¹⁴² Hirvelä & Heikkilä 2017: 5.

¹⁴³ Melander 2002: 939–940.

¹⁴⁴ Honko 2017: 24.

Kidutusta pidetään kuitenkin aina ja kaikkialla velvoittavana niin sanottuna *jus cogens* –normina. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, ettei tästä velvoitteesta voi milloinkaan sopimuksin poiketa. Jus cogens–normi määrittää valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen (SopS 33/1980) 53 artiklassa.

”Valtiosopimus on mitätön, jos se sen tekemisen aikana on ristiriidassa yleisen kansainvälisen oikeuden ehdottoman normin kanssa. Tässä yleissopimuksessa tarkoitetaan yleisen kansainvälisen oikeuden ehdottomalla normilla kansainvälisen valtioyhteisön kokonaisuudessaan hyväksymää ja tunnustamaa normia, josta poikkeaminen ei ole sallittu ja jota voidaan muuttaa vain myöhemmällä samanluonteisella yleisen kansainvälisen oikeuden normilla.”

(Wienin yleissopimus SopS 33/1980, 53 artikla)

Kyse on siitä, että mikäli tällaisen *jus cogens* -normin ja muiden normien välille löytyy ristiriita, on tällöin muiden normien väistytävä. Toisin sanoen, jokaisen ristiriidan, tässä tapauksessa kidutuksen kieltä, tulee muun oikeudellisen normin välillä ratkettava *jus cogens* -normin hyväksi.¹⁴⁵ Kysymys on tällöin pakottavasta oikeudesta, mikä tarkoittaa oikeussääntelyä, jota kaikkien on ehdottomasti noudatettava.

Kidutuksen kiellon ehdottomuuden vuoksi sovellettavaksi ei tule myöskään kysymykseen normaali valtion harkintamarginaalioppi.¹⁴⁶ Harkintamarginaaliopissa kyse on oikeudellisesta liikkumatilasta. Kyse on siitä, että laajan harkintamarginaalin alueilla rajoituslausekkeet korostavat kansallisten tuomioistuinten ratkaisuvalltaa. Siinä ihmisoikeustuomioistuin jättää valtiolle tietyn oikeudellisen liikkumatilán, jonka ihmisoikeussopimuksen rajoitusperusteet suovat valtiolle. Tämä perustuu siihen tosiseikkaan, että ihmisoikeustuomioistuin katsoo kansallisten tuomioistuinten tai lainsäädäntöelinten olevan kyseisessä tapauksessa parempia arvioimaan rajoituksen välttämättömyyttä. Sen sijaan kaupan harkintamarginaalin alueilla rajoituslausekkeiden tulkinta on lähes yksinomaan ihmisoikeustuomioistuimen tehtävä.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Petman 2007: 1167.

¹⁴⁶ Pellonpää ym. 2012: 344.

¹⁴⁷ Rautiainen 2011: 1153.

Olennaista on siis ymmärtää, etteivät kaikki ihmisoikeusvelvoitteet mahdollista oikeudellista harkintaa.¹⁴⁸ Toisin sanoen EIS:n 3 artiklan velvoitteista kidutus, epäinhimillinen ja halventava kohtelu valtio tai sen yksittäinen kansalainen ei voi vapautua missään muodossa. Sopimusvaltiot eivät myöskään voi näissä tapauksissa tehdä minkäänlaista varaumaa lainsäädäntöön.¹⁴⁹ Varaumassa on kyse siitä, että sopimusta solmittaessa osapuoli ilmoittaa, ettei sen sitoutuminen sopimukseen koske tiettyä tai tiettyjä sopimuskohtia.¹⁵⁰

Kyseinen EIS 3 artikla ei kuitenkaan anna poikkeusta esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden selvittämisessä. Näin ollen EIS 3 artiklan ihmisoikeudet taataan kaikkina aikoina jokaiselle sopimusvaltion oikeudenkäyttöpiiriin kuuluvalla henkilölle. Mahdollisella kansallisuudella tai syntyperällä ei tällöin ole merkitystä kyseisen oikeuden määrittelyssä. Säännös suojaakin yksilöä mahdollisesti suhteessa kolmansiin osapuoliin. Huomionarvoista on lisäksi se, ettei sillä ole merkitystä onko henkilön mahdollinen kansallisuusvaltio liittynyt ihmisoikeussopimukseen vai ei.¹⁵¹ Tämä sopimussääntö pätee siis kaikkina aikoina niin sodan kuin mahdollisesti valtiota uhkaavan poikkeustilan aikana, eli myös silloin kun normaali yhteiskuntaelämä on uhattuna.¹⁵²

Kidutuksen kiellosta ei voi poiketa edes silloin, jos henkilöllä voidaan perustellusti epäillä olevan terroristi- tai muita rikollisyhteyksiä. Terrorismilla tarkoitetaan yleensä sellaista väkivaltaista kansallisen lain tai kansainvälisen oikeuden vastaista toimintaa tai sillä uhkaamista, jonka tarkoituksena on levottomuuden ja vakavan pelon synnyttäminen. Useimmiten terroristien tavoitteena on pakottaa poliittiset päättäjät tekemään tai tekemättä jättämään jotain sellaista, jota terroriteon suorittajat tahtovat. Terroristissa teoissa tyypillistä on medianäkyvyyden hyväksikäyttö omien päämäärien saavuttamiseksi.¹⁵³ Terrorismi on näkynyt viime vuosina otsikoissa terrorisminvastaisten toimien lisääntymisenä niin kansainvälisten kuin kansallisten lakien säätämisessä.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Hirvonen 2012: 75.

¹⁴⁹ Petman 2007: 1149.

¹⁵⁰ Hakapää 2010: 39.

¹⁵¹ Scheinin 2002: 15.

¹⁵² Pellonpää ym. 2018: 404–405.

¹⁵³ Esko 2017:106.

¹⁵⁴ Sisäministeriön julkaisuja 2018: Kansallinen terrorismintorjunnan strategia 2018–2021.

3.2. Sopimusten soveltaminen Suomessa

Kansainvälisen oikeuden yleisen periaatteen mukaisesti sopimusvaltio voi itse määrätä, miten se täyttää kansainvälisen sopimuksen sille määrittelemät velvollisuudet. Käytännössä tämä tarkoittaa tapaa millä sopimus saatetaan voimaan osaksi valtiosisäistä oikeutta. Monistisessa järjestelmässä valtiosopimus tulee ratifioinnin tai muun hyväksymismenettelyn kautta automaattisesti osaksi valtiosisäistä oikeutta. Nämä ovat myös suoraan sovellettavissa viranomais- ja tuomioistuintoiminnassa. Tämä kuitenkin edellyttää, että sopimusmääräykset ovat täsmällisiä sovellettaviksi.¹⁵⁵

Suomi on omaksunut dualistisen mallin kansainvälisten sopimusten ja valtiosisäisen oikeuden välisen suhteen osalta.¹⁵⁶ Tämä tarkoittaa tapaa, jossa erotetaan kansainvälinen ja kansallinen oikeus kahdeksi erilliseksi oikeusjärjestykseksi. Dualistisissa järjestelmissä tarvitaan siis erillinen lainsäädäntötoimi, jotta kansainvälisen oikeuden tasolla velvoittavat sopimusmääräykset tulisivat osaksi valtiosisäistä oikeutta ja sovellettaviksi käytännön ratkaisutoiminnassa. Käytännössä kyse on siitä, että sopimus tulee osaksi kansallista lainsäädäntöä vasta sopimuksen ratifioinnin eli voimaansaattamisen yhteydessä. Asetuksen voimaansaattamisen jälkeen sopimusta aletaan soveltaa niin viranomais- kuin tuomioistuinmenettelyssä.

Maamme on ratifioinut vuonna 1989 kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen (SopS 59–60/1989). Käytännössä tämä on tarkoittanut sitä, että vuodesta 1989 lähtien Suomesta on ollut mahdollista tehdä Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimeen valituksia ihmisoikeuksien loukkauksista. Kyseistä yleissopimusta (SopS 59–60/1989) täydentää eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (SopS 16–17/1991). EIS:n yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (63/1999) täydentää lisäksi edellä mainittuja sopimuksia.

¹⁵⁵ Pellonpää ym. 2018: 47.

¹⁵⁶ Pellonpää ym. 2018: 58.

Kidutus on yksi kansainvälisistä rikoksista. Suomen Rikoslaisissa (39/1889) ei kuitenkaan ole erillistä kidutuksesta koskevaa rangaistussäännöstä. Rikoslaisissa on aikaisemmin ollut rangaistussäännös tunnustukseen kiduttamisesta, mutta se poistettiin vuonna 1995 tarpeettomana. Sen sijaan kidutustekoihin sovelletaan meillä rikoslain muita yleisiä rangaistussäännöksiä kuten pakottamista, pahoinpitelyä, vapaudenriistoa ja laitonta uhkausta koskevia säännöksiä.¹⁵⁷ Kidutus on lisäksi mainittu osatekona rikoksessa ihmisyyttä vastaan ja sotarikoksena. Perustuslakiimme sisältyy kidutuksen ehdoton kiello.

Suomen Perustuslain (731/1999) 7 pykälä turvaa fyysisen koskemattomuuden. Rikoslain (39/1889) 9 a pykälä taas täsmentää perustuslakia kidutuksen kiellosta. Perustuslain 7:n 3:n momenttiin on sisällytetty lisäksi mielivaltaisen vapaudenriiston kiello.

"Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuim. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Lisäksi vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla."

(Suomen perustuslaki 731/1999, 7.3 §)

Kidutuksen nimenomaisella kriminalisoinnilla vahvistettaisiin perustuslain ja kansainvälisen oikeuden mukaista kidutuksen ehdotonta kielloa, ilmaistaisiin sen erityinen moitittavuus ja annettaisiin kansainväliselle yhteisölle viesti siitä, että Suomi tukee kidutuksen ehdotonta kielloa kaikissa olosuhteissa.¹⁵⁸

¹⁵⁷ HE 76/2009 vp s. 3.

¹⁵⁸ LaVM 15/2009 vp.

4. VALVONTAMEKANISMIT

4.1. Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuin

Euroopan neuvosto (*Council of Europe*, jäljempänä EN) on Euroopan vanhin hallitusten välinen yhteistyö- ja ihmisoikeusjärjestö. Se on perustettu toisen maailmansodan julmuuksien seurauksena vuonna 1949. Keskeisenä vaikuttimena EN:n luomiselle oli halu turvata yksilön vapauteen perustuva demokratia ja ehkäistä maailmansodan yhteydessä tapahtuneiden karkeiden ihmisoikeusloukkausten toistuminen. Kyseessä on valtioiden välinen yhteistyöelin, jonka päämääränä on oikeudenmukaisuuteen ja kansainväliseen yhteistyöhön perustuvan rauhan lujittaminen.¹⁵⁹ Keskeisimmäksi tehtäväksi on muotoutunut ihmisoikeuksien suojaaminen. Suomi on liittynyt EN:n jäseneksi vuonna 1989 ja maassamme EIS on astunut voimaan 10.5.1990.¹⁶⁰

”Jokaisen Euroopan neuvoston jäsenvaltion tulee hyväksyä laillisuusperiaate ja periaate, jonka mukaan jokaisen sen tuomiovaltaan kuuluvan henkilön tulee voida nauttia ihmisoikeuksista ja perusvapauksista.”
(Euroopan neuvoston perussääntö, 3 artikla.)

Sitoutumisensa ihmisoikeuksien suojaamiseen järjestö on hyväksynyt vuonna 1950 Euroopan ihmisoikeussopimuksen, (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* jäljempänä EIS) yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 18–19/1990).¹⁶¹ EIS pohjautuu kolmeen perusasiaan. Nämä ovat yksilövalitusoikeuteen EIS 34 artikla¹⁶², tuomioistuinkontrolliin EIS 19 artikla sekä tuomioiden täytäntöönpanon valvontaan EIS 46 artikla koskevat tilanteet¹⁶³.

¹⁵⁹ Pellonpää ym. 2018: 2.

¹⁶⁰ Hirvelä & Heikkilä 2017:1–2. Lisäksi huomioitavaa: Tärkeä huomioitava seikka on, ettei Euroopan neuvosto ole mikään EU:n toimielin. Sitä ei siis tule sekoittaa Euroopan unionin neuvostoon eli ministerineuvostoon, jossa jäsenmaiden ministerit päättävät unionin säädöksistä. Eurooppa-neuvosto on taas EU:n jäsenvaltioiden hallitusten päämiesten erityinen kokoonpano, joka tekee unionin poliittiset linjaukset.

¹⁶¹ Ihmisoikeussopimuksen perustana on ollut vuonna 1948 hyväksytty YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, joka on ollut taustana kaikille myöhemmin solmituille kansainvälisille ihmisoikeussopimuksille.

¹⁶² Pellonpää ym. 2018: 192.

¹⁶³ Hirvelä & Heikkilä 2017: 17.

EIS 34 artiklan yksilövalitusoikeudessa kyse on siitä, että mahdollisen sopimusrikkomuksen kohteeksi joutunut yksityishenkilö, ryhmä tai kansalaisjärjestö voi valittaa asiasta tuomioistuimelle. Sopimuspuolet eivät saa millään tavoin estää tämän oikeuden tehokasta käyttöä. Yksilönvalituksesta tarkemmin liitteessä sivulla 100.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (*European Court of Human Rights*, jäljempänä EIT) on perustettu vuonna 1959. Se toimii Euroopan neuvoston yhteydessä Ranskan Strasbourgin kaupungissa. Ihmisoikeustuomioistuimessa on tuomari jokaisesta Euroopan neuvoston jäsenvaltiosta. Kun valtiot liittyvät ihmisoikeussopimukseen, tunnustavat ne tällöin ihmisoikeustuomioistuimen toimivallan. Tämä tarkoittaa käytännössä sopimuksen ratifioineilta valtioilta välitöntä ihmisoikeuksien turvaamista. Oikeudet on myös EIS 1 artiklan mukaan taattava jokaiselle sopimusvaltion lainkäyttövallan alaiselle henkilölle.¹⁶⁴

”Korkeat sopimuspuolet takaavat jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla tämän yleissopimuksen 1 osassa määritellyt oikeudet ja vapaudet.”
(Velvollisuus kunnioittaa ihmisoikeuksia, EIS 1 artikla)

Ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnat vaikuttavat niin alueellisesti kuin maailmanlaajuisesti. Huomioitavaa kuitenkin on, ettei kyseinen sopimus aiheuta velvollisuuksia sen yksittäisille kansalaisille. Velvoitteet koskevat ainoastaan jäsenvaltioita ja siellä toimivia viranomaisia. Toisin sanoen ihmisoikeussopimus asettaa velvoitteita julkista valtaa harjoittavien toimielinten teoille ja niissä olevien toimijoiden mahdollisille laiminlyönneille. Kyse on siis vertikaalisista, valtion tekemistä väitetyistä ihmisoikeusloukkauksista, ei horisontaalisista eli ihmisten kesken tekemistä ihmisoikeusloukkauksista.¹⁶⁵

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ainoastaan valtioiden tekemistä sopimusloukkauksista voidaan valittaa ihmisoikeustuomioistuimeen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tehtävänä onkin valvoa ihmisoikeussopimukseen liittyneiden valtioiden sopimusvelvollisuuksien toteutumista näissä jäsenvaltioissa. Tärkeä huomioitava seikka on lisäksi, että tuomioistuimeen voi valittaa sen jälkeen, kun kansallisen tason oikeustoimet on käyty

¹⁶⁴ Pellonpää ym. 2018: 12–14.

¹⁶⁵ Pellonpää ym. 2018: 23.

loppuun saakka. Eli valitus voidaan huomioida vasta kansallisen tason oikeustoimien jälkeen.

Ihmisoikeussopimuksen osapuolten on tämän vuoksi varmistettava, että kussakin valtiossa on toimivat voimassa olevat lait ja hallinnolliset sekä oikeudelliset käytännöt. Lisäksi näiden tulee olla yhdessä sovellettavien rangaistusten kanssa sellaisia, että kidutukseen syyllistyneet viranomaiset voidaan myös saattaa toimistaan rikosoikeudelliseen vastuuseen. Toisaalta huomionarvoista on, että mikäli kidutuksen tai epäinhimillisen kohtelun uhrilla ei ole käytettävissä tehokkaita kotimaisia oikeussuojakeinoja, voi uhri aina kääntyä suoraan ihmisoikeustuomioistuimen puoleen.

EIT on toimivalta antaa yksittäistapauksissa oikeudellisesti sitovia tuomioita yksilöiden tekemien valitusten pohjalta.¹⁶⁶ Valittaa voi ainoastaan väitetyistä konkreettisista ihmisoikeuksien rikkomuksista. Pääsääntöisesti valittajan tulee myös voida väittää, että lakia on sovellettu hänen ihmisoikeuksiaan rikkovalla tavalla. Poikkeukseksi on kuitenkin katsottu sellaiset ulkomaalaisen maastapoistamista koskevat tilanteet, joissa karkotus tai luovuttaminen saattaisi merkitä peruuttamatonta ihmisoikeuksien loukkausta.¹⁶⁷

EIS 34 artiklan mukaan valittajana voi olla yksityishenkilö, kansalaisjärjestö tai ryhmä. Henkilön kansalaisuudella tässä ei ole merkitystä. Toisin sanoen kuka tahansa olkoonpa kyseessä sitten ulkomaalainen tai kansalaisuudeton voi valittaa ihmisoikeustuomioistuimeen.¹⁶⁸ Toisaalta EIS 35(3) artiklan b-kohdan mukaan muut tutkittavaksi ottamisen edellytykset sinänsä täyttävä valitus voidaan jättää tutkimatta, mikäli valittaja ei ole kärsinyt merkittävää haittaa.¹⁶⁹

Jos valittaja kuolee kesken prosessin, voivat hänen lähiomaisensa kuten esimerkiksi valittajan puoliso, lapset tai hänen vanhempansa jatkaa valitusta, mikäli heidän voidaan katsoa olevan legitiimi intressi saada asia tutkituksi.¹⁷⁰ Näin kävi muun muassa aikaisemmin

¹⁶⁶ Ojanen 2016: 5.

¹⁶⁷ Pellonpää ym. 2012: 197, 201.

¹⁶⁸ Pellonpää ym. 2012: 203.

¹⁶⁹ Pellonpää ym. 2012: 234.

¹⁷⁰ Pellonpää ym. 2012: 204.

mainitussa tapauksessa EIT vastaan Suomi.¹⁷¹ Joissakin tapauksissa EIS 35 artikla saattaa myös Suomen kohdalla edellyttää, että valittaja nostaa vahingonkorvauslain (412/1974) mukaisen korvauskanteen julkisyhteisöä vastaan.¹⁷²

Ihmisoikeussopimuksen (SopS 85–86/1998) 41 artiklan mukaan ihmisoikeustuomioistuimien voi loukkauksen johtaneissa tapauksissa myös määrätä loukatulle osapuolelle kohtuullisen hyvityksen.

"Jos tuomioistuin katsoo yleissopimusta tai sen pöytäkirjoja loukatun ja jos asianosaisen korkean sopimuspuolen kansallinen lainsäädäntö sallii vain osittaisen korvauksen, tuomioistuimen on tarvittaessa myönnettävä loukatulle osapuolelle kohtuullinen hyvitys."

(Kohtuullinen hyvitys, EIS 41 artikla)

Kohtuullinen hyvitys voi koskea kuitenkin ainoastaan aineellista vahinkoa, aineetonta vahinkoa ja / tai kohtuullisia oikeudenkäyntikuluja.¹⁷³ Yksilövalitusta koskevissa loukkaustapauksissa kohtuullinen hyvitys myös pääsääntöisesti myönnetään. Loukkaukseen johtaneissa tapauksissa korvauksia maksetaan myös oikeudenkäyntikuluista.

Yksi tavallisimpia tuomioistuimelle tehtäviä valituksia on koskenut muun muassa kotimaisten prosessin väitettyä, sopimuksen 6(1) artiklaa vasten liian pitkää kestoja. Myös tällaisia valituksia koskee vaatimus kotimaisten oikeuskeinojen käyttämisestä. Jotta tuomioistuin olisi tehokas ja oikeusturva toteutuisi, tulisi oikeuskeinon tällöin tarjota mahdollisuus prosessin jouduttamiseen tai korvauksen saamiseen oikeudenkäynnin kohtuuttomasta kestosta.¹⁷⁴

Ongelmana EIT:ssa ovat valitukset, jotka ovat kasvaneet vuosittain kiihtyvällä vauhdilla. Yksilövalitusoikeudet koskevat tällä hetkellä yli 820 miljoonaa ihmistä. Tuomioistuimeen tulevien uusien valitusten määrä on ollut esimerkiksi 2010-luvulla yli 60 000 uutta

¹⁷¹ Kts. edellä s. 52 EIT N.A. v. Suomi (14.11.2019).

¹⁷² Pellonpää ym. 2012: 214.

¹⁷³ Hirvelä & Heikkilä 2017: 40.

¹⁷⁴ Pellonpää ym. 2012: 211.

oikeustapausta vuodessa. Vuoden 2010 lopussa käsittelyä odotti lähes 140 000 valitusta, ja vuonna 2011 määrä oli jo 151 000.¹⁷⁵

Länsimainen oikeusjärjestelmä perustuu jälkikäteiseen reaktiivisuuteen. Ihmisoikeustuomioistuimen ongelmana voidaankin pitää käsittelykapasiteetin rajallisia resursseja suhteessa niiden yhä kasvavaan suureen määrään. Kyse on siis siitä, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ratkaisee pääsääntöisesti jo vuosia sitten laadittuja valituksia. Käytännössä tämä tapahtuu vasta sen jälkeen, kun kansalliset tuomioistuimet ovat käsitelleet laiminlyönnit ja rikokset.¹⁷⁶ Tässä edellä mainitsemani asia on mielestäni yhä kasvava ongelma. Yksilöiden oikeusturva ei toteudu parhaalla mahdollisella tavalla.

4.2. YK:n kidutuksen vastainen komitea

Kansainvälisessä oikeudessa kidutuksen kieltä vahvistui, kun YK:n kidutuksenvastainen yleissopimus tuli kansainvälisesti voimaan vuonna 1987.¹⁷⁷ Suomi on ratifioinut sopimuksen vuonna 1989. YK:n kidutuksen vastainen komitea (*Committee Against Torture, CAT*) on muistuttanut valtioiden velvollisuudesta ennaltaehkäistä laaja-alaisesti lainkäyttövaltaansa muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kuo-luvalla alueella.¹⁷⁸ Komitean mukaan ennaltaehkäisy on jotain sellaista, jonka tulee olla jatkuvan arvioinnin ja kehityksen kohteena. Kidutuksen ja halventavan kohtelun ennaltaehkäisy onkin oikeudellinen velvollisuus, jonka laiminlyöminen voi johtaa valtion oikeudelliseen vastuuseen, mikäli kielletty teko olisi ollut ennaltaehkäistävissä.¹⁷⁹

4.3. Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea

¹⁷⁵ Hirvelä & Heikkilä 2017: 19.

¹⁷⁶ Pirjola 2016: 790.

¹⁷⁷ Nuotio & Hannula 2007: 132.

¹⁷⁸ HE 182/2012.

¹⁷⁹ Pirjola 2015: 791.

Euroopan neuvoston kidutuksen ja muun julman, halventavan ja epäinhimillisen kohtelun ja rangaistuksen vastainen komitea (*European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, jäljempänä CPT) on perustettu 1. helmikuuta 1989 voimaan tulleella eurooppalaisella sopimuksella. Suomi on ratifioinut yleissopimuksen 20. päivänä joulukuuta 1990 ja sopimus on saatettu meillä voimaan lailla vuonna 1991. Kidutuksen vastaisen komitean tehtävänä on vieraillla sopimusvaltioiden vankiloissa ja poliisiasemilla, jossa tehdään arvioita, miten vapautensa menettäneitä ihmisiä kohdellaan. CPT-komiteassa on kymmenen asiantuntijajäsentä, joiden jäsenyyskausi kestää neljä vuotta. He kokoontuvat yleensä kaksi kertaa vuodessa Sveitsin Genevessä. Komitea raportoi näkemästään ja kokemastaan edelleen yleiskokoukselle.¹⁸⁰

CPT-komitean tehtävänä on tarkastuskäyntejä tekemällä tutkia vapaudenriiston kohteeksi joutuneiden henkilöiden kohtelua ja vahvistaa heidän suojeluaan kidutusta tai muuta kiellettyä kohtelua vastaan. CPT:n toiminnan ytimeksi on säädetty nimenomaan kielletyn kohtelun ennaltaehkäisy.¹⁸¹ Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea (CPT) on muun muassa kiinnittänyt huomiota palauttamiskiellon kunnioittamisen tärkeyteen. Ennaltaehkäisevän mandaattinsa mukaisesti CPT tutkii tarkastuksillaan turvapaikanhakijoiden osalta erityisesti sitä, tarjoaako kyseisen maan turvapaikkaprosessi asianmukaiset taakeet siitä, ettei ketään palauteta olosuhteisiin, joissa he voivat joutua kidutuksen tai muun kielletyn kohtelun kohteeksi.

4.4. Valvontamekanismit Suomessa

Suomessa valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa lain noudattamista julkisissa tehtävissä riippumatta siitä, missä organisaatiossa näitä tehtäviä hoidetaan. Säännöksissä valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen velvollisuudeksi on erikseen säädetty valvoa perusoikeuksien ja ihmis-
oikeuksien toteutumista. Oikeusasiamiehen valvontaan kuuluvatkin yhteiskunnan heikommat ryhmät. Näitä ovat muun muassa ne ihmiset, jotka eivät saa välttämättä ääntään

¹⁸⁰ Nuotio & Hannula 2007: 132.

¹⁸¹ Pirjola 2015: 792.

kuuluviin, kuten etenkin laitoksissa asuvat vanhukset ja lapset sekä mielenterveyspotilaat ja päihdeongelmaiset.¹⁸²

Eduskunnan oikeusasiamies antoi huomautuksen 5.12.2013 Haartmannin sairaalalle katkaisuhoidon hakeneen potilaan sitomisen jatkamisesta ilman laillista perustetta ja ihmisarvoa alentavasta kohtelusta. Oikeusasiamies piti ongelmallisena, että sitomisesta tehdyistä merkinnöistä ei käynyt ilmi, miksi huone-eristystä ei pidetty riittävänä toimenpiteenä katkaisuhoidon hakeneen potilaan voinnin seuraamiseksi.¹⁸³

Oikeusasiamies kiinnitti edellä mainitussa päätöksessään sairaalan huomiota muun muassa siihen, että EIT päätöksen *Bures v. Tshekki* mukaan näyttöä siitä, että potilasta ei ole kohdeltu epäinhimillisesti tai halventavasti on valtiolla ja toimenpiteen välttämättömyydestä on oltava vakuuttavaa näyttöä.¹⁸⁴

Eduskunnan oikeusasiamies toimii myös YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen (*OPCAT, Optional Protocol to the Convention against Torture*) mukaisena kansallisena valvontaelimenä (*NPM, National Preventive Mechanism*). Kyseisen valvontaelimen tehtävänä on tehdä tarkastuksia paikkoihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä henkilöitä. Näitä ovat esimerkiksi vankilat, poliisilaitokset ja tutkintavankilat, ulkomaa-laisten säilöönottoyksiköt, psykiatriset sairaalat, koulukodit, lastensuojelulaitokset sekä tietyin edellytyksin vanhusten ja kehitysvammaisten hoitopaikat ja asumisyksiköt. Suoralla ennaltaehkäisyllä pyritään ehkäisemään kiellettyä kohtelua vähentämällä riskitekijöitä, jotka käytännössä mahdollistavat kielletyn toiminnan.¹⁸⁵

Kansallisen valvontaelimen tehtävä on ennaltaehkäistä kidutusta ja muuta kiellettyä kohtelua tekemällä säännöllisiä tarkastuksia kyseisiin laitoksiin. Epäsuoraa ennaltaehkäisyä ovat taas ne tilanteet, kun kielletty kohtelu on jo tapahtunut. Näitä toimenpiteitä ovat niin laillisuusvalvojien antamat huomautukset tai asiasta nostettu syyte. Oikeusasiamiehellä

¹⁸² Laitoshuollolla tarkoitetaan lastensuojelulain 417/2007 ja sosiaalihuoltolain 1301/2014 mukaan järjestettävää pääasiassa ikääntyneille, vammaisille, sijaishuoltopaikkaa tarvitseville tai huostaan otetuille lapsille sekä päihdeongelmaisille tarkoitettua sosiaalipalvelua.

¹⁸³ EOA 1543/2012.

¹⁸⁴ EIT *Bures v. Tshekki* (18.10.2012).

¹⁸⁵ Pirjola 2015:790.

on lisäksi toimivalta antaa viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja sekä ehkäistä kidutuksen vastaisessa yleissopimuksessa kiellettyä toimintaa. Sen tulee myös voida antaa ehdotuksia ja lausuntoja olemassa olevasta tai suunnitellusta lainsäädännöstä.¹⁸⁶

Suomessa eduskunnan oikeusasiamies yhdessä muiden laillisuusvalvojien kanssa valvoo lakien ja oikeuden noudattamista. Valtioneuvoston oikeuskansleri tai muut kanteluita tutkivat viranomaiset selvittävätkin usein kuukausia tai jopa vuosia sitten tapahtuneita virheitä. On hyvä, että virheisiin reagoidaan oikeusvaltiollisin keinoin, mutta olisi aina parempi pyrkiä ehkäisemään laittomuuksia, virheitä tai laiminlyöntejä jo ennaltaehkäisevästi.¹⁸⁷

4.4.1. Valvonnassa havaittuja epäkohtia Suomessa

Vaikka kidutus on kriminalisoitu Suomessa, on maamme saanut kuitenkin useita moitteita muun muassa Yhdistyneiden kansakuntien kidutuksen vastaiselta komitealta (CAT-komitea).¹⁸⁸ YK:n kidutuksen vastainen komitea on viimeisessä määräaikaissäätönsä vuonna 2016 ollut huolissaan muun muassa Suomesta palautettavien turvapaikanhakijoiden oikeusturvasta. Komitean huolena Suomea kohtaan ovat olleet mm. käsirautojen käyttö sekä paljusellit.

YK:n kidutuksen vastainen komitea on ollut lisäksi huolissaan siitä, että turvapaikanhakijoiden joukossa olevia kidutuksen uhreja ei välttämättä tunnisteta tehokkaasti ja että turvapaikanhakijoita otetaan edelleen säilöön etenkin silloin, kun he odottavat maasta poistamista. Lisäksi YK:n kidutuksen vastainen komitea on ollut huolestunut turvapaikanhakijoiden kohtelusta eli muun muassa siitä, että Suomi ei tunnista riittävän hyvin kidutuksen uhreja ja että ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja suojeleminen on puutteellista.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2017.

¹⁸⁷ Pirjola 2016: 790.

¹⁸⁸ Kidutuksen kriminalisointi työryhmä 2008.

¹⁸⁹ PTK 127/2016 vp.

Komitea ilmaisi tuolloin päätelmissään huolensa niin tutkintavankien pidätysajoista poliisin pidätystiloissa, kuin käsirautojen käyttämisestä vankikuljetusten aikana sekä siitä, että poliisi on käyttänyt etälamauttajia joissakin tapauksissa esimerkiksi poliisiaseilla.¹⁹⁰ Edellisellä tarkastuskäynnillä vuotta aikaisemmin Suomea koskevat komitean suosittamat parannukset liittyvät taas tutkintavankien säilyttämiseen poliisin tiloissa, niin sanottujen paljujen käyttöön joissakin vankiloissa wc:n sijasta, suljetuilla osastoilla olevien vankien olosuhteisiin sekä tahdosta riippumattomaan psykiatriseen sairaalahoitoon määräämistä koskeviin tuomioistuinkäsittelyihin.¹⁹¹

CAT- komitea oli myös huolissaan siitä, ettei poliisin ja rajavartiolaitoksen ylläpitämissä säilöönottotiloissa pidettyjen turvapaikanhakijoiden ja laittomasti maassa olevien määristä ollut tilastotietoja. Komitean Suomelle antamissa suosituksissa kiinnitettiin huomiota lisäksi turvapaikanhakijoiden maasta poistamisen riippumattomaan valvontaan. Komitea antoi tämän vuoksi lausunnon, jonka mukaan Suomen tulisi kyetä varmistaa, ettei ketään henkilöä karkoteta, palauteta tai luovuteta toiseen maahan, jos on perusteltu syy uskoa, että hän olisi siellä vaarassa joutua kidutetuksi. Lisäksi Suomen tulisi varmistaa, että mielenterveysongelmat ja muut kidutuksen aiheuttamat traumaattiset seuraukset seulotaan ja että kaikille kidutuksen uhreiksi joutuneille turvapaikanhakijoille tarjotaan apua, asianmukaista erityishoitoa ja kuntoutusta.¹⁹²

Kidutuksen vastainen komitea ei ole ainoa kansainvälinen elin, joka on kiinnittänyt huomiota turvapaikanhakijoiden oikeusturvaan Suomessa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on myös viime vuosina tehnyt Suomessa maasta poistamispäätöksen saaneille turvapaikanhakijoille lukuisia palauttamisen estäviä täytäntöönpanokieltoja. Näiden kieltojen taustalla on ollut pelko siitä, että maasta käännytettävät turvapaikanhakijat joutuisivat kotimaassaan kidutuksen, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kohteeksi.

Ennaltaehkäisyyn näkökulma korostuu erityisesti joissain tilanteissa tai olosuhteissa. Riski joutua kohdelluksi huonosti on suurempi esimerkiksi välittömästi vapauden

¹⁹⁰ Valtioneuvoston tiedote 230/2016.

¹⁹¹ Suomen YK:lle toimittama seitsemäs kidutuksen vastaista yleissopimusta koskeva määräaikaishavainto ja kidutuksen vastaisen komitean päätelmät ja suositukset.

¹⁹² CAT-loppupäätelmät Suomen seitsemännestä määräaikaishavainnosta. Ulkoministeriö 2016.

menetyksen alkamisen jälkeen (tämä tapahtuu esimerkiksi poliisilaitoksella) tai ulkomaalaisten palautuslentojen yhteydessä. Halventavan kohtelun ennaltaehkäisyyn tarve on myös erityisen suuri sellaisissa laitoksissa, joissa asuu haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä kuten kehitysvammaisia tai vanhuksia.

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lasta tulisi tukea lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tavanomaisen kasvatuksen toteutumista. Kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta, on lisäksi ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lasten kohdalla on myös kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten mahdollisesti eri toimenpidevaihtoehtojen ratkaisut parhaiten turvaavat lapsen kehitystä. Uuden vuonna 2019 voimaan tulleen lastensuojelulain pyrkimyksenä on ollut vahvistaa etenkin kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten oikeutta huolenpitoon, rajojen asettamiseen sekä ihmisarvoa kunnioittavaan kohteluun. Pyrkimys olisi lisäksi tarkentaa lasten mahdollisten rajoitusten käytölle asetettavia yleisiä edellytyksiä, kuten välttämättömyys- ja suhteellisuusvaatimusta.¹⁹³ HE 237/2018 mukaan lapsen osallisuuden ja sijaishuollon valvonnan vahvistamiseksi säännöksiä tarkennettaisiin rajoitustoimenpiteiden kirjaamisen osalta. Kirjaamisen tulisi sisältää kuvaus muun muassa siitä, miten rajoitustoimenpide on toteutettu, kuka sen on toteuttanut ja millaisia muita rajoituksia on käytetty samaan aikaan. Lisäksi muuta valvontaa koskevaa säännöstä tarkennettaisiin niin, että aluehallintovirastojen olisi kuultava lapsia tarkastuskäynneillä.

Suomen vankeuslain (767/2005) mukaan alle 18-vuotiaat tulee sijoittaa vankilassa erilleen aikuisista vangeista, ellei lapsen etu muuta vaadi. Kuitenkin käytännössä alle 18-vuotiaat vangit sijoitetaan poikkeuksetta samoille osastoille täysi-ikäisten vankien kanssa. Eduskunnan oikeusasiamies onkin todennut 29.10.2010 antamassaan päätöksessä suomalaisen käytännön olevan vastoin lakia ja ihmisoikeussopimuksia. EOA viittasi kyseisessä tapauksessa kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean (CPT) ja YK:n lapsen oikeuksien komitean asiasta esittämiin näkemyksiin.

¹⁹³ HE 237/2018 vp.

4.5. Valvontajärjestelmän ongelmia

Kantelujärjestelmä kansalliselle tai kansainväliselle elimelle on tärkeä oikeusturvatekijä. Valitettavasti ongelman voidaan pitää sitä, ettei se useinkaan auta niitä, jotka tarvitsisivat eniten apua. Ongelmana ovat useimmiten kaikkein haavoittuvimmat ja huonoimmassa kunnossa olevat tai laitostuneimmat asukkaat. Sillä he eivät tee kanteluita, vaikka heitä kohdeltaisiin huonosti.

YK:n kidutuksen vastainen komitea CAT, *Committee Against Torture*, on muistuttanut valtioiden velvollisuudesta ennaltaehkäistä ihmisoikeussopimuksen noudattamisesta, on laaja-alainen. Ennaltaehkäisy on komitean mukaan jotain sellaista, jonka tulee olla jatkuvan arvioinnin ja kehityksen kohteena. Kidutuksen ja halventavan kohtelun ennaltaehkäisy on oikeudellinen velvollisuus, jonka laiminlyöminen voi johtaa valtion oikeudelliseen vastuuseen, jos kielletty teko olisi ollut ehkäistävissä.

Eräiden muiden maiden tapaan myös Suomessa voitaisiin vahvistaa laitoksissa asuvien oikeusturvaa nimittämällä laitoksiin eräänlaisia oikeusturvan suurlähettiläitä. Nämä olisivat yksittäisiä ihmisiä, viranomaisia tai järjestöjen edustajia, joiden tehtävänä olisi laitoksissa asuvien arkipäivän oikeusturvaaminen, eli auttaminen, tukeminen ja etujen valvominen.¹⁹⁴

4.6 Yksilön oikeussuojakeinot

Ihmisoikeustuomioistuimen päätökset sitovat oikeudellisesti ihmisoikeussopimukseen liittyneitä valtioita. YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen (SopS 59–60/1989) 2 artiklan 1 kohdan mukaan

¹⁹⁴ Pirjola 2016: 795.

*”Jokaisen sopimusvaltion on lisäksi ryhdyttävä tehokkaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, oikeudellisiin tai muihin toimiin ehkäistäkseen kidutuksen kaikilla lainkäyttövaltaansa kuuluvilla alueilla.”*¹⁹⁵

Käytännössä tämä tarkoittaa, että ihmisoikeussopimuksen osapuolten on varmistettava, että kussakin valtiossa voimassa olevat lait ja hallinnolliset sekä oikeudelliset käytännöt ovat yhdessä sovellettavien rangaistusten kanssa sellaisia, että kidutukseen syyllistyneet viranomaiset voidaan myös saattaa toimistaan rikosoikeudelliseen vastuuseen. Tapahtumien tutkimis- ja selvittämisvelvollisuus koskee siis valtion viranomaisten kuin yksityistenkin tekemiä EIS 3 artiklan piiriin kuuluvia tekoja. Selvittämisvelvollisuuden taustalla tulee siis olla riittävä kansallinen lainsäädäntö.¹⁹⁶ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan valtion on lisäksi ehkäistävä erityisesti lasten ja muiden heikommassa asemassa olevien yksilöiden henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaaminen.¹⁹⁷

Yhden jaottelun mukaan suora ennaltaehkäisy pyrkii ennaltaehkäisemään kiellettyä kohtelua vähentämällä niitä riskitekijöitä ja huonon kohtelun syitä, jotka käytännössä mahdollistavat kielletyn toiminnan kiinnitetään huomiota erityisesti rakenteellisiin ja laitoksen toimintakulttuuriin liittyviin rutiineihin. Saman sopimuksen 16 artiklan mukaan jokainen sopimusvaltio myös sitoutuu ehkäisemään lainkäyttövaltaansa kuuluvalla alueella muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kiellon.¹⁹⁸ YK:n kidutuksen vastainen yleissopimus velvoittaaakin sopimukseen sitoutuneita valtioita ennaltaehkäisemään kidutusta ja muuta halventavaa kohtelua.¹⁹⁹

Mikäli kidutuksen tai epäinhimillisen kohtelun uhrilla ei ole käytettävissään tehokkaita kotimaisia oikeussuojakeinoja, on uhrilla tällöin aina mahdollisuus kääntyä suoraan ihmisoikeustuomioistuimen puoleen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin voi EIS 34 artiklan nojalla ottaa vastaan valituksia, joissa yksityishenkilö, kansalaisjärjestö tai ryhmä väittää jäsenvaltion loukanneen heidän yleissopimuksessa tai sen pöytäkirjoissa tunnustettuja oikeuksiaan. Jäsenvaltiot eivät saa estää valitusoikeuden tehokasta käyttöä.

¹⁹⁵ HE 35/1989 vp.

¹⁹⁶ Hirvelä & Heikkilä 2017: 212.

¹⁹⁷ Oikeusministeriön julkaisuja: 27.

¹⁹⁸ Pirjola 2015: 790–791.

¹⁹⁹ Nuotio & Hannula 2007: 133.

Henkilön kansalaisuudella tässä ei ole merkitystä. Toisin sanoen kuka tahansa olkoonpa kyseessä sitten ulkomaalainen tai kansalaisuudeton voi valittaa ihmisoikeustuomioistuimeen.²⁰⁰ Tuomioistuin voi EIS 35 artiklan nojalla ottaa asian käsiteltäväkseen sen jälkeen, kun siinä on turvauduttu kaikkiin kansallisiin oikeussuojakeinoihin.

Toisaalta EIS 35(3) artiklan b-kohdan mukaan muut tutkittavaksi ottamisen edellytykset sinänsä täyttävä valitus voidaan jättää tutkimatta, mikäli valittaja ei ole kärsinyt merkittävää haittaa.²⁰¹ Valitus on laitettava vireille ihmisoikeustuomioistuimessa kuuden kuukauden kuluessa lopullisen kansallisen päätöksen antopäivästä. Suomen hallintolainkäytössä ihmisoikeustuomioistuimeen voidaan yleensä valittaa vasta sen jälkeen, kun korkein hallinto-oikeus on tehnyt päätöksen valitusasiassa.

Vapaudenriiston kohteena olevalla henkilöllä, joka ei viranomaisten lailla voi kerätä ja esittää todistusaineistoa, saattaa kuitenkin olla vaikeuksia näyttää, että hän on ylipäänsä joutunut väitetyn kohtelun alaiseksi.²⁰² Ensinnäkin valittajan tekemän uskottavan väitteen kidutuksesta tai epäinhimillisestä kohtelusta edellyttää aluksi tehokasta tutkintaa. Tuomioistuin edellyttää lisäksi vahvaa näyttöä väitetystä kohtelusta. Huomioitavaa on, ettei oikeudenloukkauksen kokeneen valittajan kuitenkaan tarvitse osoittaa väitetystä kohtelusta rikosoikeudellisessa vastuussa olevaa yksilöä.

Tärkeä huomio kuitenkin on, ettei tuomioistuin voi muuttaa tai kumota alkuperäistä tuomiota. Valtio voi ainoastaan todeta, onko valtio rikkonut ihmisoikeussopimusta vai ei. Jottei uusia samanlaisia ihmisoikeusloukkauksia enää tapahtuisi, johtaa langettava tuomio usein kuitenkin lainsäädännön tai viranomaiskäytännön muuttamiseen siinä maassa, jota tuomio koskee. YK:n kidutuksen vastainen komitea onkin muistuttanut myös valtioiden velvollisuudesta ennaltaehkäistä laaja-alaisesti lainkäyttövaltaansa muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kuuluvalla alueella.

²⁰⁰ Pellonpää ym. 2012: 203.

²⁰¹ Pellonpää ym. 2012: 234.

²⁰² Petman 2007: 1157.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Maailman turvallisuustilanne on olennaisesti muuttunut viime vuosikymmenien aikana. Erilaiset kriisit, joista etenkin terrorismin vastainen sota synnyttävät jatkuvaa keskustelua kansainvälisestä oikeudesta ja ihmisoikeuksien asemasta suhteessa kansalliseen turvallisuuteen.²⁰³ Kansallinen turvallisuus on yksi tärkeimpiä yhteiskunnan suojattavista eduista. EIT oikeuskäytännön perusteella turvallisuudella tarkoitetaan sotilaallista maanpuolustusta, terrorismin, laittoman tiedustelutoiminnan sekä vallankumouksellisen samoin kuin separatistisen toiminnan torjuntaa.²⁰⁴

Valtioiden ensisijainen tehtävä on alueellisen koskemattomuuden turvaaminen. Kyse on valtion suvereniteetista eli itsemääräämisoikeudesta. Tämä tapahtuu taistelemalla mahdollisia uhkia kuten esimerkiksi konflikteja tai terroritekoja vastaan. Konkreettisesti tämä tapahtuu puolustamalla maata niin ulkoisilta kuin sisäisiltä uhkatekijöiltä suojellen samalla sen kansalaisia. Kansallisen turvallisuuden ja muiden rajoitusperusteiden välillä on kuitenkin päällekkäisyyksiä. Tämä on synnyttänyt myös uusia haasteita ihmisoikeussopimusten soveltamiseen.

Tällä hetkellä esimerkiksi lisääntyneet terrorismin vastaiset toimet koettelevat perus- ja ihmisoikeuksien suojan rajoja. Terrorismin vastatoimiin liitetään usein lauseke, jonka mukaan niitä toteutettaessa on huolehdittava niin kansainvälisen oikeuden kunnioittamisesta, kuin ihmisoikeuksista, humanitaarisesta oikeudesta sekä pakolaisoikeudesta.²⁰⁵ Vuoden 2001 terrori-iskuista alkaneen terrorismin vastaisen taistelun jälkeen monissa valtioissa kuten Yhdysvalloissa on sen sijaan alettu vaatia kovempia otteita ja vähemmän oikeuksia terroristeille.²⁰⁶ Eurooppa ei ole tästä prosessista erillään.

Vaikka kidutus on kaikkialla ehdottomasti kielletty, ongelmana on, että kiellosta huolimatta kidutusta esiintyy edelleen monissa maissa. Huomionarvoinen asia on, että esimerkiksi kidutuksen kieltä on alettu jopa pitää naivina. Esimerkiksi valtion turvallisuuden

²⁰³ Scheinin 2008: 196.

²⁰⁴ Honko 2017: 14.

²⁰⁵ Scheinin 2009: 507.

²⁰⁶ Tapauksessa viitataan syyskuun 11. päivän terrori-iskujen sarjaan, joka tapahtui Yhdysvalloissa vuonna 2001.

ja yksilön ihmisoikeuksien välisissä ristiriitatilanteissa kuten terrorismia torjuttaessa on usein pyritty ratkaisemaan kyseenalaistamalla palautuskiellon ehdottomuus.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin kumonnut valtioiden esittämät väitteet, että valtion yleiselle turvallisuudelle vaaraa aiheuttavat henkilöt tulisi voida palauttaa kotimaahansa.²⁰⁷ Tämä siis koskee myös vaatimuksia, joiden mukaan vaikeissa koalitiotilanteissa valtioiden velvollisuudet määriteltäisiin kidutuksen ja muun epäinhimillisen kohtelun todennäköisyyden ja yksilön vaarallisuuden välisellä punninnalla. Tämän vuoksi EIT mukaan karkotusasioissa merkitystä on etenkin huolellisuudella, jolla valtion viranomaiset ovat tutkineet asian ennen karkotuspäätöksen tekemistä. Myös kansalaisuudettoman pallottelu maasta toiseen saattaa joissain olosuhteissa olla epäinhimillistä tai halventavaa ihmisoikeussopimuksen tarkoittamassa mielessä.

Edellä mainituissa tilanteissa kompromissiratkaisua on haettu muun muassa diplomaattisista vakuuksista. Diplomaattisilla vakuuksilla pyritään oikeuttamaan palautukset sellaisille alueille, joille palauttaminen muutoin merkitsisi palautuskiellon rikkomista. Kyse on vastaanottajavaltioiden antamista muodollisista lupauksista palautettavien henkilöiden ihmisoikeuksien kunnioittamisesta. Diplomaattisten vakuuksien käytöstä ei ole kuitenkaan olemassa nimenomaisia kansainvälisiä tai eurooppalaisia säännöksiä. Vakuuksien käytön voidaan katsoa olevan sallittua, kunhan se ei ole ristiriidassa kidutuksen ja muun epäinhimillisen kohtelun kieltoa pakolaisten suojelua tai kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sääntelyn kanssa.²⁰⁸

Valtiot joutuvat koko ajan tasapainoilemaan yksilöiden ihmisoikeuksien kunnioittamisen sekä kansallisen turvallisuuden välillä. Tärkeä huomio on, etteivät yksilön oikeudet ja vapaudet voi rajoittaa kansallisen turvallisuuden vaateita kaikissa tilanteissa. Kansakunnan tason turvallisuus ei saa unohtua, vaan sen täytyy olla ehdottomasti ykkösasia. Monet uhat synnyttävät myös painetta sitoutua yksilön oikeuksiin suhteessa yleisen edun vaatimuksiin. Demokraattista yhteiskuntaa kohtaavat häiriöt nostavat toisaalta painetta

²⁰⁷ Pentikäinen 2012: 265.

²⁰⁸ Pentikäinen 2012: 265–266.

rajoittaa mahdollisesti yksilön oikeuksia. Tämän vuoksi ihmisoikeudet ovat niin sotien kuin mahdollisten kriisitilanteiden ensimmäiset uhrit.²⁰⁹

Lisääntynyt terrorismin uhka on johtanut tilanteeseen, jossa valtioiden turvapaikkahakemusten tutkimiseen tarvittavat resurssit venytetään samaan aikaan, kun niillä on lisääntynyt kannustin turvapaikkahakemusten tutkimiseen hylätä ne. Tämä luo jännityksen maahanmuuton valvonnan ja ihmisoikeuksien suojaamisen välillä.

Suomi kotiutti 20.12.2020 kuusi suomalaista lasta ja kaksi aikuista äitiä Koillis-Syyriasta Al Holin pakolaisleiriltä. Kotiuttamisen oikeusperustan lakiperusteet olivat seuraavat:

"Suomen viranomaisilla on perustuslain (732/1999) 22 § velvoitteet turvata lasten perusoikeudet. Koska lasten perusoikeuksia ei ole mahdollista turvata Al Holin -leirillä, niin käytännössä paras tapa toimimisessa oli ainoastaan kotiuttaminen Suomeen, jos se on vain mahdollista. Toiseksi Suomen viranomaisten on otettava kaikessa toiminnassaan huomioon ensisijaisesti lasten etu."

YK:n lasten oikeuksista koskeva yleissopimus velvoittaa Suomea. Lasten oikeuksia koskeva yleissopimus on myös Suomessa voimassa suoraan sellaisenaan lakina. Kolmanneksi toimivaltuuksista on säädetty lastensuojelulaissa (417/2007) ja kansalaisuuslaissa (359/2003).²¹⁰

Tärkeä huomioitava seikka edellä mainitussa on, että Syyriasta Isilin alueelta palaavat aikuiset ovat rikosoikeudellisesti vastuussa toiminnastaan sukupuolesta riippumatta. He ovat matkustaneet alueelle vapaaehtoisesti ja on mahdollista, että he ovat olleet mukana terroristisessa toiminnassa tai tukeneet sitä muuten. Suomen lainsäädäntöä liittyen terroristisiin rikoksiin on viime vuosien aikana tarkistettu. Lainsäädäntömme kattaa laajasti erilaiset terroristiset teot sekä terrorismia tukevat toimet. Suomi myös tekee kaiken mahdollisen sen hyväksi, että rikoksiin syyllistyneet saadaan vastuuseen teoistaan. Lapset

²⁰⁹ Honko 2017: 9–11.

²¹⁰ Helsingin Sanomat (20.12.2020): Suomen viranomaiset hakivat al-Holin leirin naista ja kuusi lasta – UM kotiutti ensimmäistä kertaa äitejä. Ratkaisu perustui oikeuskaslerin 10.10.2019 tekemään ratkaisuun.

voivat olla rikosten todistajia tai uhreja. Alle 15-vuotiaiden henkilöiden mahdollisten tekojen käsittelystä vastaa sosiaalitoimi.²¹¹

Pirjola on kirjoittanut artikkelin ”*Palauttaako Suomi turvapaikanhakijoita ihmisoikeussopimuksissa kielletyn julman tai epäinhimillisen kohtelun kohteeksi?*” Artikkelissa hän pohtii seuraavia käsitteitä: ”*Mikä on mahdollisesti valtioiden vastuu näistä ihmisoikeusloukkauksista? Kuinka absoluuttinen kidutuskielto on tosiasiassa palauttamiskiellon ja karkottamisien yhteydessä?*”²¹²

Ongelmana voidaan mielestäni nähdä se vaikeus, että vaikka valtiot ovat ihmisoikeussopimukseen liittyessään sitoutuneet kunnioittamaan palauttamiskeltoja, ei määrittelystä ole olemassa edelleenkään yksimielisyyttä. Eli vaikka teoriassa palautuskieltojen sanotaan olevan ehdottomia, niin käytännön todellisuus voi olla tämän suhteen kuitenkin suhteellista.

²¹¹ Sisäministeriö 2019.

²¹² Pirjola 2012: 257–264.

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis (2011). Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.

Esko, Anna (2017). Kansainvälinen oikeus, terrorismi ja sodankäynti. Defensor Legis 1:2017.

Haapea, Arto toim. (2007). Ihmisoikeudet 2000-luvulla- sopimuksia ja asiakirjoja. Ihmisoikeusliitto. Lakikirjasto Edilex.

Hakapää, Kari (2010). Uusi kansainvälinen oikeus. Helsinki: Talentum.

Hirvelä, Päivi & Satu Heikkilä (2017). Ihmisoikeudet käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Alma Talent Oy.

Hirvonen, Ari (2012). Oikeuden ja lainkäytön teoria. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.

Honko, Kristiina (2017). Kansallinen turvallisuus, ihmisoikeusvelvoitteista poikkeaminen sekä velvoitteiden rajoittaminen Euroopan muuttuvassa turvallisuusympäristössä. Oikeustiede, Asiantuntija-artikkeli s.23–25.

Huovila, Mika (2005) Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio rikostuomion perusteluissa.

- Husa, Jaakko (1995). Julkisoikeudellinen tutkimus. Tutkimus julkisoikeudessa harjoitet-
tavan oikeusdogmatiikan metodologiasta. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Husa, Jaakko & Anu Multanen, Teuvo Pohjolainen (2008) Kirjoitetaan juridiikkaa. Hel-
sinki: Talentum. Ohjeita oikeustieteellisten töiden laatijoille s.112.
- Kolehmainen, Antti (2015) Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Edilex.
Teoksessa Oikeustieteellinen opinnäyte - artikkeleita oikeustieteellisten opinnäyt-
teiden vaatimuksista, metodista ja arvosteluista. Toim. Tarmo Miettinen. Edilex.
s. 105–131.
- Lidman, Satu (2013) Ketä saa kiduttaa – kuulustelumenetelmien ja oikeuskäsityksien
murroksista uuden ajan alun Euroopassa. Lakimies, Referee-artikkeli s. 601–623.
- Melander, Sakari (2002) Kriminalisointiperiaatteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytyk-
set. Lakimies 6:2002 s.938–961.
- Nuotio, Kimmo & Ilari Hannula (2007). Kidutuksen kriminalisoinnista kansallisessa oi-
keudessa. Asiantuntija-artikkeli. Oikeus 2: 2007, 132–146.
- Ojanen, Tuomas (2003). Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa. Helsinki: Helsingin
yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.
- Pellonpää Matti, Monica Gullans, Pasi Pölönen, Antti Tapanila (2012). Euroopan ihmis-
oikeussopimus. Helsinki: Talentum.
- Pellonpää Matti, Monica Gullans, Pasi Pölönen, Antti Tapanila (2018). Euroopan ihmis-
oikeussopimus. Uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Pentikäinen, Laura (2012). Palautuskielto ja diplomaattisten vakuuksien käyttö terrorismin torjunnassa. Oikeus-lehden artikkeli s. 265–270.

Petman, Jarna (2007). ”Ei vain kivun ja kärsimyksen tuottamista”: kidutuksen ehdoton kielto Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä Oikeustapauskommentti. Lakimies 7–8 s.1149–1151.

Pirjola, Jari (2002) Palauttamiskielto Non-refoulement-periaatteesta kolmessa ihmisoikeussopimuksessa. Lakimies 5:2002 s. 741–756.

Pirjola, Jari (2012) Palauttaako Suomi turvapaikanhakijoita kidutuksen tai halventavan kohtelun kohteeksi? Oikeus 2:2012 s. 257–264.

Pirjola, Jari (2016) Kidutuksen, julman tai halventavan kohtelun ennaltaehkäisy suljetuissa laitoksissa havaintoja viimeaikaisesta oikeudellisesta kehityksestä. Lakimies s. 790–795.

Raitio, Juha (2017). Huomioita oikeusvaltio-käsitteen kehityksestä ja sisällöstä Suomessa. Lakimies 5:2017, 559–579.

Rautiainen, Pauli (2011). Moninaisuudessaan yhtenäinen Eurooppa: konsensusperiaate ja valtion harkintamarginaalioppi. Lakimies 6:2011 s. 1152–1171.

Rosén, Gunnar & Juhani Parkkari (2004). Sodan lait käsikirja. Edilex.

Scheinin, Martin (2002). Ihmisoikeussopimuksista ja muista ihmisoikeusasiakirjoista. Valtiosopimukset ja erityisesti ihmisoikeussopimukset kansainvälisessä oikeudessa. Artikkelissa: Ihmisoikeudet 2000-luvulla- sopimuksia ja asiakirjoja. Toim. Haapea, Arto. Ihmisoikeusliitto. Lakikirjasto Edita Prima s. 15.

Scheinin, Martin (2008). Punninnasta ja ehdottomista ihmisoikeuksista terrorismia torjuttaessa. Teoksessa Demokraattisen oikeuden ehdot. Toim. Samuli Hurri. Helsinki: Tutkijaliitto s. 196.

Scheinin, Martin (2009). Puhuri käy Muuttuva suomalainen ja eurooppalainen valtiosääntömme. Artikkelissa Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien suoja terrorismia torjuttaessa. Toim. Heikki Kanninen, Hannu Koskinen, Allan Rosas, Maija Sakslin, Kaarlo Tuori. Lakikirjasto Edita Prima s. 507.

Tolonen, Hannu (2003). Oikeuslähdeoppi. Vantaa: WSOY lakitieto.

Tuori, Kaarlo (2007). Oikeuden ratio ja voluntas. Helsinki: WSOY.

Tuori, Kaarlo (2014). Demokraattisen oikeusvaltion uhkakuvia. Lakimies 1:2014, 94–98.

Tuori, Kaarlo (2018). Perustuslakivaliokunta ja oikeuden kehittäminen- ylin lainkäyttö valtiovallan kolmijaon rajoilla. Lakimies 1: 2018, 103–111.

Elektroniset lähteet

CAT-loppupäätelmät Suomen seitsemänneistä määräaikaissäätöistä. Ulkoministeriö 2016. Ulkoasiainministeriö – epävirallinen käännös 18.5.2017. Saatavissa 19.11.2019. http://www.ihmisoikeuskeskus.fi/@Bin/4780283/CAT_loppupäätelmät_2016_fi.pdf.

Eduskunnan tiedotteet (2017). EU ja oikeusvaltioperiaate. Julkaistu 21.4.2017. Saatavissa 19.11.2019: http://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/EU_ja_oikeusvaltioperiaate.aspx.

Euroopan parlamentti (2020). Unkari ja Puola: Parlamentti arvioi artikla 7-menettelyjä. Täysistuntokatsaus 09-01-2020. Saatavissa 19.01.2020: http://www.europarl.europa.eu/news/fi/agenda/briefing/2020_01_13/4/unkari_ja_puola_parlamentti_arvioi_artikla_7_menettelyja.

Helsingin Sanomat (2018): Kiina vaikenä pitkään leireistä, joihin suljetut kertoivat kidutuksesta ja aivopesusta. Saatavissa 19.11.2019: http://www.hs.fi/ulkomaat/art_2000005866325.html.

Helsingin Sanomat (2020): Oikeus alkaa käsitellä miehen tekaistua kuolemaa; kahta syytetään törkeästä petoksesta ja törkeästä väärennyksestä, joiden nojalla EIT tuomitsi Suomen. Saatavissa 30.11.2020: http://www.hs.fi/kotimaa/art_2000006499831.html.

Helsingin Sanomat (2020): Suomen viranomaiset hakivat al-Holin leirin naista ja kuusi lasta – UM kotiutti ensimmäistä kertaa äitejä. Saatavissa 20.12.2020: http://www.hs.fi/politiikka/art_2000007694376.html.

Ihmisoikeudet YK:ssa. Saatavissa 19.11.2018: <https://www.yk.fi/node/5>.

Kascynski, Piotr (2020). Politikkojen puheet vievät Puolaa kohti EU-eroa: Varsovan Centre for International Relations- ajatuspajan tutkijan mielipidekirjoitus. Helsingin Sanomat 19.12.2020.

Kidutuksen kriminalisointi- työryhmä, Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2008: 1. Kidutuksen kriminalisointi. 13.5.2008. Oikeusministeriö. Helsinki.

Sisäministeriö (2019). Saatavissa 20.12.2020: https://intermin.fi/poliisiasiat/vakivaltaisen_radikalisoituminen_palaajat-syyriasta.

Sisäministeriön julkaisu (2018). Saatavissa 16.01.2019: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161182/23_2018_Kansallinen%20terrorismin-torjunnan%20strategia%202018-2021_netti.pdf.

Valtioneuvoston julkaisusarja (2018). Toimiva oikeusvaltio ja vakaa demokratia. Oikeusministeriön tulevaisuuskatsaus. Valtioneuvoston julkaisusarja 14/2018. Saatavissa 19.11.2019: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160896/14_TUKA_OM_WEB.pdf.

Valtioneuvosto (2019). Kansalaisten turvallisuus ja myös turvallisuuden kokemus ovat suomalaisen demokratian ja hyvinvointiyhteiskunnan ydintä. Sanna Marinin hallituksen strategiset kokonaisuudet. Tilannekuva 2019. Saatavissa 16.12.2020: http://www.valtioneuvosto.fi/marinin_hallitus/hallitusohjelma/turvallinen_oikeusvaltio_suomi.

COM (2014) 0158. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille ja neuvostolle. Uusi EU:n toimintakehys oikeusvaltioperiaatteen vahvistamiseksi

COM (2018) 0324 – C8-0178/2018 –2018/0136 (COD). Komission mietintö ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi unionin talousarvion suojaamisesta tilanteissa, joissa oikeusvaltioperiaatteen noudattamiseen jäsenvaltioissa kohdistuu yleisiä puutteita.

HE 35/1989 Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä.

HE 76/2009 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle kidutukseksi koskeviksi rikoslain säännöksiksi sekä laiksi pakkokeinolain 5 a luvun ja 4 §:n muuttamisesta.

HE 182/2012 vp Hallituksen esitys eduskunnalle kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan hyväksymisestä sekä laiksi pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja pöytäkirjan soveltamisesta sekä laiksi eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain muuttamisesta

HE 263/2016 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vankeuslain, tutkintavankeuslain ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta.

HE 237/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta.

VNa 93/2014 Valtioneuvoston asetus kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta ja pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvine

määräysten voimaansaattamisesta ja pöytäkirjan soveltamisesta annetun lain voimaantulosta

Oikeuskäytäntö

EIT tapaus Irlanti v. Yhdistynyt kuningaskunta (27.6.1978).

EIT tapaus Soering v. Yhdysvallat. (7.7.1989).

EIT tapaus Tomasi v. Ranska (27.8.1992).

EIT tapaus Klaas v. Saksa (22.9.1993).

EIT tapaus Ribitsch v. Itävalta (4.12.1995).

EIT tapaus Aksoy v. Turkki (18.12.1996).

EIT tapaus Aydin v. Turkki (25.9.1997).

EIT tapaus Raninen v. Suomi (16.12.1997).

EIT A. v. Yhdistynyt kuningaskunta (23.9.1998).

EIT tapaus Cakici v. Turkki (8.7.1999).

EIT tapaus Selmouni v. Ranska (28.7.1999).

EIT tapaus Labita v. Italia (6.4.2000).

EIT tapaus Ilhan v. Turkki (27.6.2000).

EIT tapaus Dikme v. Turkki (11.7.2000).

EIT tapaus Rehbock v. Slovakia (28.11.2000).

EIT tapaus Egmez v. Kypros (21.12.2000).

EIT tapaus Denizci ja muut v. Kypros (23.5.2001).

EIT tapaus Nevmerzhitsky v. Ukraina (5.4.2005).

EIT N. vastaan Suomi (26.7.2005).

EIT tapaus Jalloh v. Saksa (11.7.2006).

EIT tapaus Ivan Vasilev v. Bulgaria (2.4.2007).

EIT tapaus Fahriye Caliskan v. Turkki (2.10.2007).

EIT tapaus Saoud v. Ranska (9.10.2007).

EIT tapaus Maslova ja Nalbandov v. Venäjä (24.1.2008).

EIT tapaus Pilčić v. Kroatia (17.4.2008).

EIT tapaus Dedovski ym. v. Venäjä (15.5.2008).

EIT Petyo Petkov v. Bulgaria (7.1.2010).

EIT tapaus Gäfgen v. Saksa (1.6.2010).

EIT Stanev v. Bulgaria (17.1.2012).

EIT tapaus Zontul v. Kreikka (17.1.2012).

EIT tapaus Hirsi Jamaa ym. v. Italia (23.3.2012).

EIT tapaus Bureš v. Tshekki (18.10.2012).

EIT tapaus El- Masri v. Makedonia (13.12.2012).

EIT tapaus Vinter ja muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta (9.7.2013).

EIT O’Keeffe v. Irlanti (28.1.2014)

EIT tapaus Radkov ja Salev v. Bulgaria (27.5.2014).

EIT tapaus Al Nashiri v. Puola (24.7.2014).

EIT tapaus Tarakhel v. Sveitsi (4.11.2014).

EIT tapaus Bouyid v. Belgia (28.9.2015).

EIT tapaus Nasr ja Ghali v. Italia (23.2.2016).

EIT tapaus A.B. ym. v. Ranska (12.7.2016).

EIT tapaus J. K. ja muut v. Ruotsi (23.8.2016).

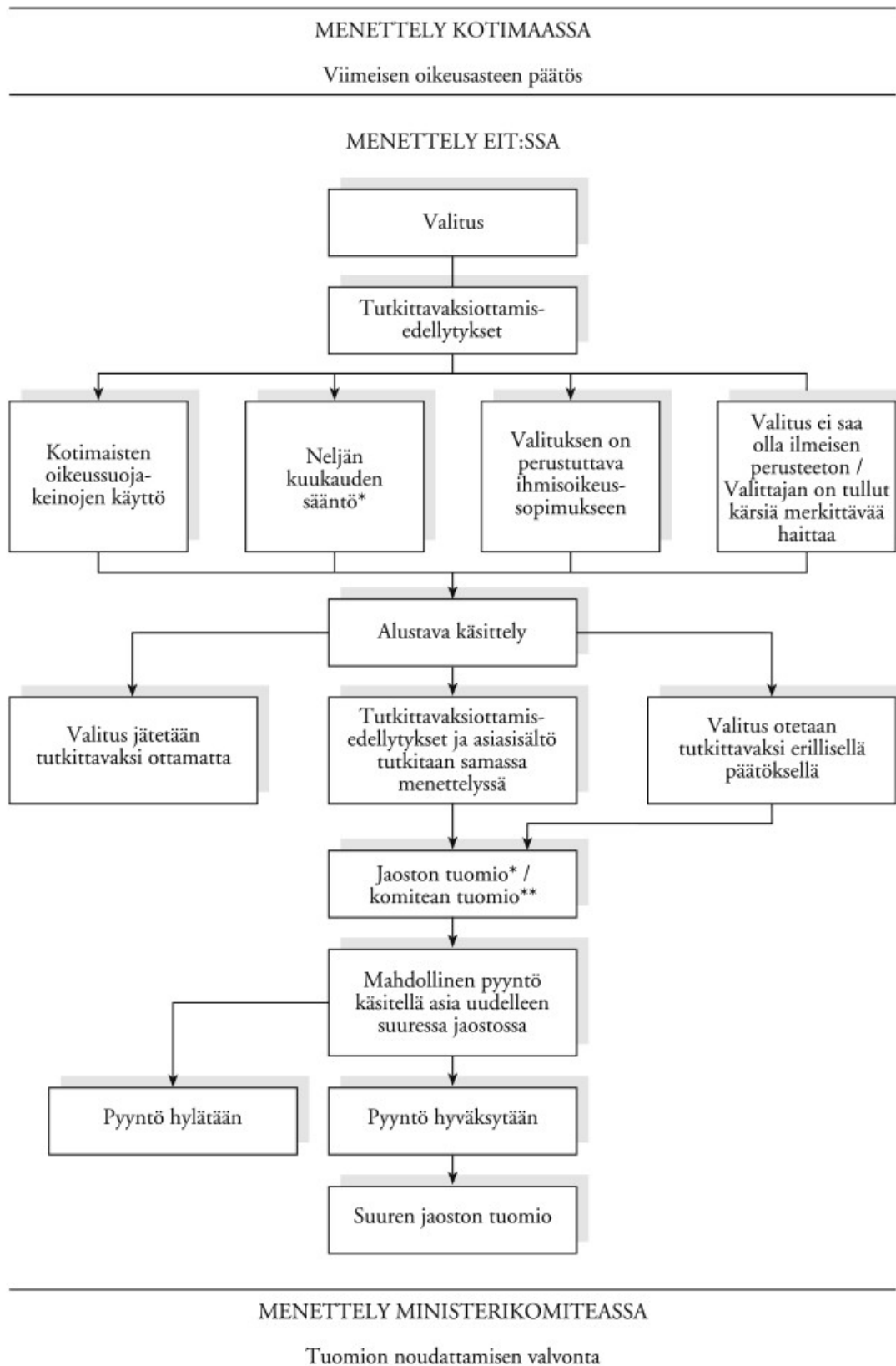
EIT tapaus Wenner v. Saksa (1.9.2016).

EIT tapaus Yaroslav Belousov v. Venäjä (4.10.2016).

EIT tapaus Khlaifia ym. v. Italia (5.12.2016).

EIT tapaus N.A. v. Suomi (14.11.2019).

LIITE 1. Euroopan ihmisoikeussopimuksen menettely kaavio

*Viidennellätoista pöytäkirjalla tehdyn muutoksen myötä yksilövalitus tulee nykyisen kuuden kuukauden sijasta jatkossa tehdä jo neljän kuukauden kuluessa lopullisen kansallisen päätöksen antopäivästä.

*Jaosto voi luopua toimivallasta suuren jaoston hyväksi.

**Kolmen tuomarin muodostama komitea